

BERGAMA TARİHİNDE İNANÇ COĞRAFYASI

EYÜP ERİŞ

BERGAMA KÜLTÜR VE SANAT VAKFI
BERGAMA FOUNDATION FOR CULTURE AND ARTS

BERGAMA BELLETEN - 12 (Özel Sayı)

Bergama Kasım 2003

BERGAMA TARİHİNDE İNANÇ COĞRAFYASI

Yazan: EYÜP ERİŞ

Düzenleyen: NECATİ KARAÇOBAN

Araştırma Komisyon Üyeleri:

**SÖZER VURGUN,
MAHMUT ALTINBAĞ,
MEHMET ERMİŞ,
NURİ KİRAZ,
SEYFİ AKÇAY,
HİLMİ BALCI
AHMET KIVRAK**

BERGAMA KÜLTÜR VE SANAT VAKFI
BERGAMA FOUNDATION FOR CULTURE AND ARTS

BERGAMA BELLETEN - 12

Bergama Kültür ve Sanat Vakfı'nın bir kültür hizmetidir. Yılda bir kez yayınlanır.

Sahibi	: BERKSAV Bergama Kültür ve Sanat Vakfı Yakup Kaşarcıoğlu
Genel Yayın Yönetmeni	: Dt. A. Gürbüz BAĞANA
Sorumlu Yazı İşleri Md.	: Mustafa DURMAZ
Yayın Kurulu	: Dt. A. Gürbüz BAĞANA Mustafa DURMAZ Av. Mete MORAL Necati KARAÇOBAN
Yönetim ve Yazışma Adresi	: Atatürk Bulvarı No: 54 35700 Bergama/İZMİR Tel: 0 232 631 35 91 Faks: 0 232 631 36 50 http://www.berksav.org e-mail: berksav@berksav.org
Dizgi	: Berna AVDAN
Fotoğraflar	: Necati KARAÇOBAN, Mustafa DURMAZ, Raşit METİN
Sayfa Tasarım	: Hüseyin ĖAĖDAř
Sayfa Tasarım, Baskı	: ĖaĖdař Matbaacılık - Bergama Tel: 0232 633 15 15 Faks: 632 83 34 ISSN1303-1708 ISBN 975-95865-1-7

BERGAMA KÜLTÜR VE SANAT VAKFI
BERGAMA FOUNDATION FOR CULTURE AND ARTS

İÇİNDEKİLER

BERGAMA COĞRAFYASI	9
BERGAMA ADININ KÖKENİ - ANLAMI	14
MİTOSLAR (SÖYLENCELER) BERGAMASI	15
TARİH ÖNCESİ İZLER	19
BERGAMA'NIN KURULUŞU	20
İSKENDER ve GENERALLERİ	22
BERGAMA KRALLIĞI	23
KRALLIK DÖNEMİ İNANÇ COĞRAFYASI	24
ROMA DÖNEMİNDE BERGAMA	24
BİZANS DÖNEMİ	25
TÜRKLERİN GELİŞİ	27
KARASİOĞULLARI	27
OSMANLI DÖNEMİ	28
YÖRÜKLERİN GELİŞİ	29
KURTULUŞ SAVAŞINDA BERGAMA	30
TARİH İÇİNDE İNANÇ COĞRAFYASI	33
- Kapukaya Kibele Tapkısı	33
- Kınık Kibele Tapkısı	35
- Ana Tanrıça İnancı	37
- Kibele ve Attis	38
- Attis'ten İsa Mesih'e	40
- Kibele Kilim Motifleri	41
PAGANİZM (ÇOK TANRICILIK)	42
- Olympos İnancı	42
- Tanrılara Tapınma	45
- Perseus ve Medusa	46
- Asklepios Kültü	47
- Ay Işığı Tepesi	50
KIZILAVLU (Dinlerin Kutsal Merkezi)	51
- Osiris (Serapis)	52
- Mithra İnancı	53
- Kızılavlu (Bazalika)	53
AKROPOL	
- Zeus Sunağı	56
- Trayan Tapmağı	58
- Demeter Tapmağı	59
- Hera Tapınağı	59
ASKLEPİON	
- Büyük Alan	60
- Loş Tünel	60
- Viran Kapı	61
- Kutsal Yol	61
- Yılanlı Sütun	62
- Propylon	62
- Artemis Yeri	63

YAHUDİLİK	64
- Yahudi Diasporası	65
- Bergama Yahudileri	65
- Bergama'da Yahudi Mahallesi	66
- Yahudilerin İş ve Meslek Yaşamları	67
- Moreno Korkidi Çeşmesi	67
- Havra ve Sinagog	68
- Yahudi İnançları	69
- Maşatlık	71
- Hristiyan Yahudiler	72
BERGAMA'DA HRİSTİYANLIK	72
- İlk Kiliseler	73
- Bergama'daki Eski Kiliseler	77
- Bergama'da Hristiyan İnanç ve Gelenekleri	80
BERGAMA İSLAM ÇAĞI	85
BERGAMA'NIN İSLAM KENTİ OLMASI	105
- Camiler, Mescitler	106
MEZARLAR YATIRLAR TÜRBELER	119
OSMANLI DÖNEMİ BERGAMA KENTİ	123
NÜFUS DEĞİŞMELERİ (Tablolar)	125
BERGAMA'DA İSLAM İNANÇ YELPAZESİ	142
BERGAMA COĞRAFYASINDA BATIL İNANÇLAR	147
SONUÇ	152
SONUÇ BİLDİRGESİ	154
KAYNAKÇA	156

BERGAMA TARİHİNDE İNANÇ COĞRAFYASI

SUNUŞ

BERKSAV olarak tarih, sanat, kültür değerlerine sahip çıkmak;güzellikleri tanıtmak, yücelikleri anlatmak, yazılı eserler sunmak, belgesel üretimler bırakmak birinci görevimizdir.

Çünkü

Yeni yetişen gençler;
kentini tanıdıkça
kendini tanıyacak.

Çünkü

Bu coğrafyada yaşayanlar;
tarihini bildikçe
talihini bilecek.

Çünkü

Bu topraklarda mekan tutanlar;
yazılanları okudukça
yazgılarını okuyacak.

Çünkü

Bergama'da ekmek yiyenler;
nimeti gördükçe
velinimeti görecekler.

Ey !

Bergama'dan gelip geçenler;
siz unutulmak istemiyorsanız,
iz bırakıp geçiniz.

Ey !

İnanç sahipleri;
bilimle tanış olunuz
en büyük ibadet budur
en kutsal itikat budur.

Yakup Kaşarcıoğlu
Başkan
BERKSAV

ŞÜKRAN

Bergama Kültür ve Sanat Vakfının yaptığı ve yapacağı çalışmaların gelişip serpilmesinde, sayısız ürünler vermesinde; kent tarihi, sanatı, kültürü kapsamında halkın ve özellikle yeni yetişmekte olan nesli beslemekte, yöresel ve ulusal değerlerle donatıp, kimlik ve benlik kazanmasında kuşkusuz ilk teşekkür edilecek;
Büyük katkısı ile rahmetli Hasan Ergül ve rahmetli

eşi Meliha Ergül'  anmak isterim.

Ayrıca değişik dönemlerde vakfın yönetiminde görev almış;

Sayın Gürbüz Bağana'ya,

Sayın Mustafa Pulcu'ya,

Sayın Nihat  z oban'a,

Sayın Sami Altan'a,

Sayın Cahit  zken'e,

Sayın Halit Ersezgin'e,

Sayın  nsaf Fidan'a,

Sayın Macit Gönlügür'e,

Sayın Akşit Tedik'e

şükranlarımı sunarım.

TEŞEKKÜR

İnanç Coğrafyası adlı oylumlu ve olumlu kitabın ortaya çıkmasında ;
Bergama Kaymakamı Sayın Ali Şanlıer'e,
İlçe Milli Eğitim Eski Müdürü Sayın Hilmi Öziş'e,
İlçe Milli Eğitim Müdürü Sayın Haluk Demirağ'a,
Halk Eğitim Müdürü Sayın Mehmet Ermiş'e
Özel Özge Final Dershanesi Müdürü Sayın Mahmut Altınbaş'a
Öğretmen Sayın Hilmi Balcı'ya,
Öğretmen Sayın Nuri Kiraz'a
Özel Özge Final Dershanesi İngilizce Öğretmeni Sayın Seyfi Akçay'a
Öğretmen Sözer Vurgun'a
Fotoğraf çekiminde yardımcı olan Sayın Raif Metin'e
Ve eserin derlenmesinde emek veren Emekli Öğretmen Sayın Necati Karaçoban'a,
Özellikle araştırmayı yürüten ve kaleme alan
Özel Özge Final Dershanesi Kurucu Temsilcisi, Emekli Tarih Öğretmeni
Sayın Eyüp Eriş'e teşekkürü bir borç bilirim.

Yakup Kaşarcıoğlu
Başkan
BERKSAV

GİRİŞ

Bergama’da ilkçağdan beri yaşayan insanların din ve inançları, tapınakları ve kutsal alanları, tapkı özellikleri üzerine çalışmaya başlayınca yükselişe geçtik. Kapukaya Kibele’den, Yund Dağı, Mamurt Tepe’ye; Madra manastırlarından Geyikli tepesine; Maltepe Tümülüsünden Akropol tepesine;Kızıl Avlu kulelerinden Ulu Cami minaresine bakışlarımız uçtu;yazdık, devşirdik.

Kimi kez Kibele’de tapındık.

Kimi kez Havra’da dua ettik.

Kimi kez Athena Tapınağı’nda diz çöktük.

Kimi kez Serapion’da kutsandık.

Kimi kez camide saf tuttuk.

Hatta Kızıl Avlu’da hem Tevrat hem İncil, hem de Kuran’dan ayet okuduk. Nekropol’den Maşatlığa, oradan Yeni Mezarlığa geçtik. Yaşayanların arasından süzülüp Saint Jeanne, Antipas, Hz. Süleyman ve Hz. Ali’nin yanına vardık. Bu çok ilginç yolculuktu, başımız döndü, içimiz bir hoş oldu.

Yorulduk, Necati Karaçoban’la bir ağacın altına oturduk, açtık Bergama parşömenini Selinos’a bandırıp kalemimizi, yaza durduk.

EYÜP ERİŞ
2001-Mart

BERGAMA COĞRAFYASI

YER

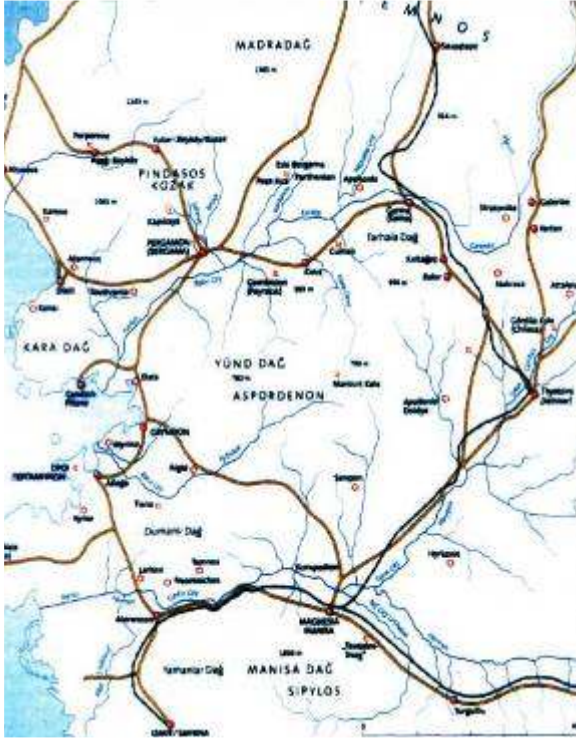
Bergama, Ege Bölgesi'nin Bakırçay çukuru içinde yer alır. Bir çöküntü hendeği olan Bakırçay kırığı, sonradan alüvyonlarla dolmuştur. Bu kırık bölgesinde, fay çizgisi üzerinde 20'ye yakın termal kaynak vardır. Yani birinci dereceden deprem alanında yer almaktadır.

IRMAK

Bakırçay, Balıkesir'in 30 km. güneyindeki Davullu dağlarından kaynaklanır. Madra ve Yunt dağlarından katılan Gelenbe, Aksu, Yağcılı, Menteşe, İlya, Karadere, Kırkgeçit, Gümüş, Kestel, Bergama, Sınır ve Sarırmak dereleri ile beslenir.

120 km. uzunluğunda olan Bakırçay'ın, başlangıçta Dikili yakınlarından denize döküldüğü, miladi takvimin başlarında yatak değiştirip Çandarlı'dan Ege Denizi'ne kavuştuğu ileri sürülmektedir. Strabon ve Ovidius'un bu görüşüne Arkeolog Dörpfeld de katılır ve yatak değiştirmenin üç aşamada gerçekleştiğini anlatır.

Bakırçay'ın rejimi düzensizdir. Yaz sonuna kadar akışlar düşerken, kışın seviye yükselir. Bakırçay'ın yatağı, ana çözümleri ile doğu-batı doğrultusunda uzanmakta ve çevresindeki dağlık yerler 800-1000 m derinliğinde bir yarık yaratır. Hendeğin deniz seviye yüksekliği de 40-100 m. arasında değişir. Bakırçay, Çandarlı Körfezinde küçük bir delta oluşturmuştur.

OVA

Bakırçay Ovası, Soma yankından başlar, Çandarlı'ya kadar uzanır. Ova uzunluğu 80km olup , genişliği Soma'da 4 km, Kınık'ta 15 km. yi bulur. Havzanın yüzölçümü 3200 km²'dir. Bunun 550 km²'si, ova,

250 km²'si yamaç, 2400 km²'si ağaç ve maki alanıdır. Bergama'nın en ünlü ovaları Eğrigöl, Vakıflar, Bülüllü ve Araplı ovasıdır.

DAĞ

Bergama'nın kuzeyinde MADRA (Pindasus) dağları bulunur ve en yüksek tepesi 1388 m. dir. Kuzeybatıda 1051 m. yükseltili Geyikli Dağı, güney batısında 1144 m. yükseltili Yaylacık Dağı vardır.

Daha sonra Bakırçay'a inilir ve Kaşıkçı Dağlarına ulaşılır. Bu dağlara paralel Yund Dağları göze çarpar.

Bakırçay vadisinde zincirleme tepeler Karadağ'a kadar uzanır. Bunlar Eğrigöl, Kalarga, Değirmen-tepe, Tatartepe, Baklatepe, Reistepe, Memelitepe, Yaylatepe ve Pamuktepe'dir.

YAYLA

Madra yükseltisi içinde ünlü Kozak yaylası yer alır. Fıstık çamları ve kızılçamlarla kaplı yaylada Yukarıbey nahiyesine bağlı 16 köy bulunmaktadır.

SINIRLAR

Bergama ilçesi ve doğusunda Soma ve Kınık'la, kuzeyinde Balıkesir İline bağlı Savaştepe ve İvrindi olmak üzere, Batısında Balıkesir'e bağlı Ayvalık ve İzmir İline bağlı Dikili, güneyinde İzmir İline bağlı Aliaga ve Manisa ili ile çevrilidir.

Bergama İlçe merkezi ise kuzeydoğusunda Turanlı, Göçbeyli, Bölcek beldeleriyle, kuzeydoğusunda Kozak, güneydoğusunda Poyracık, güneybatısında Zeytindağ ile çevrilidir.

KONUMU

Bergama İzmir iline bağlı bir ilçe olup 39° 07' kuzey enleminde 27° 12' doğu boylamında yer almaktadır.

YOLLAR

Bergama İzmir'e 105 km, Dikili'ye 27 km, Kınık'a 17 km, Soma'ya 42 km, Zeytindağ'a 22 km, Çandarlı'ya 30 km, Ayvalık'a 60 km. lik asfalt yolla bağlıdır.

ÇAYLAR

Bergama'nın içinden iki çay geçer. Akropol'ün güneyinden Selinos (Bergama) kuzeyinden Kestel deresi akmaktadır. Selinos, Bergama'yı ikiye bölerken, Kestel de kenti yalayıp Kestel Köprüsü altından dolanıp Selinos'la birleşerek Bakırçay'a kavuşur. Her ikisinin de önünü, Kale eteğinde Kestel Barajı kesmektedir.

İKLİMİ

Yazları sıcak ve kurak, kışları ılık ve yağışlı Akdeniz iklimi egemendir. Yaz ortalama sıcaklık 26°, kış ortalama 6°dir. Kışın en yüksek sıcaklık farkı 14°, yaz sıcaklık farkı ise 15° dolayındadır. Gündüz-gece sıcaklık farkı 15-20° arasındadır. Rüzgarlar yaz ve kış kuzeyden yıldız, kuzeydoğudan poyraz, kuzeybatıdan karayel eser; lodos ve batı rüzgarları yağmur getirir.

Yıllık yağış tutarı 600 mm³'dir. Bazı yıllar 550 mm³, bazı yıllar 800 mm³'ye ulaşır. Yağmur suyu, toprağa 25-30 cm kadar sızar ve toprak 2-7 hafta arası nemliliğini saklar. Kar pek seyrek yağar, hava basıncı 760-800 mb. arasında olup, nemlilik oranı 69-90 dolayındadır.

BİTKİ

550 km² lik. ovanın 300 km² si tarıma elverişli, geri kalanı ormanlık, taşlık ve mera halindedir. Dağlık araziler zeytinlikler, kızılçam ve makilerle kaplıdır. Makilerden ardıç, pırnal, meşe, yabancı zeytin, çitlenbik, sakız, tesbih, katırtırnağı, fundalıklar dikkat çeker. Kuytu ve nemli yörelerde söğüt, kavak, kestane, dişbudak vardır. Orman alanı 230 m², maki alanı 2200 km²'dir. Ovada elde edilen ürünler şunlardır:

Tahıl: Buğday, arpa, nohut, mısır, mercimek, yulaf.
Endüstri Bitkileri:Pamuk, susam, tütün, ayçiçeği, zeytin, soya fasülyesi.
Meyve:Elma, armut, kayısı, dut, ceviz, incir, şeftali, çamfıstığı, üzüm, antep fıstığı
Sebze:Yaz ve kış sebzeleri, fasulye, bamya, patates, soğan, bakla, bezelye, börülce.
Ürün sayısı 70'i bulmaktadır. Meyvacılığın %90'ı dağlık arazide yapılmaktadır. Bazı çalışkan çiftçiler, aynı topraktan yılda iki kez ürün kaldırırlar, işte böyle bir diyardır Bergama.

BERGAMA ADININ KÖKENİ-ANLAMI

PERGAMOS: Bergama adı, kentin kurucusu sayılan söylence kahramanı Pergamos'tan kaynaklanmıştır. Pergamos, Yığmatepe Tümülüsünde yatan Andromakhe'nin oğlu olup, Teuthrania Kralı AREİOS'u öldürüp yerine geçmiş, sonra da kendi adıyla anılan Bergama kalesini inşa etmiştir.

PERGAMUM: Hisar, burç anlamına gelmektedir.

PERGAMENT: Bergama kağıdı yani parşömen sözcüğüne dayanmaktadır.

PERG-BERG: Dağ, yüksek yer anlamını taşımaktadır.

BERGAM: Kent, şehir karşılığında kullanılmaktadır.

MİTOSLAR (SÖYLENCELER) BERGAMASI

NUH PEYGAMBER VE NEMRUT

Çok eski zamanlarda belki de 6000 yıl öncesinde Ege Denizi, Akropol eteklerine doğru ulaşıyormuş. Kaikos denilen Bakırçay, Bergama Ovası'nda denize dökülürmüş. Kozak yaylası ise koca deniz, ardı azgın iki çayla kuşatılmış olan Bergama Kalesi bir yarımada görünümündeymiş.

İşte o zamanlar, yani peygamberler çağında, Bergama kalesinde Nemrut diye biri oturuyormuş. Nemrut insan azmanı yaratık, koca bir devmiş. Bergama'nın baş belası, köylünün kötü yazgısı, doğanın ucubesi sayılan Nemrut yöredeki herkesi ezmiş, korkutmuş, sindirmiş. Ondan habersiz bir kayıkçı, şurdan şuraya gidemezmiş. Köylüler, kayıkçılar, çobanlar hep onu doyurmak için çalışırlar, ürettiklerini ona verirler, ellerinde avuçlarında hiçbir şey kalmazmış. Bu obur Nemrut, belki insanları da yiyecekmiş ama yumurta veren tavuğu yersem sonra hepten aç kalırım diye düşünür vazgeçermiş. Ama az verene, bulamayana öyle işkenceler yaparmış ki ;inim inim inletirmiş. Nemrut adı zalim, kötü, korkunç sözleri ile özdeş olmuş. Bugüne değin böyle gelmiştir.

Eeeee. . . Bu ne denli güçlü olursa Nemrut, her şeyi göze alır, insanları kendisine tartışmasız boyun eğdirmek için insan üstü bir güç olmayı da denemez mi?Denemiş ve tanrılık savında bulunmuş. Nemrut'u beslemek, vergi vermek, bir ibadet, karşı çıkmak günah denilmiş. Nemrut, böylesine Nemrut olunca adı, şanı tüm eski dünyada çalkalanmış, sonunda Nuh Peygamber, tanrıya ortaklık koşan, soyup soğana çeviren Nemrutu yola getirmek için çıkıp Bergama'ya gelmiş. Kalenin üzerine oturmuş olduğu halde ayaklarını uzatıp denizi şapırdattığını

görünce, bu Nemrut denilen yaratık onu hiç şaşırtmamış. Tanrı söylemini ona iletip, gereken her şeyi tane tane anlatmış. Nuh Peygamber öğütte bulundukça Nemrut dizlerini geri çekip, ellerini kale eteklerine dayadıktan sonra eğilip Selinos'un buz gibi sularını lark lark içmeye başlamış ve kulak verip dinlememiş bile. Nuh peygamber onca dil dökmesine karşın, onu sapıklığından vazgeçirememiş. Hani hala söylenir ya "Nuh demiş, Peygamber dememiş." deyişi, ilk kez yaşanmış.

Nuh Peygamber, Nemrut'u yola getiremeyince Midilli Adası'na geçme düşüncesiyle kayık rica etmiş, Kayıkçılardan olumlu yanıt alamamış. Çünkü Nemrut belasından çekindiklerinden hiç biri cesaret edememiş. Buna kızan Nuh Peygamber, bir kıl torba alıp eline, kum doldurup içine, boynuna asıp, buğday eker gibi avuç avuç başlamış denize serpmeye. . . Serptikçe deniz doluyor ve doldukça Nuh Peygamber yürüyerek hızla ilerliyormuş. Böylece Dikili'ye kadar varınca torbada kum azıcık kalmış ve oturup dinlenmeye, adaya geçmek için çare düşünmeye başlamış. Deniz biterse kayıkçıların işi bitecek, yardım etseler Nemrut işerini bitirecek. Eveleyip gevelemişler, havanda su dövmüşler, cesaretlerini ortaya koyup kalkışmayı becerememişler. Nuh Peygamber kayıkçılardan uzaklaşıp Altınova'ya doğru ilerlemiş, burada bakmış ki torbanın dibinde bir tutam kum ya var, ya yok; Midilli'ye geçmek için kumları tane tane atıp dalga kıran gibi dökerek biraz daha ilerlemiş. Kayıkçılar deniz ikiye bölünecek diye korku, kaygı, üzüntü, telaş, heyecan, gerilim gibi duyguları bir arada yaşayıp karşıya geçmişler ve Nemrut, halkın Nuh Peygamber tarafına geçtiğini görünce hırsından çatlamış, damarlarından kanı çekilmiş, ayaklarından ve kollarından derman çekilmiş ve sonra koca gövdesinden canı çekilmiş, taşlaşmış ve koca bir kaya yığını olmuş.

Söylence burada bitti. Gökten üç elma düştü, çevresinde Nemrut Tepe, Nemrut Körfezi, Nemrut kalesi adlarına rastlıyoruz; bu bir, Kalarga Tepesi'ne çıkarsanız sahil merdivenleri, iskele halkaları sizi düşündürür; bu iki, Bakırçay Ovasının bir çöküntü hendeği, alüvyonla dolduğu tezi kulaklarımız çınlatır bu üç. . .

KAİKOS SÖYLENCESİ

Çok eskiden Bakırçay'a ASTROS denirmiş, denizler ve okyanuslar tanrısı POSEİDON, oğlu ASTROS'a tanrılık alanı olarak Bakırçay ırmağını vermiş. Astros, kendi adını verdiği bu ırmağı oldukça hoyrat kullanmış. Çamurundan, batağından, suyundan, selinden, halkı korkutmuş, yıldırılmış. Azgın Astros Çayı , bu doğal yararların ötesinde her yıl bir can alır olmuş. Boğulanların tanrıya kurban gibi tek tek uçup gitmesi karşısında;kimse tekin olmayan bu çayın adını duymak, semtine uğramak istemez olmuş;silmiş defterinden bu çayın varlığını ve rahatlamışlar bir süre. . .

Ancak önüne geçilmez yazgı derler ya, ağlarını örmeye başlamış sinsiye, Bergama ile Dikili arasında. o çömelmiş dev gibi duran Kalarga Tepesi yok mu?Orada TEUTHRANİA kralı otururmuş.

Kralın bu güçlü ülkesinde ERNEİS ve KRİOS adlı karı kocadan olma soylu ve yiğit bir delikanlı yaşarmış. İşte adı KAİKOS olan bu delikanlı bir gün Misya beylerinden birinin oğlu ile Pindasos (Madra) Dağında geyik avına çıkmış. Ormanda gezmişler. Koşmuşlar ve bir geyiğin peşine düşmüşler. İki arkadaş, iki koldan geyiği çevirmişler ve birbirleri üzerine sürerek iyice kısıp almışlar. Ok menzili içine girince, duraksayıp şaşkın şaşkın bakındığı anda, germiş yayını Kaikos, nişan almış ve atmış okunu ki, anında sıçramış geyik ve çalıları delip giden ok oradaki arkadaşına saplanıvermiş. Kırmış yayını Kaikos;çözmüş saçını ve yaşın

yaşın ağlamış. Kollarına aldığı arkadaşının cesedini Kalarga'ya bıraktıktan sonra olayın şoku ile Astros ırmağının kıyısındaki kayalara çıkmış, umarsızlık içinde acı acı inledikten sonra kendini ırmağa atmış ve bulanık sularında ağaç köklerinde takılıp kalmış.

Nice zaman sonra cesedi bulunmuş. Bunu duyan Pitaneli, Pergamonlu, Atarnalı halk, can alıcı Astros'a ağızlarına geleni söylemişler. Astros diymedikleri bu çayın adına Kaikos demeyi daha uygun görüp anısını yaşatıp gelmişler bugüne. .

TELEPHOS SÖYLENCESİ

Arkadya Kralı Aleos'a, kız babası olacağını müjdeliler biliciler, ama bu kızıdan doğacak oğlunun dayılarını öldüreceğini de söylemeden edemezler, üstelik annesiyle de evleneceğini:

Aleos, doğan kızına AUGÉ adını verir ve sarayında büyük bir ilgi ve sevgi ile büyütür. Genç kızlık çağına girdiğinde bilicilerin uğursuz sözleri gerçekleşmesin diye bir tapınağa rahibe yapar ve tenine erkek eli değmesinden sakınır. Ne var ki bir yaz günü Augé, babası Aleos'u görmeğe geldiğinde, sarayda konuk olan HERAKLES ile karşılaşır, bir sevgi elektriği çakar ve o gece birlikte olurlar.

Aleos'un kızını rahibe yapması da yazgıyı önleyemez ve Augé, Herakles'ten gebe kalır. Öfkeli kral, aylarca tapınakta gizler kızını ve torunu dünyaya gelince anasını denize atar. Çocuğu da dağ başına bırakır, kurtlara yem olsun diye:

Tahta bir sandıkla denize atılan Augé'ye bir şey olmaz ve rüzgarla Teuthrania kıyılarına gelir. Kral Teuthras'a götürülür ve kral, Augé'yi çok beğenip üvey evlat edinir.

Augé'nin dağlara bırakılan oğlu Telephos ise, aslan sütü içerek vahşi doğada yaşamını sürdürür. Yetişkin çağa gelince, annesini aramak üzere yollara düşer. Çatal bir yolda, arabalı kişiler yolunu keser. Kavga dövüş çıkar ve dayıları olduğu anlaşılan bu kişileri öldürür.

Telephos, Bakırçay içdenizi kıyılarına geldiğinde Kalarga kralı Teuthras, düşmanı İdalılarla savaşmaktadır. Teuthras, yanına yaklaşan Telephos'a bu savaşta yardım ederse üvey kızı Augé ile evlendireceği sözünü verir.

Telephos'un büyük gayreti sonucu savaş kazanılır. Tahtını bırakacağı oğlu olmadığı için Teuthras'ın düşüncesi üvey kızı Augé ile Telephos'u evlendirip yönetimi onlara vermektir.

Düğün dernek yapılır ve gerdek gecesi gelir çatar. Odalarına çekilirler ve baş başa kaldıkları anda çığlıklar, bağrışmalar duyulur. Koca kara bir yılan gerçeği anımsatmak için, uyarmak için gelmiştir sanki. Çıkarlar, toplaşrlar sarayda;duyumlar aktarılır, başlarından geçen öyküler anlatılır sonra da ana oğul sarılırlar ve Telephos kral olur.

Misya Kralı olan Telephos, Amazon olan HİERA ile evlenir. Bir süre sonra Truva savaşları başlar. Bir saldırı aşamasında yollarını şaşırان Helen donanması , Teuthrania kıyılarına ulaşır. Bu donanmanın komutanı topuğunun dışında vücudu yara almaz AKHİLLEUS'tur. Kanlı bir savaş olur, bir Amazon olan karısı da yiğitçe ölür. Telephos'un karısı NİREUS için görkemli bir töreni yapılır. Sonra Akhilleus ile Telephos karşı karşıya gelirler, tökezleyen Telephos'un bacağına Akhilleus kargısını saplar. Çekilir giderler sonuçta ama, Telephos'un bacağı bir türlü iyileşmez. Danışrlar bir biliciye ve denir ki, "Yaranın iyileşmesi kargının pası ile olacaktır. "

Telephos, Yunanistan'a geçer. Akhilleus'un mızrağını bulan Odysseus, pasını sürme karşılığında Truva yolunu gösterecektir. Telephos iyileşir. Helenlere Truva yolunu göstermesine karşın onlarla tüm gücüyle de savaşarak, Truva'nın savunmasına yardımcı olacaktır.

TARİH ÖNCESİ İZLER

Bergama ve yöresinde tarih öncesi izler taşıyan yerlerden Yund Dağı üzerinde Cilalı Taş Dönemi buluntularına rastlamıştır. Ayrıca Kalarga Tepesi ve Değirmen-tepe gibi yerlerde de Yortan tipi seramiklerle Cilalı Taş devri buluntuları gözlenmiştir. Ayrıca bu yörede Maden Devri izleri de görülmüştür.

LUVİLER

Bölgemizin en eski halkı olan Luviler, merkezi devlet kuramadıkları için kalıcı iz bırakmamışlardır. M. Ö. 3000-2000 arasına güçlü bir sosyal yapı ve kültür birliği gerçekleştirerek çağa damgalarını vurmuşlardır. Luviler, Hint-Avrupa kökenli bir dil kullandıkları için günümüze ışık tutmuşlar, Anadolu yer adlarının isim babası olmuşlardır. Örneğin, İvrindi, Madra, Halisarna, Karina, Atarna, Pitana gibi sözcükler onların damgasını taşır.

ASSUVA

M. Ö. II. binde , Hitit egemenliği Anadolu'ya değin uzanınca yöremizin adı Assuva olmuştur. Merkeze bağları zayıf olan Assuva halkı, yer yer bağımsızlık arayışına girmişlerdir. Hitit analleri denilen yıllıklarda Assuva'nın lideri Kukkulis'in ayaklandığı ve yakalanınca bağışlanarak yeniden bölgesine döndüğü anlatılmaktadır.

TEUTHRANİA

Bergama krallığından önce yöremizdeki egemen güç Teuthrania devleti idi. Bu devletin merkezi de TEUTHRANİON denilen Kalarga kalesiydi. Bergama Krallığından önce bölgesel siyasi erki elinde tutan Teuthrania Devleti'nin kurucusu Teuthras'tır. Teuthras'tan sonra söylencelere konu olan Telephos kral olmuştur. Akhilleus oğlu Neoptolemos, Telephos'un oğlu Eurypylos ile Truva kahramanı Hektor'u öldüren kişidir. Truva savaşlarından sonra Neoptolemos, Misya Kralı Etion'un kızı ve Hektor'un dul karısı olan Andromakhe ile evlenmiş ve bu evlilikten Pergamos adlı bir oğlu olmuştur.

BERGAMA'NIN KURULUŞU

Neoptolemos ve Andromakhe'den olma Pergamos, gençliğini Yunanistan'da geçirmiş, o da dedesi Akhilleus gibi Anadolu'da şansını denemek istemiş ve Misya'ya gelmiştir.

Askerleri ile birlikte Akropol tepesine yerleşen Pergamos, Teuthrania Krallığı için büyük bir tehlike oluşturmuştur. Karşılıklı savaş durumu doğunca

düello öneren Pergamos, Teuthrania Kralı Areios'u öldürüp bölgeye egemen olmuştur.

BERGAMA KRALLIĞI ÖNCESİ SÜREÇ

Batı Anadolu'nun Misya ve Eolya yöresindeki gelişmeler sürerken ilk yerleşmeler Pelasglar, Lelegler ve Luvilerden sonra Aiol, İon ve Dor göçleriyle olmuştur. Ege göçlerinin ardından ise Helenleşme süreci başlamıştır. Bu göçlerin Batı Anadolu'yu Helenleştirdiği sırada Lidya Devleti kurulmuş ve bölge siyasetinde ağırlığını koymuştur. Lidya krallığının zenginliğin Atarneus ile Pergamon arasındaki dağlarda bulunan maden yatakları ile Kalarga yakınındaki altın madeninin işletilmesine dayandırılmaktadır. Lidyalılardan sonra bölgeye Persler egemen olmuş, Batı Anadolu kentlerini egemenlikleri altına almışlardır. M. Ö. 499'da Perslere karşı ayaklanma olmuşsa da kanlı bir şekilde bastırılmıştır.

ONBINLERİN DÖNÜŞÜ

Batı Anadolu kentleri, Perslere karşı ayaklanınca hazırlanan bir ordu İRAN'a doğru yola çıktı. Ancak Helen ve Ege askerleri yenilip yurtlarına geri döndüler. İran yolculuğunun dönüşünde Bergama'ya da uğradılar. Ksenophon'un Anabasis (Onbinlerin dönüşü) adlı yapıtından olayı izleyelim:

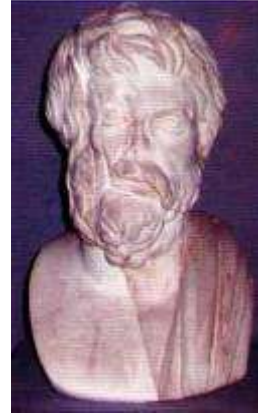
"Oradan Adramytion (Edremit) ve Kytonion üzerinden Kaikos Ovası'na doğru ilerleyip Mysia'da Pergamon'a ulaşıldı. Orada Ksenophon, Eratria'lı Gongylos'un karısı, Gorgion ve Gongylos'un annesi olan Hellas'ın evinde kaldı. Bu kadın ona, ovada Asidates adlı bir Pers olduğunu, o gece yola çıkarsa bu İranlı'yı karısını, çocuklarını ve yüklü hazinesini ele geçireceğini söyledi. Ona kılavuz olarak da çok sevdiği Daphnagoras ile kuzenini verdi. Ksenophon kılavuzları yanına alıp kurban kesti. Kurban törenine katılan Elisli bilici Basias, bağırsakların elverişli olduğunu, adamı yakalayabileceğinin söyledi. Ksenophon, akşam yemeğinden sonra en çok sevdiği ve kendisine öteden beri sadık kalan yüzbaşılardan, onlar da kazanç sağlasınlar diye yanına aldı. İstemediği halde onlara 600 kişi daha katıldı. Yüzbaşılar, şimdiden ele geçirdiklerine inandıkları ganimeti paylaşmamak için öne geçtiler. ,

Gece yarısına doğru ovaya vardıklarında, kalenin çevresindekiler, köleler ve hayvanların büyük kısmı kaçıp gitti. Yunanlılar aldırış etmediler, asıl ele geçirmek istedikleri Asidates'in kendisi ile hazineleri idi.

Kaleyi kuşattılar ama, yüksek, büyük ve mazgalı olduğu, ayrıca çok sayıda cesur insan tarafından korunduğu için alamadılar ve bir gedik kazmaya başladılar.

Duvar, sekiz kerpiç kalınlığındaydı. Gün doğarken gedik açılmıştı, içerdekiler delikten gün ışığı görür görmez;kuşatılanlardan biri, sığır çevirmekte kullanılan şişle en yakın askerin baldırını boydan boya deldi. Ondan sonra gedikten ok atarak kimseyi yanaştırmadılar.

Attıkları çığlıklar ve yaktıkları işaret ateşleri İTAMENES'in birlikleriyle yardıma koşmasına yol açtı. Komaia'dan Suriyeli ağır piyadeler, kralın hizmetinde

Ksenophon

alışan 800 kadar Hyrkania ağır piyadesi, sonra 800 hafif piyade geldi. Parthenion ve Apollonia'dan ve en yakın şehirlerden süvarilerle gelenler oldu.

Geri çekilmeyi düşünmenin vakti gelmişti. Yunanlılar, buldukları sığır, koyun, ve köleleri toplayıp, dörtgen biçiminde dizilen birliklerin ortasına yerleştirilerek yola koyuldular. böyle davranmalarının nedeni aldıkları ganimete fazla önem vermeleri değildi, ganimeti bırakarak yola çıkmaları, geri çekilmeyi kaçışa benzetir bu da düşmanı cesaretlendirip Yunanlıların cesaretini kırardı. bu yüzden aldıkları ganimeti korumaya kararlı olarak çekildiler.

Gongylos, Yunanlıların sayısının azlığını ve kalabalık düşmanlar tarafından kovalandığını görünce, annesinin isteğine karşın olaya karışmak için birlikleriyle yola çıktı. Damaratos'un soyundan gelen Prokles de Halisarna ve Teuthrania'nın yardımına koştu.

Oklardan ve sapanlarla atılan taşlardan bunalan Ksenophon'un birliği, okları kalkanlarla karşılama için daire biçiminde ilerlerken Kaikos'u güçlükle aştı, çünkü adamlarının yarısı yaralanmıştı.

Stymphaloslu yüzbaşı Agasias, düşmanına karşı durup dinlenmek bilmeden savaştıktan sonra orada yaralandı. Yunanlılar sonunda 200 tutsak ve kurban törenine yeterli sayıda hayvanla güvenli yere vardılar. Ertesi gün kurban kestiren Ksenophon, Asidates artık onun yakınında olmasından korkmayıp nöbet tutmayı ihmal etmesin diye tüm orduyu gece yürüyüşü ile Lydia'dan elden geldiğince uzağa götürdü.

Ama Ksenophon'un düşmanca niyetlerle yeni kurbanlar kestirdiğini ve tüm ordusu ile kendisine saldıracağını öğrenen Asidates, Pathenion kalesine bitişik köylerde açık ordugah kurdu.

Sonra Yunanlılar Pergamon'a döndüler. Ksenophon, oradan tanrıya şükretmeye gitti. Çünkü Lakonialılar, yüzbaşılar, komutanlar ve askerler; onun atlar, öküz çiftleri ve geri kalan ganimet arasından dilediğini seçmesinde anlaştılar, öyle ki, başkalarına borçlu bırakacak duruma geldi.

O sırada Thibron gelip, ordusunun komutasını aldı ve Tissaphernes ve Pharnabazos'la savaşmak için öbür Yunan birliklerine katıldı.

Ksenophon'un verdiği bu bilgilere dayanarak İlya kıyısında Parthenion, Çerkezköy Asartepe'de Apollania, yerini bilemediğimiz Komania, Poyracık arkasında Gambriyon, Eğrigöl tepesinde Halisarna, Kalarga Tepesi'nde Teuthrania gibi kentleri tanımış olmaktadır.

İSKENDER VE GENERALLERİ

Makedonya kralı Büyük İskender, Parmenio adlı komutanını Anadolu'ya gönderip stratejik noktaları ele geçirmesini istemiştir. Bölgemize de giren Parmenio, önemli bir liman kenti olan GRYNEİON (Şakran)'u yakıp sığınma noktası bırakmamıştır.

M. Ö. 334 Granikos savaşı ardından Batı Anadolu'yu ele geçiren İskender, İran'a yönelmiş, fakat generallerinden Lysimakhos'u bölge güvenlik ve denetimi için bırakırken , ele geçirdiği

Büyük İskender

hazinelerin Bergama Kalesi'nde korunmasını istemiştir. Öte yandan Pers komutanlarından Rodoslu Mentor'un dul eşi BARSİNE, İskender ile tanışmış ve sevgilisi olmuş, tutkusunun karşılığında Barsine'ye Bergama bağışlanmıştı. M. Ö. 310 yıllarında Barsine, İskender'den olan oğlu Herakles ile Bergama'ya egemen olarak görülmektedir. İskender'in generallerinden ANTİGONOS, M. Ö. 301'de İpsos savaşında Lysimakhos, Selevkos ve Ptoleμος birleşik ordularına yenilip ölünce, Toroslara kadar Anadolu ve Trakya Lysimakhos'un payına düştü.

BERGAMA KRALLIĞI (M. Ö. 283-133)

Lysimakhos'un Philaetiros adında yetenekli bir muhafızı vardı. Onu ordu komutanı olarak ve 9000 talentlik (2. 700. 000 Atatürk altını) hazineyi korumakla görevlendirdi.

Bir süre sonra Lysimakhos da ölünce hazine, ordu ve Bergama , Philetairos'un eline geçti. Böylece Bergama'da bağımsız bir krallığın temelleri atılmış oldu.

M. Ö. 263'te Philetairos ölünce yerine kardeşinin oğlu I. EUMENES geçti. I. Attalos zamanında, Bergama Krallığı Gediz ile Edremit Çayı arasında egemenlik kurdu. M. Ö. 197'de Attalos ölünce yerine oğlu II. Eumenes geçti. M. Ö. 188 Apameia barışı ile Misya'nın tümüne egemen oldu. II. Eumenes'ten sonra M. Ö. 159'da II. Attalos'u kral olarak görüyoruz. M. Ö. 138'de III. Attalos geçti. Onun zamanında gerileme başladı. III. Attalos biraz bilge, biraz da estirik bir adamdı. Biyoloji, botanik, farmakoloji ile ilgilenmekte özellikle zehirler, panzehirler konusunda inceleme ve deneylere meraklı idi. Üstelik bulgularını suçlular ve köleler üzerinde kobay gibi yaptığı deneylerle elde ediyordu.

III. Attalos, ölmeden önce yazdığı vasiyetname ile Bergama ülkesini Roma'ya bırakıyordu. Ancak ölünce üvey kardeşi Aristonikos, ordu, halk ve kölelerle birleşip ayaklandı. Bazı başarılar elde etmesine karşın yenilerek idam edildi.

KRALLIK DÖNEMİ İNANÇ COĞRAFYASI

Philetairos, zamanında Kınık Karedere Köyü yakınında Yunt Dağı'nın zirvesi olan Mamurt Tepe'de, Bereket Tanrıçası Kibele için tapınak yaptırmıştır.

II. Eumenes zamanında ünlü Zeus Sunağı yapılmış, ayrıca dünyaca ünlü olan Asklepion sağlık yurdu kurulmuştur. Athena Kutsal Alanı da II. Eumenes zamanından kalmadır.

Demeter Kutsal Alanı, I. Eumenes zamanında yapılmıştır. Ayrıca Krallık Dönemi'nden kalma Hera Kutsal Alanı, Dionysos Tapınağı önemli inanç yapıtlarıdır.

ROMA DÖNEMİNDE BERGAMA

Son Bergama Kralı III. Attalos, bir vasiyetname ile ülkesini Roma Devleti'ne bırakınca önce Aristonikos, sonra Pontus Kralı Mithridates kurtarıcı gibi ortaya çıktılarsa da başarılı olamadılar. Sonunda Roma egemenliği kesinleşti.

Sezar'ın ölümünden sonra M. Ö. 40 tarihinde Oktavianus Roma İmparatorluğu'nun paylaştıklarında Anadolu Antonius'a kalmıştı. Tarsus'ta Mısır

kraliçesi Kleopatra ile görüşen ve ona aşık olan Antonius, 200. 000ciltlik Bergama Kütüphanesi'ni Kleopatra'ya armağan ederek İskenderiye'ye göndermiştir.

Roma İmparatoru Augustos M. Ö. 31, 30 ve 20 yıllarında Bergama'yı ziyaret etmiş, anıt ve yazıtlar bırakmıştı.

Roma İmparatorluğu TRAIANUS (98-117) zamanında başlayan ve adıyla anılan ünlü tapınak yapımını, yerine geçen HADRIANUS tamamlamıştır.

Bugün restore edilen Traian Tapınağı'nın beyaz mermer sütunları Çandarlı Limanı'ndan ay ışığında bile fark edilmektedir.

Bergama'nın ünlü tapınaklarından SERAPIS Tapınağı da Roma imparatoru HADRIANUS (117-138) zamanında inşa edilmiş, daha sonra içine Bazilika oturtulmuş, bugün bir kulesi ise cami olarak kullanılmaktadır. Hristiyanlığın ilk yedi kilisesinden biri Bergama'da işte bu tapınağın içine yapıldığı ileri sürülmektedir.

BİZANS DÖNEMİ

Roma imparatoru TEODOSIUS ülkenin kolay yönetilmesi için imparatorluğu ikiye ayırdı. 395'te gerçekleşen bu duruma göre HONORIUS'a Batı Roma, ARKADIUS'a Doğu Roma(Bizans) bırakılıyordu.

Bergama, Roma Dönemi'nde olduğu gibi ASİA Eyaleti içinde yer alıyordu ve bu çağda Hristiyanlık yayılmaya başlamıştı. Yöremizde, Efes başpiskoposluğuna bağlı, ancak Bergama Konsiline kayıtlıydı.

Bizans'ın Asia eyaleti içinde Kaikos(Bakırçay) yöresinin kentleri şunlardı:

PERGAMON (Bergama)

ELAİA (Kazıkbağlar)

PİTANE (Çandarlı)

TİANAİ (Dikili)

PERPERİNE (Theodosipolis-Aşağıbey)

Öte yandan Pergamon Konsiline (dinsel meclis) bağlı kentler ise şöyle sıralanabilir:

ELAİA

AİGAİ

MOSTENİ

MYGDONES

BREGMENİ

HİERECOMETA

APOLLONİS

THYATİRA

AKRASOS

PERPERİNE

TİANAİ(TİARENİ-ASAİON-SİON)

HİEROLOPHİENSES

HERMOKAPELİA

ATTALEİA

ATEENSES(PATAENSES-PANTEENSES)

PİTANA

NAKRASA

STRATONİKAİA

Bizans Çağında Hristiyanlık giderek yozlaşmış, monarşi yerine kilise sömürü ve baskısı doğmuştu. Feodal güçlerle işbirliği yaparak ve halkın gözünü örterek din bağınazlığını kara gözlük gibi takınmıştır. Yani dinin dediği değil, din adamlarının dediği öne çıkıyordu. Bilmezlik içinde yüzen halk da gerçek gibi onların her söylediğine inanıyordu.

Hristiyanlık çabuk yozlaşınca, bu kez Müslümanlık muştular saçmaya başladı. Eşitlik, kardeşlik, özgürlük, erdemlilik söylemleri dalga yayılıyordu.

Hız. Ömer önce Bizans'ı vurdu, Suriye ve Filistin'i alarak 642 yılında Anadolu kapılarına dayandı.

Emevi Halifesi Velid'in kardeşi MESLEME komutasındaki bir Arap ordusu 715-718 yılları arasında Anadolu'ya girmiş, Bergama bu hareketten korkuya kapılmıştır. Çünkü Bizans imparatoru BARDANES PHİLİPKOS, Bergamalı bir ermeniydi. Bu yüzden Bergama'ya saldırı olabilirdi. Bunun üzerine kale, Bizans duvarı diye adlandırılan surla takviye edildi. Bu surların yapımı sırasında Zeus Sunağı'nın sütun ve kabartmaları, bloklar halinde kazılan geniş sur hendekğine temel olarak atıldı ve harçla kaplandı. Bu yüzden Zeus Sunağını açan Alman Carl Humann, kabartma parçaları bu sur temellerinden çıkarıp temizlemiş ve Berlin'e kaçırmıştır.

İslam orduları komutanı MESLEME, 716 yılında 120 bin kişilik ordusuyla Bergama'yı yağmaladıktan sonra kaleyi ele geçirip ve bir yıl orada konaklamıştır.

Bizans İmparatoru III. LEON (717-744) zamanında Araplar arasında yapılan antlaşma sonucunda İzmir ve Bergama, Emeviler'e bırakıldı, ancak Mesleme İstanbul kuşatmasından başarısızlıkla dönünce III. Leon bu antlaşmadan vazgeçti ve Arap ordularını Anadolu'dan çıkardı.

Abbasiiler zamanında ise Anadolu'ya Türkler girmeye başladı ve Bergama'ya kadar gelmeye çalıştılar.

TÜRKLERİN GELİŞİ

Anadolu Selçuklu Devleti Sultanı II. Kılıçarslan zamanında Türkmen kitleleri Bergama, Çandarlı, Edremit'e kadar akınlar yapmış, Bizans bu akınlara karşı koyamaz hale gelmişti. Yeni savunma kaleleri kurarak direnen Bizans'ın en önemli savunma kalesi (Neo Kastro) Bergama'daydı.

Bergama'nın Türkler tarafından fethi bir çırpıda olmuş işlerden değildir. Zaman zaman alınıp geri verilmiş ancak 1306 sonrası kesin olarak Türk egemenliğinde görülmektedir.

KARASİOĞULLARI

Anadolu Selçuklu Devleti'nin çöküşü aşamasında, uç beyliğinde bulunmuş olan Kalemşah Karasi Bey, 1302'ye kadar Sındırgı, Bigadiç, İvrindi, Fırt(Susurluk), Aydıncık, Başgelenbe, Ayazment(Altınova) 1302 sonrasında Bergama, Edremit, Burhaniye yöresini Karasi Beyliği'ne katmıştır. Karasi Bey, bölgemize Sarı Saltuk'a bağlı Alevi Türkmenleri yerleştirmiş ve ayrıca Kırşehir yörelerinden Çepnileri çekmiştir.

Karasi Bey'den sonra Aclan Bey yönetime gelmiştir. Osmanlı Devleti ile iyi ilişkiler sürdürmek üzere küçük oğlu Dursun Bey'i Orhan Gazi'nin yanına vermiştir. Beylik ikiye ayrıldıktan sonra Balıkesir merkez Demirhan, Bergama merkez Yahşi Bey tarafından yönetiliyordu.

Ünlü Arap gezgini İBN-İ BATUTA Bergama'ya da gelmiş ve anılarında şöyle yazmaktadır:

“Ertesi gün yola çıkarak Bergama'ya vardık. Harap bir kent olmakla birlikte dağın üzerindeki kalesi sapa sağlamdı. Eflatun Bilge'nin (Galenos olacak) bu belde halkından olduğu, oturduğu evin hala tanındığı söylentisi vardır. Burada Ahmedîye dervişlerinin birinin tekkesine indik. Sonra kentin ileri gelenlerinden biri, bizi oradan alıp kendi konağına götürdü ve bize gereğinden çok ikramda bulundu. Kentin egemenin adı YAHŞÎ HAN'dır. Yahşi sözü bunların arasında güzel, iyi demektir. Buraya geldiğimiz zaman yaylada idi. Gelişimizi haber alınca bize yemekler ve ipekten yapılan bir kat giysi göndermişti.

Balıkesir'de bulunan Demirhan halka yaptığı baskı nedeniyle sevilmeyen biriydi. Hacı İlbey gibi devlet adamları yönetime Dursun Bey'in gelmesini istemekte, eğer Orhan Bey yardımcı olursa Balıkesir, Aydıncık ve Bergama'yı kendisine bırakacaklarını önermişlerdir. Bu öneriyi benimseyen Osmanlı Padişahı, Balıkesir'e yürümüş ve Demirhan da kaçarak Bergama kalesine sığınmıştı. Bu bilgilerde, Yahşi Bey adının geçmemesi, ölmüş olacağı kanısını uyandırmaktadır. Öte yandan barışmak ve uzlaşmak üzere Bergama'ya gelen Dursun Bey, kaleye yaklaştığı bir anda mazgallardan atılan bir okla vurulmuş ve oracıkta ölmüştür. Mezarı bugün kız türbesi denilen yerdedir.

Bu olayın ardından Orhan Bey, Bergama'yı kuşatmış ve Demirhan'ı teslim almış, Karasi ülkesini de Osmanlı topraklarına katmıştır.

OSMANLI DÖNEMİ

Osmanlı Devleti'ne bağlı Karasi sancağı kurulmuş ve bir eyalet konumuna sokulmuştur. 1868'e kadar Karasi'de yer alan Bergama önce Saruhan eyaletine, 1877'den sonra ise İzmir merkez, Aydın eyaletine bağlı kalmıştır.

Yıldırım Beyazıt, Saruhan ile Karasi eyaletlerini birleştirmiş ve oğlu Ertuğrul'a onun ölümünden sonra da Şehzade Süleyman'a vermiştir. Bu sırada 1400 yıllarına doğru Ulu Cami yapılmıştı.

Timur, 1402 Ankara Savaşı'ndan sonra birkaç gün Bergama'da kalmış, çevreyi yağmalamış, Türk ve Rumlara baskı ve işkence uygulanmıştı.

Fatih zamanında Midilli alınca Hristiyan halkın bir kısmı göç ettirilmiş ve yerine Türkler yerleştirilmiştir.

II. Beyazıt döneminde ise İspanya'da engizisyon baskınına uğrayan Yahudiler kaçmaya başlamış ve Osmanlı ülkesinin kucak açması karşısında İstanbul, İzmir ve Bergama gibi yerlere yerleştirilmiştir. Bergama'da havra arasındaki kitabede İspanyol İbranicesi bunu kanıtlar niteliktedir. Safarad Yahudileri, kendilerinden önce gelenler gibi Bergama'yı kolay yaşanabilir bulmuşlardı.

Bergama ' &ya ilkçağda “Les Premiers Neocoros” sanı verildi. Bunun nedeni “tapınak koruyucu birinci sınıf kent” demektir.

YÖRÜKLERİ GELİŞİ

XVI. yüzyıldan beri Yörüklerin Madra, Yunt ve Karadağ yöresine yerleşmeye başladıklarını görüyoruz. Başlangıçta belirli bir yerleşim yerleri yoktu

ve yayla-kışlak arası konar göçer yaşıyorlardı. Bölgemizde başlıca Yörük aşiretleri ve yaylaları şöyledir:

YAĞCIBEDİR	Geyikli-Madra
KAŞIKÇI	Kemente-Büveller Yaylası-Madra
HARDAL	Karadağ
KAANLI	Karadağ
ÇEPNİ	Madra ve Karadağ
KARAKEÇİLİ	Madra
DERİCİ	Yund
KILAZ	Madra
KUBAŞ	Madra
TAHTACI	Madra

Bu aşiretler XVII. yüzyıldan sonra iskan yasası uygulamasıyla yerleşmeye zorlanmışlardır.

XVII. yüzyılda çıkan Celali ayaklanmaları Bergama'da da dalgalanmalara yol açmış bu gelişmelerin uzantısı olarak Anadolu Beylerbeyliğinde bulunmuş İlyas Paşa, Hüsrev Paşa'nın sadrazam olması üzerine ayaklanmış, kendisine vezirlik verilmesini beğenmemiş, önce Midilli adasını işgale kalkışmış, başarılı olamayınca Bergama'ya çekilmiştir. 1632'de üzerine gönderilen Küçük Ahmet Paşa kuvvetlerinin karşısında dayanamamış teslim olmuştur.

XVIII. yüzyılda Tımar düzeni yerine iltizam yönetiminin getirilmesi ile Voyvodalık Dönemi açılmıştır. Bergama önce ARAPOĞULLARI sonra da KARAOSMANOĞULLARI gibi Derebey soyunun yönetiminde kalmıştı. II. Mahmut 1832 yılında ayanlık sistemine son verince Karaosmanoğullarının durumu sarsıldı. Büyük araziler satılmaya ve yeni çiftlikler doğmaya başladı.

KURTULUŞ SAVAŞI'NDA BERGAMA

I. Dünya Savaşı'na Osmanlı Devleti, Almanya'nın yanında yer alarak katılmış, Yunanistan ise karşı tarafta saf tutmuştur. Bu durum gerilim yarattı ve Bergama, Dikili ve Bademli (Ancalos) Rumlarının çoğu Yunanistan'a göç etti. Kurtuluş Savaşı'nda Yunanlılar 12 Haziran'da Bergama'yı 13 Haziran 1919'da Dikili'yi işgal edince Rumlar geri dönmeye başladılar.

Ayvalık 172. alay Komutanı yarbay ALİ ÇETİNKAYA, Bergama, Ayvalık ve Burhaniye yöresinde etkili olan Rum çetelere karşı, halkın da silahlanarak varlığını savunmak üzere çeteler kurmalarını istiyordu. Edremit Kaymakamı Köprülü Hamdi, Pelitköylü Mehmet,

Ayazmendli Nazmi, Bergama Kaymakamı Mehmet Rasim, Yüzbaşı Kemal, Kırkağaçlı Mehmet Emin beyler bu konuda örgütlenme yaptılar. Kuva-i Milliye eferleri arasında:

İbişoğlu İsmail Efe
Dalkıran Mehmet Efe
Çakıcı Rahmi Efe
Molla Halil
Mehmet Kırğa
Tuzcu Mustafa Efe
(Mavro) Arap Ali Osman Efe
Şerif Ali Efe
Laz Efe ilk akla gelenlerdir.

Bergama eşrafından Çeçen Hamit Çavuş, Rumlarla işbirlikçi biçimde Yunanla iyi ilişkiler kurmak istiyordu. Bazı göçmen Rum halkının Bergama'ya dönmesi üzerine etrafa telgraflar yağdırarak, sözüm ona Ermeni ve Yahudilerin katledileceği ve bunun önüne geçilmezse büyük felaketlere yol açacağı başta Çeçen Hamit olmak üzere yaygara koparılıyordu. Hürriyet ve itilaf Partisi bu ortamı aymazca körüklüyordu. Çeçen Hamit Soma'dan trene binip, Kırkağaç'ta Rum avukat SAVA'yı da yanına alarak İzmir Yunan işgal komutanlığına çıkmış, Bergama'yı işgal etmelerini rica etmiş, 50 imzalı bir dilekçe vermişti. Bunun üzerine 12 Haziran 1919'da Yunanlılar Bergama'yı işgal etmişler, Eğrigöl Köprüsünde pusuya yatan Yüzbaşı Kemal ve 30 silahlı güç engellenmiştir.

Eferler, Milis kuvvetleri, Binbaşı Cemal Bey'in askerleri Kozak'tan sarkıp Kapukaya'dan Bergama'ya saldırıya geçerek 15 Haziran 1919 tarihinde Yunan askerlerini kovdular. Bu çarpışmalarda Çeçen Hamit Çavuş omzundan yaralanmış, kaçıp Yunan'a sığınmıştır.

Ne var ki 19 Haziran 1919 tarihinde Bergama, ikinci kez işgal edildi ve 14 Eylül 1922'ye değin Yunan egemenliğinde kaldı.

Bergama ve Kınık düşünce, CİNGE CEPHESİ kuruldu. Buna göre;
Hamzalı bölgesinde:40 kişilik müfreze
Cumalıköy bölgesinde: 80 nizamiye topçusu-topçu Üsteğmen Halit
Çerkezköy bölgesinde :35 kişilik müfreze-Yzb. Behçet
Bölcek-Sarıcalar bölgesinde: 350 kişilik Bergama bölüğü ve Üst. Halet
yer almıştır. 1920 Haziran'a kadar direndiler. Yunanlılar Milne hattını çiğneyince Cinge Cephesi çöktü.

Daha sonra İnönü, Sakarya, Başkomutanlık savaşları kazanılınca kurtuluş günleri yaklaşmış oldu. Her yerde Türk bayrağı dikiliyor, zafer takları yapılıyor, karşılama hazırlıkları sürüyordu. Aloğlu Şerif komutasında Türk ve Rumların 60 kişilik inzibat kuvveti oluşturuldu. Soygun ve kıyım yapılması engellendi. Belediye meclisi toplanıp güvenlik konusunu tartışırken sonuç bekleyen halk , belediye gazinosu önünde birikmiş ve Avukat Sava Türkçe olarak şöyle konuşmuştu:

“Ey Ahali,

Yunan ordusu kaçıyor, Türk ordusu geliyor.

Biz Rumlar, Yunanistan'da 5 yıl muhacirlik yaptık.

Yunanistan'da gerçi iyi yaşadık da, orada yine ah vatan demekten kendimizi alamadık, ağlaştık durduk.

Bizler burada kalmak istiyoruz. Bize söz veriniz, nasıl bizi burada, ordu gelinceye kadar koruyabilecek misiniz?Söz verebilir misiniz?” diye bağırınca halk da “ordu gelinceye kadar koruyacağız, biz ne olursak, sizde olursunuz. ”sözü verince Rumlardan biri:

-Yaşasın Türk ordusu, yaşasın Mustafa Kemal Paşa diye bağırdı ve alkış tufanı koptu.

Kaçan Yunan ordusundan bir tümen 9-10 eylül akşamı, Kınık Poyracık arasında geçirmiş, bunu duyum alan Bergama Belediye Başkanı , havra heyetini, halktan Adalı Hoca, Aloğlu Şerif, Şakir Hoca, Laz Mehmet Usta, Muis oğlu Dimitro, Yanko Yuvanidi'den oluşan kurulu görüşmeye gönderdi. Yunan tümen komutanı 15 bin ekmek, 15 bin okka arpa, 400 okka peynir, ayrıca pantolonu için yama istedi ve zarar vermeden Dikili'ye geçeceğine söz verdi. 12 Eylül'de Dikili'ye vardılar, ancak orada büyük zarar yaptılar.

14 Eylül 1922'de XIV. Piyade tümeni ve onun öncüsü 23. Alay kurtuluşu sağladı. Tümen komutanı Erkan-ı Harp Miralayı Çallı Ethem Beydir.

Bergamalı Efeler

TARİH İÇİNDE İNANÇ COĞRAFYASI

KAPUKAYA KİBELE TAPKISI

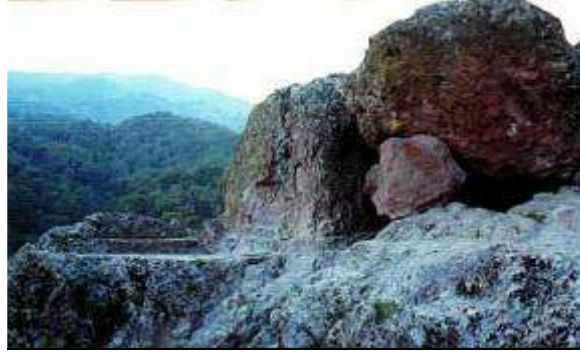

Kibela Tapınağı (Kapukaya - Kozak Yolu)

Bergama'nın ünlü Kozak Yaylası yönünde, asfalt yoldan 10km. kadar ilerleyince, keskin viraja varmadan, tüm görkemi ile sizi, KAPUKAYA kayalıkları karşılayacaktır. BERGAMA (Selinos) Çayı'nı izleyerek, ulaşımı son derece elverişli asfalt yol, kayalıklara varınca keskin bir virajla inceciklere doğru uzanırken, siz hemen sola saparak Kapukaya Köyü

yoluna döneceksiniz. 200 metre ileride çeşmenin yanında park edip pınar suyundan bir maşrapa içtikten sonra, çam ormanı içine dalarak çetin bir yürüyüşle Kapukaya kayalıklarına tırmanmaya başlayabilirsiniz.

Dura dinlene yarım saat kadar yürüdükten sonra 100 metre yükseltili tepede dev kayalıkların arasında kendinizi küçük hissedeceksiniz. Dorukta arkuru yükselen kayalıklara tırmandıkça, kızılçam ağaçlarının süzgecinde, serin ve temiz hava ciğerlerinizi açacak, bol oksijen yorgunluğunuzu alacaktır.

Kibela Tapkı Alanı (Kapukaya)

Doruktan, Geyikli yönünde inişe geçtiğimizde önce zincirleme kayalıkların oyma ve yontma sonucu görkemli taşlaşmış dev başları sizin önünüzü kesecek, inanç coğrafyası ortasında içinize ürperti saçacaktır.

Kibela Mihrap (Kapukaya)

Bu tanrı başlı kayalıklara yaklaştıkça, göz göz oyuklar, adak nişleri, tapkı merkezinin doğanın içindeki büyüleyici sessizliğinde Tanrıça Kibele' nin sofrasında bulacaksınız kendinizi.

Tanrı başlı oyma kayaları geçtikten sonra 60-70metre yükseklikte, uçurumun tepesinde, vadiye egemen, aşağıda Kapukaya çayının şırıltısı ve kuş seslerinin

temposu arasında Kibele Tapkı alanına ulaşırsınız. Karşıdan eyvan biçiminde görülen kaya düzlemi, ön yüzü altı köşe yontulmuş büyükçe niş yani mihrap durumundadır.

Bu tapkı alanının düzlem yüzeyinin kenarları köşeli basamaklarla çevrilmiş, iç alanı çok düzgün yontulmuştur. Kayanın oyuğunda mihrap nişi, kutsal bölgedir. Yanlardaki altı köşeli oyuklar adak yerleri, delikler ise adakların asılması işlevini göstermektedir.

Kibele adına kurban kesme, adak bırakma durumunda, kurban ve adaklar bu kaya oyuklarına asılırdı.

Tapkı Alanı düzlemine çıkmak için yine taş oymalı merdiven dikkatimizi çekmektedir. Kaya işçiliğinin merdivenlerde ve tapkı alanı düzleminde oldukça ustalıkla yapıldığı görülür. Merdivenden çıkınca çevresi korkulukla kuşatılmış, tapkı alanı düzlemine ulaşılır. Bu düz alanda toplanan yağmur sularının akamsı için korkuluk dibinde bir delik açılmıştır. Bu nedenle tapkı alanı düzlüğünde yontulan kayanın işlevi, suyun toplanmasına yöneliktir. Osman Bayatlı burasının daha sonraki çağlarda (Roma-Bizans)sarnıç, haberleşme, karakol, gözetleme merkezi olarak da kullanıldığını anlatmaktadır. Arkeolog Prof. Shazmann ise burasının bir tapkı merkezi olduğunu belirtirken, kayalıkların mağara ve sığınma yeri olarak Neolitik izler taşıdığını ileri sürebiliriz. W. RADT da Kapukaya ile Kınık Yunt Dağı Mamurt Tepe' deki Kibele Tapınağı arasındaki ilişkiye değinmektedir.

Tapkı alanında, ana tanrıça için kurban kesilir, adaklar kaya oyuklarına asılırdı. Özel tören günlerinde kesilen kurbanlar yenir, şölen düzenlenir, şarap içilir, gecesinde ışıklar yakılarak kayalıklar ısıtılır. Bu gelenekler Roma dönemine kadar devam etti. Kybele inancında Mithras kültü egemendi. METRAGYRTOİ denilen dilenci rahipler, Ana Tanrıça inancının yayıcılarıydı.

Kibela Tapınağı Kaya Oyukları

KINIK-KİBELE TAPINAĞI

Kınık'ta, Yunt Dağı'nın doruğunda ve Karadere'nin doğduğu yörede, bugün de köylülerin MAMURT TEPE ya da MAMURT KALE diye söyledikleri 1084 metre yükseltili tepede Kibele Tapınağı kalıntıları vardır. Yıkıntı sur duvarları ile çevrilmiş kutsal alana varıp, yerde bütün görkemi ile çöküp kalmış tapınak karşımıza çıkıverince ürperti ve coşkunluk sarar içimiz İri gövdeli sütunlar, büyük dikdörtgen sunak taşları, koca kesme yapı taşları salt granit işçiliğinin usta örnekleridir. Kınık Kibele

tapınağı, Bergama Kralı Filetairos zamanında yapılmıştır. Ünlü coğrafyacı Strabon, yöreye Aspendonon adını vermekte ve Ana Tanrıça Tapınağı'nın bulunduğu dağ diye Yunt dağı'nın Karadere yükseltisine işaret etmektedir.

Yöremizde yaşatıldığı anlaşılan Kibele (Kübele, Kubaba da denir.) tanrıça inancı bugün Türkçemize bir bayan adı olarak da girmiş SİBEL olmuştur. hatta Kınık'ta Karadere Tepesi'ndeki tapınağa "Sibel Tapınağı" denmektedir. Kibele inancı Anadolu'da öylesine yaygınlaşmıştır ki, içselleşmiş, bütünleşmiş ve İslam çağında belki de Kibele, kible olmuştur. Nasıl ki türbelere adakta bulunmak, ağaçlara dilek için çaput bağlamak Şamanizm inancı

olduğu halde İslam geleneğiymiş gibi sürdürülüyorsa, Anadolu Kibele inancı da farkında olmadan yaşanmakta, yansımaları sürmektedir.

Kibele, Anadolu ilkçağında "bereket tanrıçası" olarak yaygın bir tapkı alanı bulmuştur. Bunda anaerkil yapılanmanın ve kadının üreme özelliğinin, tarıma dayalı üretimin yaşamsal olgusunun rolü ortaya çıkmaktadır. Nitekim bereket tanrıçası için, ilkbaharda bahar şenlikleri, güzün hasat şölenleri, dönüşüm törenleri ve kutsamaları yapılır.

Yöremizde Kibele tapkı alanlarının dağlık, tepelik, sarp ve kayalık yerlerde seçildiği görülmektedir. Ayrıca çevresinin koruluk, çamlık, meşelik, fundalık alanları olduğu dikkat çekmektedir. Ancak her şeyden çok su kaynakları dere, çay pınarlarla iç içeliği öne çıkmaktadır. Tüm inançlarda olduğu gibi su;arınma, kutsanma, şifa demektir. Yükseltinin kayalık ve sarp yerler seçilmesinin nedeni kutsal alanın gözden uzak, sakın, sessiz, tanrıya yakın olma anlayışına bağlanabilir. Ağaçlık, yeşillik oluşu da doğa inancı birlikteliğidir. Doğanın uyanışı, hareketi, bereketi, floranın şifa çeşitliliğidir. Kibelenin adı da Berekynthia'dır ve Türkçe bereket sözünü anımsatmaktadır.

Ana Tanrıça

Kibele tapınak ve tapkı alanlarında, tanrıça kültü gereği anaerkil yapılanma egemendir. Tapındaki dinsel görevliler, kadınlar ya da iğdiş edilmiş erkekler olarak feminen renk gösterirler. Hatta Bakırçay yöresinde Amazon dokusu böyle yansımanın sonucudur. Bilindiği gibi Amazon kadınlar atlı savaşçılardır ve erkekleri de ev işleri, çocuk bakımları ile uğraşırlardı. Ayrıca yöremizde Smyrna(İzmir), Myrina (Aliağa yakını), Pitane (Çandarlı) adları, kurucuları olan Amazon kraliçelerinin adlarıdır.

Eli Belinde Kibele

ANA TANRIÇA İNANCI

Kybele inancının kaynağı Anadolu olup, M. Ö. 7000'e değin inmektedir. Anadolu'nun yerel kültüründe öylesine iz bırakmıştır ki, Çatalhöyük'te bulunan ana tanrıçanın çizgisel betimlemeleri, Anadolu kültür motiflerine şaşırtıcı biçimde yansımıştır.

Ele geçen Kybele heykelleri, oturmuş durumda, kalın kalçalı, göbekli, iri memeli, kollarında göğsüne yaslanmış kısa boyda erkek figürü olduğu halde karşımıza çıkmaktadır. Kybele'nin göğsüne yapışmış, boynuna tırmanmış gibi duran erkek, tanrıçanın sevgilisi Attis olmalıdır. Genel olarak Kybele'nin oturmuş ya da doğurmak durumunda gösterilen betimlemelerinde iki yanında iki aslana dayanmaktadır. Aslan yontularının erkeklik organlarına bereket, verim ve çocuk isteme amacıyla dokunmalardan ötürü aşınma gözden kaçmayacak ölçüdedir.

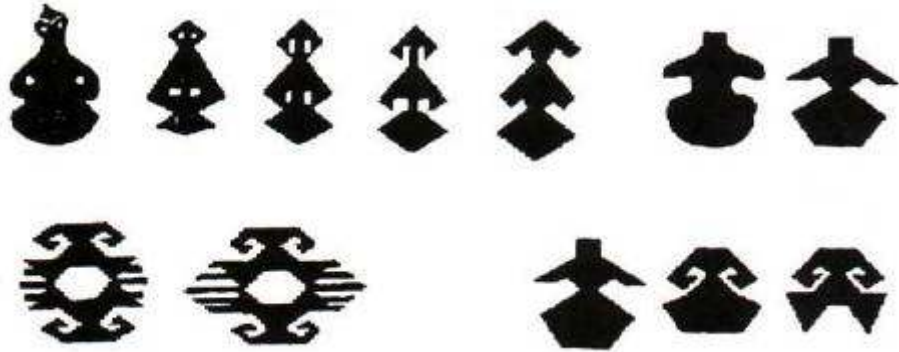
Aslanlı Kybele heykellerinden sonra kayalık yükseltilerde, tek cepmeli, kaya düzlüğünde, birkaç basamakla çıkılabilen tapkı alanlarına gelinir. Genellikle üçgen biçiminde bir çatı, altında bir taş duvar, duvarın içinde çoklukla bir niş, yani mihrap, mihrap içinde ayakta duran bir tanrıça heykeli vardır. İşte bu alana girildiğinde kurban, adak adama ve dua ile dilekte bulunma yapılmaktadır.

Bergama-Kapukaya Kybele Tapkı alanı, doğa içre, ormanlık bir yükseltide, kayalık doruklarda olan basit tapınaklara örnektir. Ev biçimindeki tek odalı, sahanlıklı, sade bir yapılanmadır.

Oysa en önemli Kybele tapınağı yöremizde Kınık Mamurt Tepe'de yer almakta, en büyük tapkı merkezi de Pessinus'tadır. Buradaki kült merkezinde bulunan meteor taşı Bergama Krallığı döneminde M. Ö. 204 yılında Romalı beş senatörün isteği ve ricasıyla törenle Roma'ya götürülmüş ve PALATİNUS tepesine konmuştur.

Romalılar, savaşlardaki başarısızlıklarını göz önüne alarak halkı ve orduyu motive etmek, uğur ve bereket sağlamak amacıyla ikna yoluyla da olsa Zeus tapınağı gibi Kybele taşını da kaçırmışlardır.

Hani derler ya ülkenin bir çakıl taşını bile vermem diye ne denli yerinde bir ilkedir ki taş deyip de geçmeyin. Böylece inancını; özünü, moral değerini yitirdi Anadolu. Bundan sonradır ki, Roma, inancını söktüğü gibi, ciğerini de sökmüştür Bergama Krallığının. Roma Devleti, giderek içimize girmiş ve sonunda Bergama Krallığını çökertip bu Anadolu krallığının mirasçısı olmuştur. Gördüğünüz gibi Bergama Kralı III. Attalos, ölmeden önce ülkesini Roma'ya vasiyet etmedi mi? Yani Roma, Kybele taşını anahtar kılıp Anadolu kapısını apansız açivermiştir. Roma'nın siyasi dehasına ne güzel örnek, Bakırçay insanına ne acı ibrettir.

Eli Belinde Kibele Motifleri

KİBELE VE ATTİS

Bölgemizi de zaman zaman kapsamına alan Frigya kültürü penceresinden bakıldığında Eskişehir dolaylarındaki Pessinus ile Kapukaya ve Mamurt Kale arasında büyük iletişim ve etkileşim dikkati çekmektedir.

Frigya ülkesinde AGDOS adlı ıssız bir kaya varmış, orada tanrıça Kybele'ye anıtsal bir kayalıkta tapılırmış. ZEUS, tanrıçaya aşık olmuş, fakat onunla birleşmeyi başaramayınca spermini bir kayanın üzerine bırakmış, Kybele'nin taş döleğinde dölleşme gerçekleşmiş ve bu gebelikten AGDİSTİS doğmuş, ancak Agdistis hem erkek, hem kadın yani çift cinsliymiş; Dionysos Agdistis'i sarhoş ederek erkekliğinden etmiş, erkeklik organını attığı yerde de bir badem ağacı bitmiştir.

Söylenceye göre SANGARİOS (Sakarya) ırmağının kızı NANA, bir gün Sakarya ırmağında yıkanırken göğsüne bir badem ağacı dalı takılmış, daldaki bademi yiyince bir hoş olmuş, kendinden geçmiş ve gebe kalmış. Nana dünya güzeli bir oğlan doğurmuş ve adını ATTİS koymuş. Anası SANGARİOS, öfkesinden bu çocuğu dağa bırakmış; fakat dağda bir tekenin sütüyle beslenip büyümüş, söylence bu ya tekenin olmayasıya sütü, nice olasıyla şifa veriyse Attis, serpilmiş, gençleşmiş, çok yakışıklı bir delikanlı olmuş. Kybele de Adonis kadar güzel olan Attis'e aşık olmuş, onu her zaman görebilmek için tapınağına bekçi yapıp yanına alıkoymuş. Ancak Sakarya ırmağının perisi SAGRATİS de Attis'e tutkunmuş. Attis, peri kızı ile buluşup mercimeği fırına verince Kybele çılgına dönmüş ve peri kızının hayat bağı olan ağacı kesmiş. Attis'in de aklını zorlayarak onu çılgın eylemiş.

Neyse, bakın daha neler olacak hele bir dinleyin. Salt kadın özelliklerine bürünen AGDİSTİS de Attis'e aşık olmaz mı? Yani Kybele, peri kızı SAGRATİS, efemine Agdistis, Attis'in peşinde ne biçim aşk üçgeni ise üç köşeli bir açmaz. Sonunda Frigya kralı Midas kendi kızını Attis'e baş göz edivermiş.

İşte olanlar bundan sonra olmuş, Agdistis, Attis'in aklını başından almış, delikanlı Attis dar alanda sık paslaşmalardan bıkip bir çam ağacının altında erkekliğini keserek canına da kıymış. Tanrıça Kybele sevgilisini kollarına alıp tapınağa götürmüş, akan kanlardan biten menekşelerse çamın etrafını çepeçevre sarmış. Öte yandan umutsuz aşkın bunalımına düşen Midas'ın kızı da canına kıymış. Kybele ona da mezar yapmış ve yine aynı menekşeler prensesin mezarını da süslemiş.

Sonunda Agdistis, Zeus'a yalvararak Attis'in bedeninin hiç bozulmadan, çürümeden kalmasını sağlamış. Bu yüzden Attis'in saçları uzamaya, küçük parmağı da oynamaya devam ediyormuş. Yalvarışı yerine gelen Agdistis, sevgilisi Attis'i kucaklayarak Pessinus'a götürmüş, orada mezar yapmış ve anısına şenlikler, anma törenleri düzenlenmiş.

Böylece bu söylence ile tapınağın bereketi, üreme, doğanın kendini her yıl yenilemesi, insan ve doğa arasındaki sevgi bağı, yaşamın üretkenlik ve doğurganlığa dayandığı Kybele kültü olarak karşımıza çıkmaktadır.

Kybele kültü, Zeus kültüne ve Dionysos kültüne bağlanabilir. Olympos panteonu içinde yer alan tanrılar, pagan inancı içinde doğa tanrılarıdır. Ayrıca Kybele, Attis, Adonis, Osiris, Dionysos inancında mevsim değişim şenlikleri günümüze HIDRELLEZ olarak ulaşmaktadır.

ATTİS'TEN İSA MESİH'E

Attis söylencesi ve Kybele inancı Anadolu kökenlidir. Osiris, İsis inancı Mısır'dan kaynak alarak yayılmıştır. Hristiyanlığın doğduğu bölgede Ortadoğu olduğu için derin bir etkileşim gözlenmektedir.

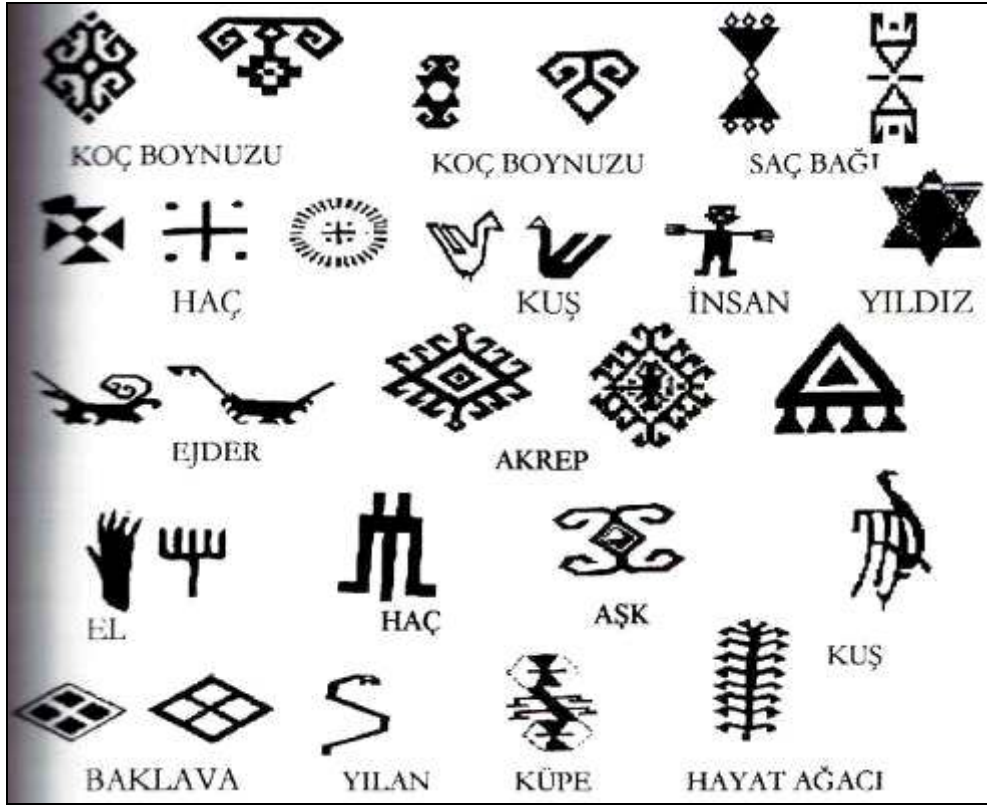
Canına kıyan Attis, Agdistis'in yakarıları ile 25 Mart'ta dirilmiştir. Bu, baharın başlangıcı olarak Kybele inancında olduğu gibi, Hristiyanlıkta İsa'nın Mesih olarak geri dönüşü inanışına da yansımış. Dionysos törenlerinde, Osiris ve İsis ile Demeter inancında ise ekin ekme döneminin kutsanması, günümüz geleneğinde Nevruz ve Hıdrellez şenlikleri, Yahudilikte tanrının dünyayı yaratma işleminin sona ermesi Mart sonu Mayıs başı olarak denk düşmektedir.

Attis kültürünün Gallos adı verilen rahipleri Kybele'nin hizmetindeki insanlardır. Her yıl Martın 27'sinde bir çam ağacı keserek Kybele tapınağına getirirler ve bir ceset gibi uzatarak kutsama yaparlardı. Ağaç taşıyanlar, üzerine menekşeden taçlar koyup genç bir adamı da ağaca bağlardı. İkinci gün borazanlar çalar, üçüncü gün ise baş Gallos'un yönettiği vahşi ve gürültülü dansla bıçak ve hançerlerle kendilerini yararlardı. Günümüzdeki Şii geleneğinde zincirlerle sırtını dövme konusunda yakın ilişki dikkatinizi çekmiştir.

Attis törenlerinde tapkıcıların arasına katılmak için başvuran kişi önce oruç tutar ve dansçılarla birlikte ağırdı. Sonra kutsal ayinlerde kullanılan iki çalgı (davul ve zil) eşliğinde yemek yiyip içki içerdi. Bu tören vaftize benziyordu. Sonra ızgaralı bir çukura inilir burada boğa kurban edilirdi. Yeni katılan kişi bedenini ve elbiselerini bu kana bular, böylece bütün günahlarından arınmış olurdu. Kybele törenlerinde ziller, borular, flütler, tefler çalınır; danslarla coşku yaratılırdı.

Attis'in anası ister bakire NANA, isterse yüce tanrıça Kybele olsun, evrensel verimliliğin tanrısıdır. Tüm üretkenlik biçimleri (insan, hayvan, bitki) onun gözetimi altındadır. Attis, Kybele, Mesih, Musevilikte yaratılış inancı, kurban ve oruç, Attis'in çamı ile yıl başı çamı, Attis törenleri ile Nevruz-Hıdrellez adeti arasındaki benzerlik öte yandan Hristiyan ve Yahudilikte Mesih, yani İsa'nın yeniden gelişi, Alevilikte oniki imamların sonuncusu MEHDİ'nin "Mehdi günü doğar ahir zamanda. "deyişi gibi beklentiler kaynaşmış inançların güzel bir yansımasıdır.

KİBELE KİLİM MOTİFLERİ

Halı ve kilimlerdeki damgalar ve imler.

Çatalhöyük buluntularına bakılırsa 29 değişik motifin gizemli semboller içerdiği, büyüler dünyasının ürünleri olduğu konusunda ipuçları vermektedir.

M.Ö. 3000'e tarihlenen ve Ankara-Ahlatlıbel kıyılarında bulunan ana tanrıça heykelciliğinin etkileşim ve değişim geçirerek kilim, çorap ve bel kuşağı motifine dönüştüğü pek net fark edilmektedir.

Yine Çatalhöyük'te kullanılmış ana tanrıça kabartması eli belinde motifi, Anadolu'nun değişik yörelerindeki dokumalarda yaygın bir örnek olarak yer almaktadır.

Bereket, kahramanlık, güç ve erkeklik sembolü olan koç boynuzu da kilim desenlerine yansımıştır.

Bereket motifi, kadın-erkek ilişkisini ve üremeyi simgeler, bunun yanında buğday, arpa başağı, nar, haşhaş kozası, karpuz, kavun, incir, üzüm, dut gibi yiyecekler de motiflere katılır.

İnsan motifinin işlenmesi ise kız veya erkek çocuk beklentisini, saç bağı veya küpe motifi de evlenme isteğini ifade eder.

Anadolu halılarındaki Süleyman yıldızının Süleyman Peygamberin yaşadığı yıllardan çok önceleri, Anadolu'da Frigya döneminden beri kullanıldığı anlaşılmaktadır. Yıldızın doğurganlık organını simgelediği, ana tanrıça heykelleri ile bağlantı kurularak bereketle ilgilendirilmesi gerekmektedir. Yahudilikteki yıldızla çağrışım yaptığı da bir gerçektir.

El, parmak motiflerinin, Anadolu'da doğumu simgeleyen ana ile bereket arasındaki ilişkiye yaslanmakta, Kybele'den Meryem Ana'ya kadar İslamiyet'te Fatma ana'ya ve "Fadime ana eli" motifine ulaşmaktadır. Parmaklı el motifi, büyü ve nazara karşı kullanılmıştır.

Anadolu'da haç motifi Hristiyanlık'tan çok daha eskilere dayanmaktadır. Hatta gamalı haç motifi çok daha derinlere gitmektedir.

Nazara karşı çengel motifi, mutluluk ve bereket için yılan motifi, yağmur için ejder motifi, korunma amaçlı akrep motifi, ölümsüzlük ve soy ile ilgili hayat ağacı motifleri Anadolu inançlarında dokuma desenlerine yansımış çok güzel örneklerdir.

PAGANİZM (ÇOK TANRICILIK)

OLYMPOS İNANCI

Hellenistik ve Roma Çağı'nda Bergama'da çok tanrılı inanç yayıldı. Olympos dağında oturan tanrılar ailesi, doğa güçlerini simgeleyen, dünya yüzeyini toplum ilişkilerini aralarında bölüşen konumdadırlar. İnsanlardan farkı ölümsüz oluşları, nektar içmeleri, ambrosya yemeleridir.

Pagan tanrıları şunlardır:

- Zeus (Jupiter) :Baştanrı-gök tanrısı
- Hera (Junon) :Zeus'un karısı, aileden sorumlu tanrıça
- Poseidon (Neptun):Denizler tanrısı
- Demeter (Ceres) :Bereket tanrıçası
- Artemis(Diana) :Ay, av, ağaç tanrıçası
- Apollon (Febus) :Güneş, tırpan, güzel sanatlar tanrısı
- Ares(Mars) :Savaş, tırpan tanrısı
- Athena (Minevra) :Savaş, şimşek, zeka tanrıçası
- *Nike (Victoria) :Zafer tanrıçası
- Asklepios(İturna):Şifa, sağlık tanrısı
- Hermes (Merkür) :Kurnazlık,hırsızlık,yağmur,haberleşme tanrısı
- *Hades (Semele) :Yer altı ve cehennem tanrıçası
- Afrodit(Venüs) :Aşk ve güzellik tanrıçası
- Dionysos (Baküs) :Şarap ve coşku tanrısı
- *Hestia (Veta) :Ocak aile tanrıçası
- Hephaistos :Ateş tanrısı
- *Eros :Aşk tanrısı ve Afrodit'in oğlu

(-) işaretli olanlar Olympos tanrılarıdır.

Zeus

Nike

Athena

Hera

Eros

Dionysos

Hymenalos (Juventus):Gençlik ve evlendirme tanrısı

Kairos(Fortuna) :Şans-kader tanrısı

Eileithyia(Comenta):Doğum tanrıçası

Limos(Fames) :Açlık tanrısı

Bendis(Luna) :Ay tanrıçası

Eirene(Concordia):Barış tanrıçası

Okeanus :Büyük ırmaklar tanrısı

Amphitrite :Deniz dibi tanrıçası

Sentinus :Duygu tanrısı

Phantaso :Fantezi tanrısı

Thyphon :Fırtına tanrısı

Nyks :Gece tanrıçası

Hebe :Gençlik tanrıçası

Helios :Güneş tanrısı

Uranos :Gök tanrıçası

Ate :Hata ve günah tanrıçası

Hybris :Hayasızlık tanrısı

Diana :Namus tanrıçası

Bellona :Savaş tanrıçası

Demeter

Diğer Pagan Varlıklar:

-PAN :Keçi tanrı, çoban tanrısı

-NYMPHEA :Su perileri

-NAIAD :Pınar başı perileri

-DRYAS :Ağaç perileri

-NEREUS :Deniz kızları

-SATYR :Yarı at, yarı insan yaratıklar

-DİOSKUR :Cennetin ikizleri

-TİTANLAR :Tanrıların ana ve babaları

-KİKLOPLAR :Gökte yaşayan tek gözlü tanrılar

-ÇETİMANLAR :Yeraltında yaşayan dev tanrılar

Satyr

Tanrılara Tapınma

Adı geçen tanrılara tapınmak için Bergama'da:

Zeus Sunağı
Hera Kutsal Alanı
Demeter Tapınağı
Asklepios Tapınağı
Serapis Tapınağı
Dionysos Tapınağı
Artemis köşesi ve Athena Tapınağı yapılmıştır.

Bu kutsal alanlarda tanrıya dua edilir, dileklerde bulunulur ve adaklar konurdu. Dua etme, yıkanıp arınma, yere içki dökme, toplu yürüyüş, koşu ve yarışmalar, tapınakta rüyaya yatma, ibadet sayılan davranışlardı.

KURBAN ADETLERİ

Tapınaklarda ve kutsal yerlerde tanrılardan dilekte bulunmak, zafer kazanmak için ya da başarı kazandıktan sonra şükran amaçlı kurban kesilirdi. Bu kurbanlar Zeus içinse boğa, Hera içinse inek, Demeter içinse domuz olurdu. Kurban, gün doğarken sunak taşının üzerinde kesilir, belli parçaları tanrıya ayrılır, kalanı ise topluca yenirdi. Ateşte pişirilen kurban etinin kokusunun tanrıya ulaştığı düşünülürdü.

Nymphea

YARATILIŞ İNANCI

Pagan inancına göre yaratılış dört varlığın ortaya çıkması ile gerçekleşmiştir. Bunlar:

Khaos-boşluk
Gaia-yer
Tartaros-Cehennem
Eros-Aşk

Önce Khaos vardı. Bu boşluk ve sonsuzlukta tanrıça Gaia(yer) ile Tartaros(yer altı)'un yakınlaşmasından Eros(aşk) doğdu. tanrıça Gaia, kocasız ve kendiliğinden URANOS'u doğurdu. Tanrıların atası Uranos'un oğlu Kronos tarafından iğdiş edilmesiyle yer ve gök birbirinden ayrıldı. Daha sonra Kronos'un oğlu Zeus, babasını devirerek baştanrı oldu.

PERSEUS VE MEDUSA

Bergama Müzesi'ndeki Medusa mozaiğini görünce bu söylence ile ilinti kurmanız gerekecektir. Bu nedenle ilk çağ inanç dünyasından bir pencere açalım, dikkatle bakarsanız gördüklerinizi anlamlı kılabilirsiniz.

Zeus'un Danae'den Perseus adlı bir oğlu oldu. Danae'nin babası Argos kralı Akrisos, bu çocuğu istemediğinden kız ve torununu bir tekneye koyup denize bıraktı. Tekne, kral Polydektes'in ülkesine ulaştı ve kıyıya vurunca; Danae ve Perseus, saraya götürüldü. Söylence bu ya kral Polydektes, Danae'ye zaman içinde aşık oldu. Ne var ki delikanlı olan Perseus annesini sakınıyor, engelliyordu. Bunun üzerine Polydektes, Perseus'u saraydan uzaklaştıracak bir yol aradı. Ona olmayası bir görev, başarması çok zor bir ödev verdi. Gorgonlar denilen korkunç üç kız kardeşten MEDUSA'nın başını kesip getirmesini istedi.

Yola çıkan PERSEUS, Gorgon kardeşlere uykuda iken yaklaştı. Apollon'un kalkanını ayna gibi kullanıp Medusa'nın göz göze gelindiğinde insanı taş yapan bakışlarından korunmak istedi. İki Gorgon uyurken, Apollon'un kalkanını parlatarak Medusa'nın yanına sokuldu ve Hermes'in verdiği orak biçimindeki kılıçla bir vuruşta kellesini yere düşürdü. Medusa'nın gövdesinden kanatlı at (PEGASOS) fişkırdı.

Bu zor uğraşı başarıyla tamamlayan PERSEUS, kral Polydektes'in huzuruna çıktı. Medusa'nın kesik başını gösteriverince, kral derhal taş kesildi. Sonuçta Perseus kral oldu, annesiyle mutlu yaşadılar, nice zaman sonra bu söylence yazıldı , okundu, bugün bile Bergama Müzesi'ne gidenler Medusa mozaiğine bakarken bir ürperti, coşku duyarlar; bakışlarını saçları yılan yılan, gözleri yıldırım saçan Medusa'dan kaçırmak isterler. Çünkü belki de uzun uzun bakanlar donup kalabilirler.

Medusa

ASKLEPIOS KÜLTÜ

Sağlık tanrısı Asklepios, Apollon ile Koronis'un oğlu olup Khiron tarafından yetiştirilmiştir. Karısının adı Epione, kızının adı HYGİEIA'dır. Sağlık, hekimlik ve otama tanrısı olan Asklepios'un kızı da adından ötürü hijyen sağlayıcı bir yetkedir.

Asklepion'dan genel görünüş

Asklepios adına Bergama'da tapınak ve sağlık yurdu yapılmış, dünyanın en büyük üç Asklepion'undan en önemlisi, en ünlüsü haline getirilmiştir. Bergama Asklepion ören yerini gezdiğinizde Telephoros ve Asklepios kültürünün yüksek birikimi ile karşılaşacaksınız.

Bergama Müzesi'nde Asklepion'daki adaklarla ilgili el, kol, göz, kulak gibi objeler dilek adağı ya da şükran adağı olduğuna işaret etmektedir. İyileşenler ya da dilekte bulunanlar ayrıca Asklepios adına horoz keserlerdi.

Asklepios'un simgesi yılan ve asadır. Kutsal yol bitimindeki küçük alanda görülen yılanlı sütun çok dikkat çekicidir. İki yılan, süt dolu bir kaseye zehir kusmaktadır. Ölümcül ve umarsız bir hasta acılarından kurtulmak ve canına kıymak için burada zehirli sütü içmiş, fakat hastalığına panzehir olarak şifa vermiş, iyileşmiştir. Bugün tıp biliminde yılan, hekimliğin sembolü haline gelmiştir. Asklepios'a hekimlik sanatını öğreten Kherion olmuştur. Doğanın sırlarını bilen Kherion; hava, su, bitki, çamur, ot yoluyla şifa yollarını değişik merhem ve ilaçları ona aktarmıştır. Böylece Asklepios usta bir hekim, yetenekli bir cerrah olmuştur. Öylesine ki ölüleri diriltme yoluna bile gider. Tanrıça Athena, Gorgo canavarı öldüğü zaman bedeninden akan kanı toplamış ve Asklepios'a vermiştir. Gorgo'nun sağ taraf damarlarından zehirli kan, sol taraf damarlarından ise şifalı kan alınmış, işte bu şifalı kan ölüleri diriltmekte kullanılmış, hatta dirilttiği kişiler arasında Kapaneus, Lykurgos, Minos'un oğlu Glaukos ve Theseus'un oğlu Hippolytos varmış. Zeus, doğal düzeni bozan Asklepios'un bu aşırı gücünden kuşku duymaya başlamış, bir yıldırım salıp çarparak kömür haline sokmuştur. Asklepios'un

öldürülmesine kızan Apollon da Zeus'a yıldırım yapan Kyklopları öldürmüş, sonra da Asklepios'un cenazesini kaldıran oğlu onu gökteki burçlar arasına yerleştirmiştir.

Zeus, Asklepios'u yıldırım çarpması ile öldürürken, elinden düşen reçete bir otun üstünde kalmış, yağmurla yeşerince her derde deva sarımsak bitmiştir.

Bergama Asklepion'u Epidauros ve Kos(İstanköy) Asklepionlarından daha etkin ve yetkindi. Hellenistik çağda kurulmuş olan bu kutsal yurttaki Asklepios, kızı Hygieia ve Asklepios kültünden önce Anadolu'da bulunan Telephoros'u bir araya getirmekte, ilk çağda ilginç yöntemler uygulamaktadır.

1. Psikoterapi	:Telkin yoluyla tedavi
2. Antidoterapi	: Panzehirle tedavi
3. Fizikoterapi	:Fizik tedavi
4. Hidroterapi	:Ilıca, kaplıca, içmece ile tedavi
5. Musicoterapi	:Müzik yoluyla tedavi
6. Teatroterapi	:Tiyatro yoluyla tedavi
7. Biblioterapi	:Kitap okuma yoluyla tedavi
8. Terroterapi	:Çamur, toprak, kumla tedavi
9. Farmakoterapi	:İlaçla tedavi
10. Klimoterapi	:Güneş kürü, soğuk ve sıcakla tedavi
11. Caproterapi	:Boşaltım yoluyla tedavi
12. Helioterapi	:Güneşle tedavi
13. Jimnoterapi	:Sporla tedavi
14. Teoterapi	:Dinsel tedavi

Telephos Tapınağı (Psikoterapi)

Kutsal Bodrum (Musicoterapi)

Kutsal Havuz (Hidroterapi)

AY IŞIĞI TEPEŚİ (Kalarga)

Kalarga Tepesi

İlk çağda Misya Krallığı, Kaikos (Bakırçay)'a değin uzanıyordu. Misya kralı Teuthras, annesi de Lysippe idi. Teuthras bir gün ava gitmiş, karşısına ansızın bir yaban domuzu çıkmış, tam okunu atacakken domuz, insan gibi konuşup yalvarmaya başlamış; ne var ki Teuthras av zevki uğruna okunu atmaktan geri kalmamış. Hayvanı öldürdükten sonra yaptığı yanlıştan ötürü kafası karışmış, doğruca Artemis Orthosia tapınağına sığınmış, yalvarışları kar ermemiş. Artemis tarafından aklı başından alınmış ve cüzam olmuştur. Annesi araya girince, bilici Polyidos'un da yardımıyla Artemis tarafından bağışlanmıştır.

İşte söylencelere karışan, tanrıların ve inanç coğrafyasının koordinatlarına düşen bu olay Teuthranion denilen Kalarga Tepesi'nde geçmiştir.

KIZILAVLU (DİNLERİN KUTSAL MERKEZİ)

1. SERAPİON (Mısır tanrısı Serapis adına yapılan tapınak)
2. BAZALİKA (Hristiyanlık dönemi Bizans kilisesi)
3. HAVRA (Avlusunun uzantısında Yahudi sinagogu)
4. CAMİ (Yuvarlak kulelerinin birinde Kurtuluş Camii)

Kızılavlu

İmparator Hadrianus(117-138) zamanı yapısı olan SERAPİON, Anadolu'da , Roma yapılarından günümüze gelmiş en büyük tapınak kalıntısıdır. İstiklal Meydanı, Yıldız Garajı ve Bodrum üstü alanını da kapsar ve 270x100 m. boyutlarındadır. İki bölümlü akış yolu bodrumlarının uzunluğu ise 196 m. dir.

Tuğladan inşa edilmiş dikdörtgen planlı tapınak ise 60x26 m. olup yüksekliği 19 m. olarak ayakta durmaktadır. Tapınağa 7 m. genişliğinde 14 m. yüksekliğinde kapıdan girilmekte ve kapı eşiği 70 tonluk mermerden oluşmaktadır. İç kısmın ortalarında sığ su havuzu ve derin bir su kuyusu bulunmaktadır. Bunu geçince 1, 5 m. yüksekliğinde 10x12 m. boyutlu podyum yer alır. Bu podyumun üstünde 1 m. yükseklikteki kaide üstünde bir kült heykeli yerleştirilmiştir. Kaidenin ortasındaki delik, rahibin bir tünelden bu heykelin içine girdiğini gösteriyor. Dev heykelin içinden konuşarak, tanrısal sesleniş izlenimi yaratılmaktadır. Podyumun altındaki mahzenden iki yuvarlak kuleye geçiş sağlanmaktadır.

Ana binanın iç kısmında, çepeçevre yüksek sütunlu galerilerle tapınak alanı üç bölüme ayrılmaktadır. Karşıda yer alan apsis sayesinde bazilika görünümü kazanmaktadır. Yan duvarlarda karşılıklı beşer niş içinde heykeller bulunurdu. Apsis'in iki yanındaki merdivenlerle ahşap ve mermer levha kaplı olduğu varsayılmaktadır. Aynı şekilde tuğla duvarlar da iç ve dıştan mermer plakalarla kapatılmıştır.

Ana yapının iç kısmına oturtulan taş duvarlar ile tuğladan yapılmış iç apsis, Bizans Döneminde yapının içine kilise inşa edildiğini göstermektedir.

Kuzey ve güneydeki yuvarlak kulelerin çapı 15 m. yüksekliği 19 m. olup kireçli harçla moloz taş döşemeler yapılmıştır. Kubbeleri ise tuğla örgülüdür ve göbek kısmı ışıklık olarak bırakılmıştır.

Yuvarlak yapıların önünde üç yanı galerilerle çevrili 40x40 m. boyutlu birer avlu bulunmaktadır. Karyatitlerin yer aldığı bu avlular da öndeki uzun avluya açılır. Sırt sırta duran erkek ve kadın karyatitler galeri çatısı taşımaktadırlar. Mısır tarzındaki bu dev mermer heykellerin parçaları avluda görülmektedir. Her iki avlu da 12x2 m. boyutlu simetrik havuzlar ve önlerinde 3 m. derinlikte kuyular bulunmaktadır.

Tapınağın batısında tüm alanı çevreleyen portikos ve önünde dört sütunlu propylon yer almaktaydı. Mısır tanrısı Serapis adına yapılması, avlularda yer alan su havuzları ile kuyuların Nil suyu taşıdığına inanılması, mısır biçimli karyatitler , altından çifte bodrumlu Selinos sularının akması ve Serapis'in yer altı tanrısı oluşu,

ayrıca İsis ve Harpokrates'in de su ile kutsanması Kızılavlu tapınağının bu üçlüye adandığını göstermektedir.

OSİRİS (SERAPİS)

Mısır inancında yer alan Osiris, Anadolu'yu etkilemiş, Bergama'ya kadar gelmiş, Kızılavlu'da Serapis Tapınağı olarak karşımıza çıkmıştır.

Mısır ilkçağ dininde yer tanrısı ile gök tanrıçasından İsis, Osiris, Seth ve Neftis dünyaya gelmiş, Osiris'ten önceki tanrılar ölüme yenilmemiş, ancak gökyüzüne yorgun ve umutsuz olarak dönmüşler.

Çünkü insanların, öğretilenleri benimsemediklerin ve yararlanmadıklarını görmüşler. Ancak Osiris, insanları eğitmeyi başarmış, acıyı ve ölümü insanlarla paylaşmayı kabul etmiştir. Bu başarıyı sağlamada kardeşi ve karısı sayılan tanrıça İsis'in rolü dikkat çekmiştir.

İsis, insanlara tohum ekmeyi, toprağı işlemeyi, un ve ekmek yapmayı öğretirken, Osiris de üzümünden şarap, arpadan bira yapımını öğretmiştir.

Daha sonra Osiris, Mısır yönetimini karısı İsis'e bırakıp dünyanın geri kalan bölgelerine uygarlık taşımak üzere yollara düşmüştür. Nice sonra Mısır'a döndüğünde ihaneti görmüş, Seth tarafından bir sandığa kapatılıp Nil'e atılmış, sandık Akdeniz'e ve Fenike –Biblos kıyılarına vurmuş, sahildeki ağaç, sandığı gövdesine almış, ülkenin kralı bu ulu ağacı kestirip sarayına sütun yaptırmış, daha sonra İsis tarafından sütun kırılıp içinden sandık çıkarılmışsa da Osiris ölümlülerinin arasına karışmıştır.

MİTHRA İNANCI

4000 yıl önce İran'da Mitraizim inancı egemendi. Paganizmle tek tanrılı inançlar arasında bir konuma oturtulabilen Mithra, ışık ve hava tanrısıydı. Bereketi simgeler, iyileri ödüllendirir, kötülerini cezalandırırdı. O zafer tanrısı, cennet yolunu açan bir ilahtı.

Gizemli bu inanç, gizli bir mezhep gibi görüntülenen Mithra için hakkında sınırlı bilgilerimiz vardır. Örneğin Nemrut Dağı'ndaki dev heykeller (Apollon , Mithra, Helios, Hermes) ya da Bergama Zeus Sunağı'ndaki dev kabartmalar bu gizemli inancın örnekleri olmaya adaydır.

Mithra:Bir kayadan doğmuş, bu doğumu bir çoban görmüştür. Çoban, Mithra'ya tapınmaya başlamış ve ona sürekli adak armağanlar getirmiştir. Mithra, gizemli bahçede yasaklı inciri yedi ve ağacın yapraklarından kendisine giysi yaptı. Artık dünya üzerinde yaşamı kurmalıydı ve bir kan damlasından doğaya can verdi.

Serapis

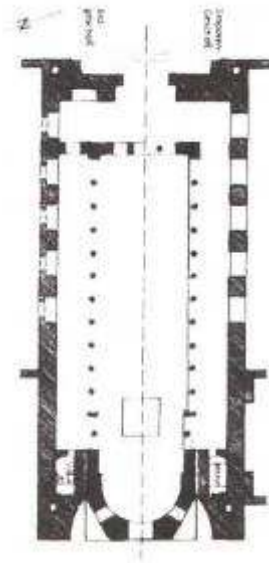
Mithra dinine her kesimden, özellikle gençlerden gizliliğe bağlı kalacaklarına ilişkin ant içerek üye alınır. Üyeler yedi kez sınavdan geçirilir ve aşamalarını ekmek yiyip şarap içerek kutlardı. Bu törenlerde mumlar yakılır, ilahiler okunur, çanlar çalınır ve müzik dinlenirdi.

Mithraizm, dinsel bir inanç topluluğu olmakla kalmadı. Bu mezhep grubu seçkin, zengin, soylu, bürokrat bir elit sınıf yarattı.

Mithra'nın doğumu, güneşin doğması demektir. 25 Aralık Pazar günü kutlu doğum gerçekleşmiştir. Hristiyanlıkla benzeşir, ruhun ölümsüzlüğü, evrenin sonu, mahşer günü inancı ile tek tanrılı dinlere geçiş sürecindedir.

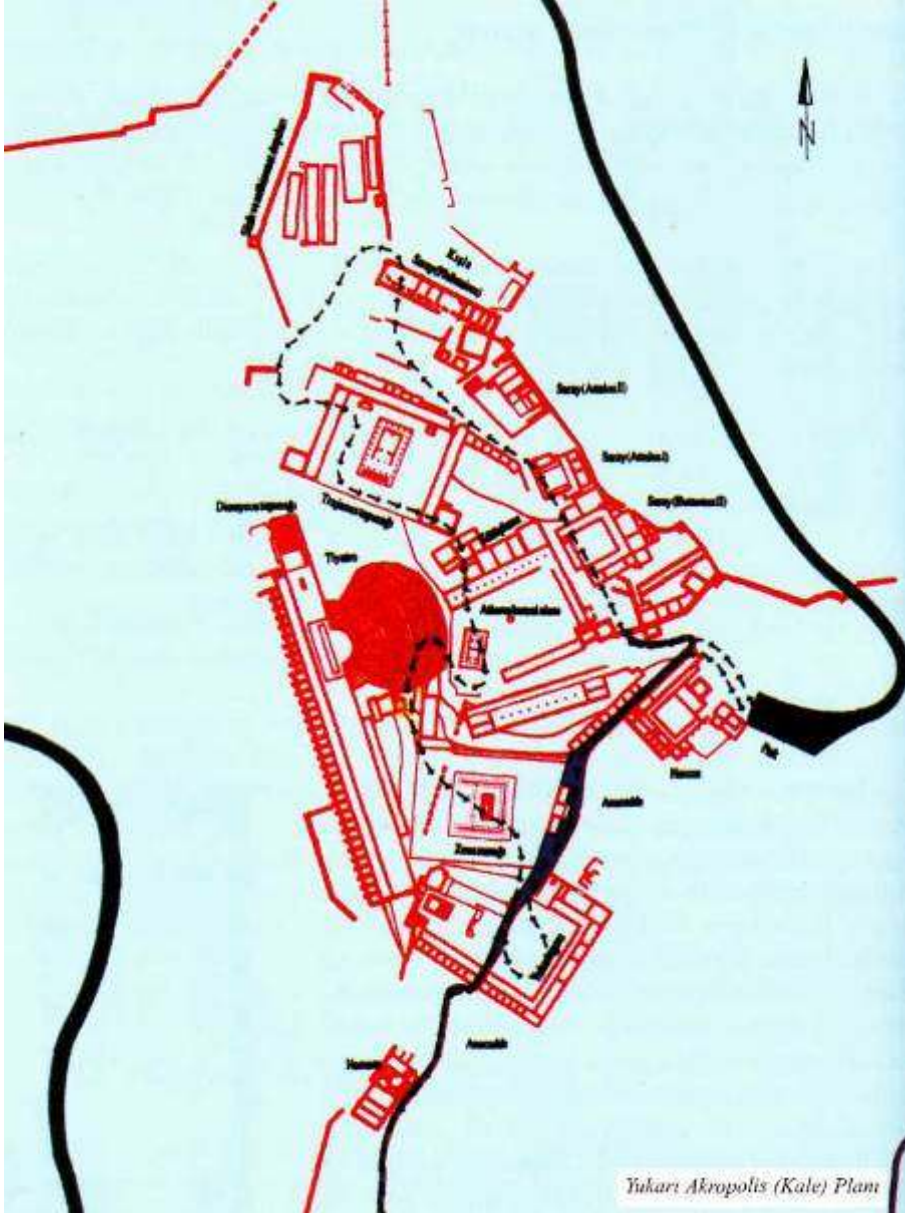
KIZILAVLU-Bazilika

Kırmızı tuğlalarla örülü olduğu için Kızılavlü, Mısır tanrıçası Serapis adına yapıldığı için Serapis Tapınağı, Hristiyanlık döneminde içinde kilise oturtulduğu için Bazilika adı verilen yapı M. S. II. yüzyılda Roma İmparatoru Hadriyan zamanında yapıldığı sanılmaktadır. 200x100 m. boyutlu geniş ve avlulu bir alana yayılan Kızılavlü'nün altından bodrum geçmektedir. Üç kemer dediğimiz bodrumların önünden, arkadaki topçu kışlası ya da hayvan pazarı denilen alana değin uzanmaktadır. Girişte 30 tonluk tek parça mermer blok, 7 m. genişlik ve 14 m. yükseklikte büyük bir kapı yer almaktadır. Tapınağın ölçüleri ise 60x26 m. olup yüksekliği 19 metreyi geçmektedir. Bu yüzden ilkçağdan kalma Anadolu'nun en eski yapı yüksekliği rekorunu elinde tutmaktadır.

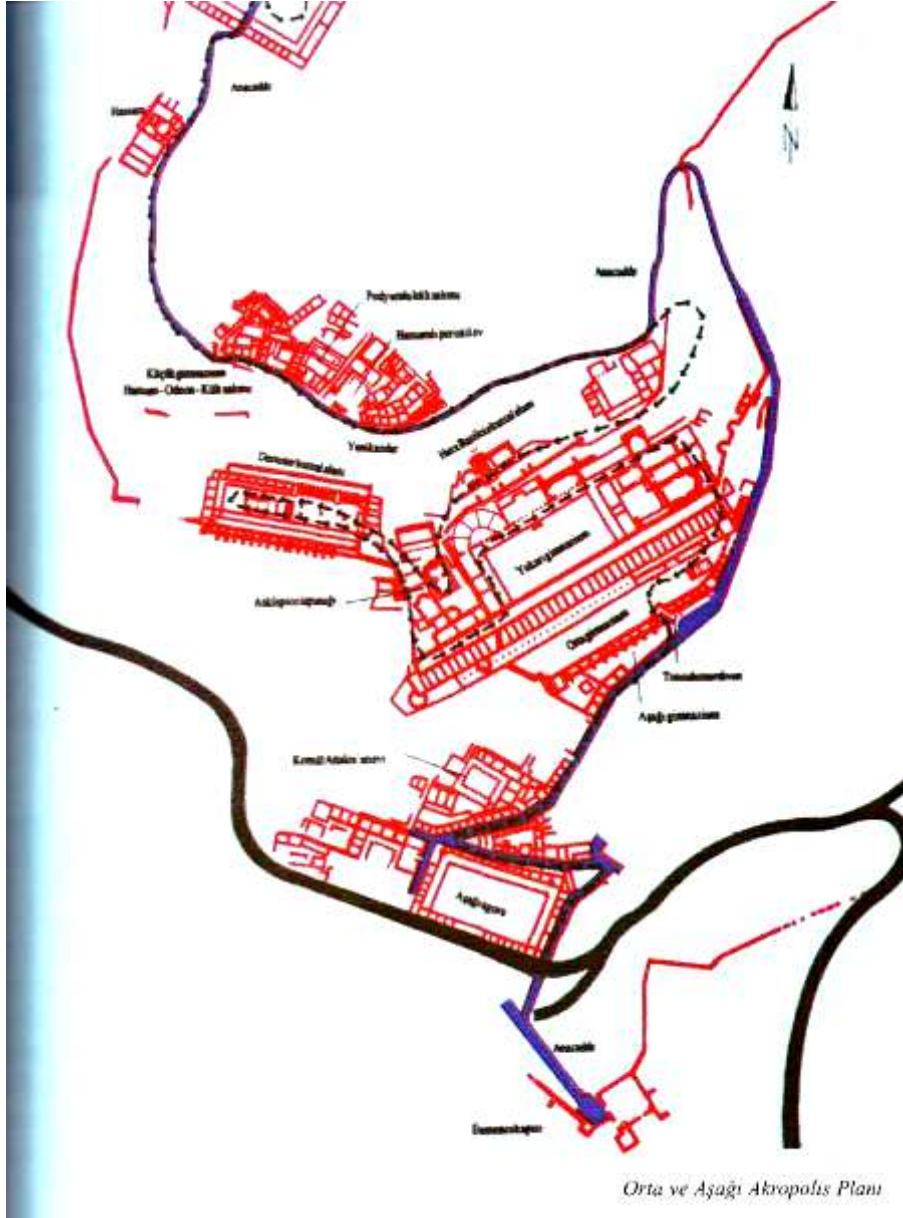

Bazilika Krokisi

AKROPOL

AKROPOL

Akropolis Rekonstrüksionu

AKROPOL-Zeus Sunağı

Bugün yalnız temelleri üzerinde ulu çam ağaçları bulunmaktadır. II. Abdülhamit zamanında Almanlara kaptırılmış, anlamı ve değeri akıldadır. Carl Humann'ın ortaya çıkardığı yüksek kabartmalar, Dikili limanına oradan İzmir'e ve nihayet Berlin'e götürülmüştür. Şimdi Berlin'de Pergamon Müzesi bir fabrikaya bedel turizm girdisi çekmektedir.

II. Eumenes zamanında galatlara karşı kazanılan savaşın anısa baş tanrı Zeus ve tanrıça Athena'ya adanmıştır. Planı kare biçiminde, beş basamaklı bir podyum üzerinde ve iki katlı olarak yapılmıştır.

Sunağın dış yüzü 120x230 m. boyutlu yüksek kabartmalarla çevrilmiştir. 118 kabartmanın yer aldığı bu şaheser, Olimpos tanrıları ile gigant denilen canavarların savaşını betimlemektedir. Aslan ya da boğa kafalı, yılan yumruklu azmanlar, Zeus, Athena, Leto, Apollon, Artemis Dione, Otos, Alkyoneus, Porphyryon gibi tanrılarla boğuşurken öfke, acı, korku, gerilim yüzlerinden okunmaktadır. Bu kabartmaların yaratıcıları Dionyades, Menekrates, Melanippos, Oretes, Theorhetos gibi heykeltıraşlardır. Sunağın küçük frizinde ise Telephos'un öyküsü canlandırılmıştır.

12 m. yüksekliğinde olan Zeus Sunağı'nın ortasında kare avlu içinde kurban masası, alt karı ise masif olup oyma biçimindedir.

Zeus Sunağı'nın İllustrasyonu

Zeus Sunağı Kabartmaları

Trayan Tapınağı

AKROPOL

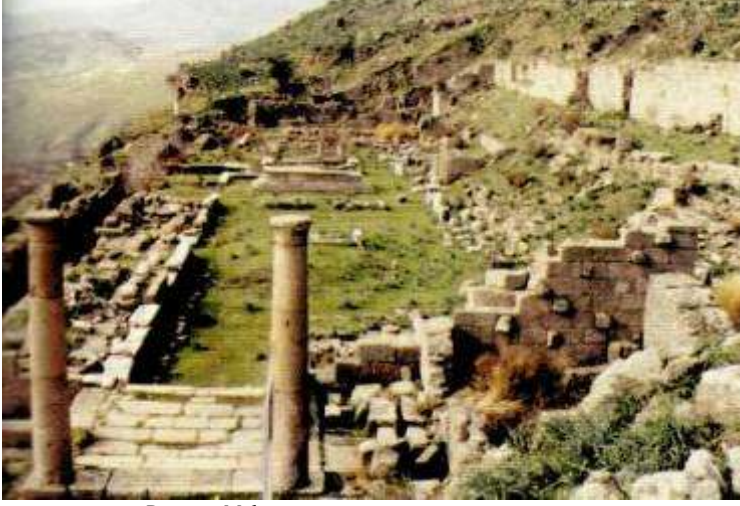
Trayan Tapınağı

Akropolün en yüksek kesiminde, beyaz ulu mermer sütunları ile göz kamaştıran bir yapıdır. Bakırçay Ovası'ndan hatta akşamları ay ışığında Çandarlı'dan bile görülmektedir. Roma İmparatoru Trayan zamanında başlanmış ve Hadriyan zamanında bitirilmiş, M. S. II. yüzyıl yapıtıdır. Çevre alanı 60x70 m. olup beyaz mermerden korint sütunlarla örülmüş, 6x9 sayılı sütunları ile yapı 18 metre yüksekliğe ulaşmaktadır. Çatı süslemesi müzededir.

Hadriyanus

AKROPOL-Demeter Tapınağı

Demeter Mabeti

Demeter

Aşağıya doğru antik yoldan inerken orta şehrin surlarına ulaşırız. Yol boyunca solda Roma hamamı, odeon ve yağ-şarap dükkanları vardır. Sağ alta inildiğinde surların dibinde teraslı alan, Philetairos zamanında yapılmış Demeter kutsal alanıdır. Doğal bir kaya üzerinde ve dik bir yamaçta yer alan tapınak Philetairos'un annesi Boa için yapılmıştır. İon düzenindeki giriş alınlığı ve iç düzeni, Romalılar zamanında korint biçimine dönüşmüştür. Kutsal yeri gezen kadınlar tanrıça için çörek, küçük domuz ve diğer armağanlarını adak kuyusuna bırakırlardı.

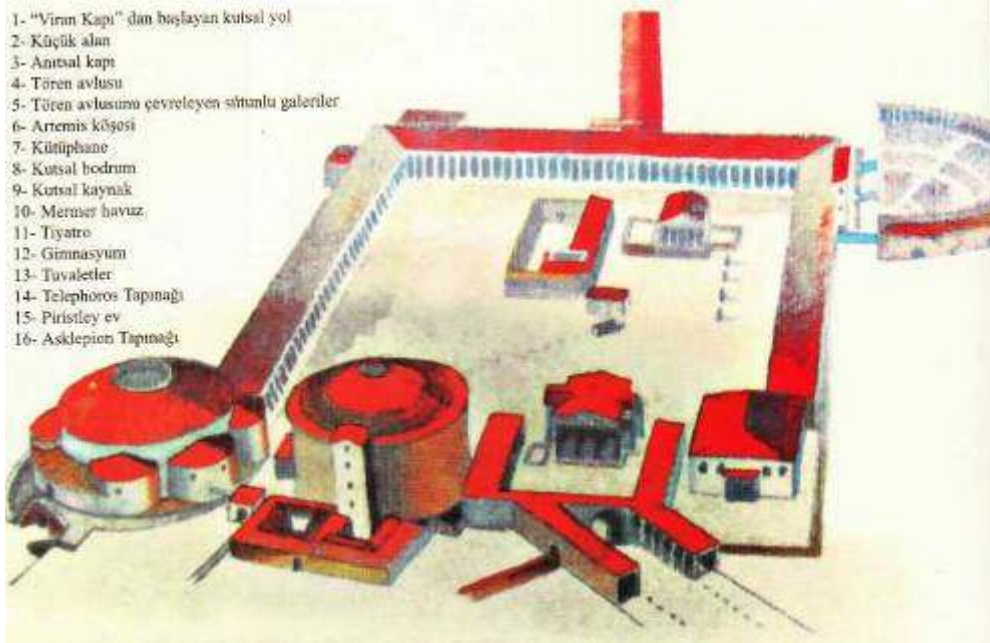

Hera

AKROPOL Hera Tapınağı

Demeter tapınağının karşısında yer alır. Tanrıça Hera için adanmış kutsal alandır. Dor düzeninde ve mermerden yapılmıştır. M. Ö. II. yüzyıl ortasına tarihlenen yapı, Bergama'da antik mermer eserlerinin en eskisidir.

ASKLEPION-Büyük Alan

Koridorların ortasında kalan geniş alandır. Buraya tören alanı da denir. Alan içinde kutsal pınar, çamur banyosu havuzları, loş tünel, hastaların tanı ve otama bölümünü oluşturan tapınaklar yer alır.

ASKLEPION - Loş tünel

Tören Alanının ortasında üzeri tonozlu yer altı yolu uzanır. Bu tünel 90 m. uzunlukta ve 2. 5 m. genişliği giderek 0.5 m daralarak içinden geçen hastaların sıkıntılarını alan, burayı geçince ferahlaşmasına yol açan gerekçeyle yapılmıştır. Üzerinde 12 adet ışıklık-havalandırma vardır. Bodrumun tabanı iyi işlenmiş büyük taşlarla kaplı olup, kıyısından kutsal su akmaktadır.

Rehabilitasyon amaçlı olan bu tünel, hastaları farklı bir mekana girdiği izlenim ile ilk etkileşimi verir. Buradan uyku odalarına ve Telephoros Tapınağı'na geçilir.

ASKLEPİON-Viran kapı

Asklepion M. Ö. IV. yüzyılda kurulmuş en ünlü üç sağlık yurdundan biridir. Bu hastaneye giriş, Atmaca Mahallesiindeki Viran kapıdadır. Kapının üzerinde “Buraya ölüm giremez” yazılıdır. Viran kapının hemen yanında 25. 000 kişilik Roma tiyatrosu ve arka taraftaki Tellidere’de ise 50. 000 kişilik amfitiyatro kalıntıları görülmektedir.

ASKLEPİON - Kutsal Yol

Hastalar, Viran kapı önünde kabul edilir ve Asklepiad denilen hekimler tarafından bakılır. Eğer ölümcül hasta ise içeri alınmaz, tanısı konmuş tedavisi alınan hastalar yıkanır ve ak giysiler giydirilerek götürülür. Viran kapıdan 820 m. uzunluğunda kutsal yol geçilir ve yılanlı sütununun bulunduğu girişe ulaşılır.

ASKLEPİON - Yılanlı Sütun

500 kadar sütundan oluşan kutsal yolun bitiminde küçük bir merdivenle “küçük alan”a inilir Bu alanın ortasında kırık sütun dikkatimizi çekecektir. Süt tabağına iki yılan zehrini kismaktadır.

Söylenceye göre umarsız bir hasta, canına kıymak için yılanların zehrini kustuğu bu süt kasesini alıp içmiş, ölümü beklerken iyileşmiştir. İşte bu nedenle mikroplu, zehirli vücuda panzehir olarak düşünülmüş, tıp biliminde yılan bir amblem, bir simge olarak kabul edilmiştir.

ASKLEPION-Propylon

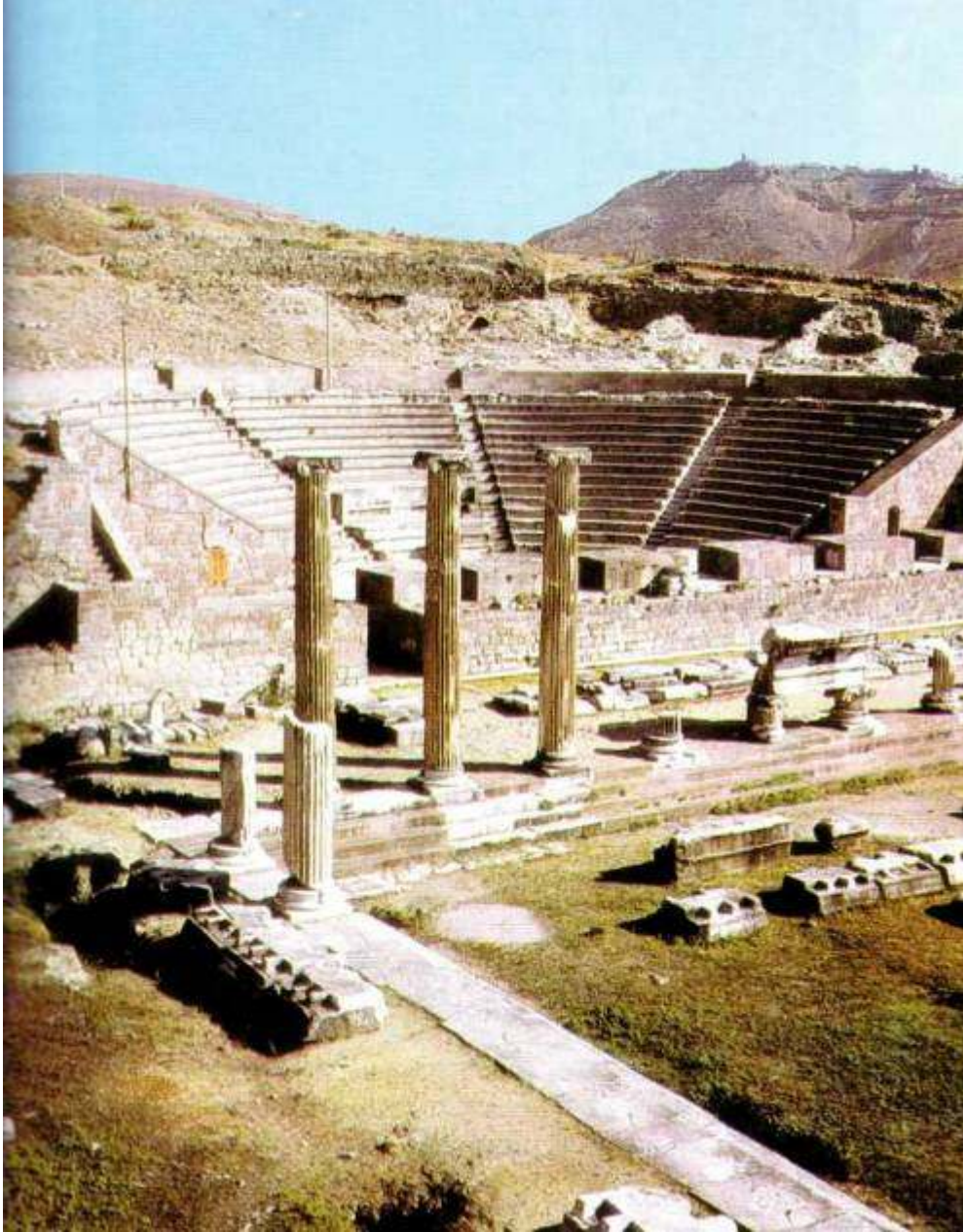
Küçük alanı, büyük alana bağlayan 4 mermer sütun üzerine kurulmuş olan anıtsal geçiş yeridir. Depremler sırasında yıkılmış, yalnız temelleri kalmıştır.

Telephoros

ASKLEPİON-Artemis Yeri

Propylon merdiveninden inince sağda Artemis bölümü yer almaktadır. Onun da sağında kütüphane bulunmaktadır. Artemis, hastalıkların kovucusu, doğumların koruyucusu bir tanrıçadır.

Tiyatro ve Kuzey Koridorundan Görüntü

YAHUDİLİK

Karaosmanoğlu Sebili-Süleyman Yıldızı

Yahudi sözü Yakup Peygamber ile eşi İea'nın oğlu Yehuda'nın adından türemiştir. Yehuda'nın dinsel öğretisine bağlananlara Yahudi denmiştir. Sami soyundan olan Yakup'un bir başka adı da İsrail olduğu için bu soydan gelenlere Ben-i İsrail (İsrailoğulları) adı verilmiştir. İsrail sözünün açılımı ise güreşte yenen; çarpışmada üstün gelen anlamını içermektedir. Bu sözcüğün doğuşu, peygamber Yakup'un rüyasında tanrı YAHOVA ile güreş tutup galip gelmesi sonucuna dayanmakta, İsrail sözcüğünün "tanrı yenen" diye tanımlanmakta olduğu bağlamındadır.

Yahudiler, İbrahim Peygamber zamanında Filistin'e yerleşmişler ve İbraniler adını almışlardır. Yusuf peygamber zamanında Mısır'a gitmişler, Musa Peygamber zamanında Yahudi dini olan Musevilik etrafında toplanmışlardır. Destan gibi anlatılan ve peygamberler tarihi gibi kutsal kitaplarda ayrıntılı olarak aktarılmıştır. Ekonomik olarak güçlenmeleri ve din çimentosu ile bütünleşmeleri sonucu Mısır'dan kovulmuşlardır.

Peygamber Davut (M. Ö. 1025-974) zamanında Filistin'de İsrail devleti'nin resmi tarihi başlamıştır. Kudüs'ü başkent yapmışlar ve Peygamber Süleyman (974-931) zamanında çok güçlenmişlerdir. Ancak Asur saldırıları karşısında İbrani Devleti önce ikiye (İsrail ve Yahudi Devletleri) ayrılmış, sonra da M. Ö. 721 tarihinde İsrail, M. Ö. 587 tarihinde de Babiller, Yahudi Devleti'ne son vermişlerdir. Bu tarihlerden sonra Yahudiler, dünyanın her tarafına dağılmışlar, yurtlarında kalanlar da Hristiyanlığın yayılması süresince ve Roma Devleti baskıları ile ülkelerini terk etmişlerdir.

YAHUDİ DİASPORASI

Önce Asur ve Babil Devletleri'nin saldırıları, daha sonra Hristiyanlığın yayılışı, Kudüs'ü kutsal merkez yapmaları, Roma Devleti'nin sindirme ve baskıları da eklenince sürgünler başladı. Dünyanın her ülkesinde azınlık olarak yaşadılar. İşte kendi ülkelerinden kopmuş, vatansız kalıp başka ülkelerde yaşayan Yahudilere **diaspora** denmektedir. Doğu diasporası, Roma diasporası, İspanya diasporası, Osmanlı diasporası gibi. Hristiyanlık, Yahudileri ezip sürmesine karşın İslamiyet,

kardeşlik ve korumacılıkla yaklaşmıştır. Haraç ve cizye gibi özel vergiler alarak varlıklarını sürdürmelerine güvenceler getirmiştir.

BERGAMA YAHUDİLERİ

Abbasiler, (750-1258) zamanında batıya, Kuzey Afrika'ya yayılan Yahudiler, İspanya'ya kadar geldiler. Ticaret yolları üzerindeki yerleri seçip yerleştiler ve hızla büyüdüler. Hristiyan dünyasında olduğu gibi baskı, saldırı, kovalama ile karşılaşmayınca İslam dünyasında mutlu ve başarılı oldular. İspanya da Endülüs İslam Devleti ve Beni Ahmer Devleti yıkıldıktan sonra buradaki Yahudiler çok zor duruma düştüler, Hristiyan prensliklerin baskısı, kilisenin engizisyon kararları karşısında tutunamadılar. 1492 yılında Hristiyan baskılarından kaçan, engizisyon mahkemelerinin giyotinle ölüm fermanlarından korkan, asimilasyon uygulanan Yahudiler göç etmek zorunda kaldılar.

İspanya'da kovulan, sürülen ve korkudan kaçan Yahudilere Osmanlı padişahı II. Beyazıt kucak açmıştır. Türkiye'ye gelen Yahudiler İstanbul, İzmir başta olmak üzere sahil kentlerine, ticaret şehirlerine yerleştiler. Kendilerine güvence verildi, vatandaşlık hakları sunuldu. Azınlık sorumlulukları çerçevesinde vergilerini verme ve yasalara uyma karşılığında sağlık, esenlik, varlık, özgürlük, mal ve mülk edinme serbestisi tanındı. İşte İspanya'dan gelen Yahudi kolonileri Bergama'ya da yerleşmişler ve yurttaş sayılmışlar, kardeş kabul edilmişlerdir. Bergama Yahudilerinin büyük kesiminin İspanya'dan geldiğine kanıt Havra'nın yanında, eski Çocuk Esirgeme Kurumu binasının arkasında, duvardaki yazıtın İspanyol İbranicesi olmasıdır.

Bergama yahudileri deyince Avram Galanti'nin belirttiği üzere Zeytindağ (Kiliseköy)den de söz etmek gerekir. Bergama'nın İlkçağ'da liman kenti olan Elea'da Roma döneminde yahudi topluluğu yaşamaktaydı. Bunu Elea'da ele geçen yazıtlardan öğrenmekteyiz. Buradaki kent öreninin Çifut Kalesi adını taşıması da böyle bir anımsatma yapmamıza neden olmaktadır.

Bergama'da m. s. III. yüzyılda dahi küçük bir yahudi cemaati bulunduğu biliniyor. XIX. yüzyılın sonunda 300 aile, XX. yüzyılın başında ise 120 aile ve 1927 sayımında da 173 hane oldukları kayıtlarımızda görülmektedir

1898 yılında Bergamalı yahudiler, kutsal kitapları tevrati öğreten bir okul olan Talmud Tora'nın açılmasını gerçekleştirmişler, Alliance İsrailite yardımıyla da bir okul daha açarak Koronon oluşmasını bile sağlamışlardır.

BERGAMA'DA YAHUDİ MAHALLESİ

Bergama'ya yerleşen Yahudiler, Kınık Garajı ve karşısındaki Havra'dan itibaren Üçkemer Caddesi boyunca geriye doğru Yanık Konak, Yıkık Minare, eski Yıldız Sineması çevresinde yoğunluk sağlamışlardır.

Bugün aynı yörede HAVRA, arkasında kitaplık, eğitim ve düğün salonu, eski Çocuk Esirgeme Kurumu olan taş bina, Yahudi evlerinin pek çoğu boş, yıkık, virane durumda, bir kısım satılmış, el değiştirmiş olduğu görülmektedir. Dikkat edilirse Bergama Yahudileri, aynı mahallede, yan yana olmaya özen göstermişlerdir. Türkçe konuştukları Türklerle dost, arkadaş ve iyi komşuluk kurdukları halde asimile olmadan varlıklarını sürdürmüşlerdir. Ev, dükkan, tarla alım ve satımlarında kendi aralarında gerçekleştirmeyi öncelik tanımışlar, birbirlerine bağlılık konusunda çok titiz davranmışlardır. Mahalle, havra, eğitim, hastane bakımından kendilerine özellik

yaratmışlar, kız alıp vermeleri nikah ve düğün adetleri kendi cemaatleri arasında gerçekleştirilmiştir. Yaşam sürdürdükleri mahalle gibi mezarlıkları olan maşatlık da ayrı idi.

Yahudi evleri genellikle geniş alanlı, kalabalık aile üyelerine göre büyük avlu içinde birkaç ev ve çokça oda biçimindedir. Bu, sülale ikamet görüntüsü, yardımlaşma ve korunma güdüsünden kaynaklanmıştır.

Yüzyıllarca aramızda hiç sorun, gerilim, anlaşmazlık, baskı, zulüm olmadan yan yana yaşadığımız Yahudiler, Yunan işgali sırasında rahatsız olmuşlar, Rumlarla bir kategorize edilmekten çekinmişler ve bir kısmı, A. B. D. 'ye göç etmiştir. Kurtuluş savaşı'ndan sonra Rumlar suçluluk duygusu nedeniyle kaçıp göçerken Yahudiler Bergama'da iskan etmeyi sürdürmüşlerdir. 1948 yılında İsrail devleti kurulunca bir kısım Bergamalı Yahudi kendi istekleriyle diasporayı bırakıp yurtlarına gitmişlerdir. Tüm bunlara karşın son zamanlara kadar Bergama'da yaşayan Yahudiler bulunmaktaydı. Bugün İzmir ve İstanbul gibi büyük şehirlere göçüp yerleştiklerini görüyoruz. Bunu hem ticaret, hem cemaat birlikteliği açısından düşünmüşlerdir. Bergama'da kalan, evinden ve doğduğu çevreden kopmayan son yaşlı Yahudiler de akraba ve yakınları tarafından bakım ve korunma amaçlı olarak İzmir, İstanbul ya da İsrail'e götürülmüşler, böylece zaman, tasfiye yani aşınım içinde ulusal toplum düzlemi yaratmıştır.

YAHUDİLERİN İŞ VE MESLEK YAŞAMLARI

Bergama'da yaşayan Yahudiler tarım, çiftçilik, hayvancılık gibi işlerle hiç uğraşmazlar. Zanaat ve küçük esnafılık alanlarına rağbet etmezler ve genellikle ticarete dayalı işlerle uğraşırlardı. Örneğin:

1. Tahıl, zeytin, pamuk, üzüm, tütün v. b. hammadde alımı
2. Deri, mazi, palamut, yün, yapağı gibi köylü ürünleri alımı
3. Un, yağ, çırçır fabrikaları işletmeciliği
4. Kuyumculuk, sarraflık yani altın ve para işleri
5. Çerez, şekerleme, hancılık, kahvecilik, çalgıcılık

Yahudilere ait değirmen, yağhane ve çırçır fabrikaları Kızılaylu, Bodrum üstü ve Üçkemer çay boyunda tabakhaneler bulunurdu. Bu tür fabrikalara sahip ABRAHAM KORKİDİ, Bergama'dan göç ederken (1950-60) arası mal varlığını satmak zorunda kalmıştı.

Yahudiler ticaret hayatında kurallara bağlı kalırlar, birbirlerini korurlar, işleri bozulan Yahudilere destek olurlar, aralarında dayanışma sağlarırlardı.

Çeşme Kitabesi

MORENO KORKİDİ ÇEŞMESİ

Bergamalı
Yahudilerden Moreno
Korkidi Üç Kemer
Caddesinde yaptırdığı
beyaz mermer
çeşmenin kitabesini
hem eski türkçe hem
de ibranice olarak
yazdırmış ve hayırda
bulunmuştur.

Çeşme yazıtında eski türkçe olarak :

“Maşaallah, tüccar-ı muteberandan Moreno eyledi mevkiinde çeşme inşa
Cümle atşanı andan eyledi ihya, hayatında tamir eyledi bu hayrı
Hüda tevfiik edip bu çeşmenin abın eyledi. hicri 1295”

Çeşme yazıtının ıbranice metninde ise :

“Su kaynakları taşar, sokakta su kaynağı gibi
Kaynağı kutsal olsun, seni doğuran sevinisin.
Bay Hayim Moşe-Moreno Korkidi . 5630 yılı”

Avram Galanti'nin de verdiği bilgilere göre Bergama'da ünlü yahudi sülaleleri yaşamaktaydı. Bunlar arasında Misriel, Yaffe, Akreş, Temimi, Hoba, Rafael, Baruh, Kazes, Finz, Navaro, Hekim, Korkidi, Nahman, Çiprut, Levi, Kohen, Alaluf, Sadi, Bueno, Şaul, Alazraki, Bengiat, Saporta, Varon, Palambo, Selkaro, Bar Eliya, Hayim, Sabbetay, Fahri, Naşahon, Mazliyah, Guidon, Mayo, Laredo ve Salem.

HAVRA VE SİNAGOG

Bergama'da Kınık Garajının Kızıl Avluya bakan kesiminde sinagog, karşı tarafında ise havra bulunmaktadır. Havra, kare planlı, taş duvarlı, kiremitli çatısı ve içinde ahşap işçiliğiyle güzel bir binaydı.

Bugün ortada hahamın üzerine çıkıp ayini yönettiği bir mimber (yıkık ve çökük) bulunmaktadır. Bir dolapta Tevrat ve ayinlerde elden ele dolaştırılan kısa iki asa yer alırdı.

Bergama'da yahudilere ait en eski sinagog 1862 yılında yapılmıştır. Bu Sinagog binasının, Kınık Garajı(Yıldız Garajı)nın Kızılavluya bakan bodrum üzerinde kemerli kapısı kalmıştır. Burada dinsel nikah kıyılır , düğün havra salonunda yapılırdı. Bu sinagog, 1896 tarihinde büyük ölçüde onarım görmüştür. İçinde mermer sütunlar göz alıcı bir dekorasyonla bezeli imiş. Ayrıca 6 ruloluk kutsal kitap bölümleri bulunmakta ve cami gibi tasarlanmış, kadınlar için ayrı bölüm ayrılmıştır. Çöken bu sinagog, garaj yapma bahanesiyle yıkılmış ve sadece giriş kapısı bırakılmıştır.

Günde üç kez sabah, öğle ve akşam duaları için havraya ya da sinagoga gidilirdi. Asıl ibadet

Havra

toplantısı öğleye doğru gerçekleşirdi. İbadetlerinde ayakta dururlar, boyunlarına kaşkola benzer uzun bir atkı atarlar, erkekler kipe denilen küçük takke giyerlerdi. Bayram törenlerinde haham, minbere çıkıp boynuzdan yapılan boruyu üç kez öttürür, dolaptan çıkarılan asa ile birlikte mimberin etrafında üç kez dönerlerdi.

Havrada toplananlar evdeki gibi hareket ederler, rahat davranırlardı. Kudüs yönüne dönerek ibadet edilirdi. İbadet sırasında yalnız Tevrat okunur, ilahi söylenir ve dua edilirdi. Evlenme törenleri de hahamın başkanlığında sinagogda yapılırdı, gelin ve damat nikaha oruçlu giderdi.

YAHUDİ İNANÇLARI

Davut peygambere ZEBUR, Musa Peygambere TEVRAT inmiştir. Zebur'da katı ve korkutucu kurallar yoktu; Tevrat ise bir yasa niteliğindedir. Bunlara göre Musevilikte:

1. Tavşan ve domuz eti haramdır.
2. Cinsel ilişkiden sonra yıkanmak gerekir.
3. Adam öldüren idam edilir.
4. Zina yapan idam edilir.
5. Kadına boşanma hakkı yoktur.
6. Hammurabi yasaları gibi kısas vardır.

Yahudiler, cumartesi günü tatil yaparlar, çalışmazlar, ateş yakmazlar, ateşe el sürmezler, yemek pişirmezlerdi. Isınmak ya da aydınlanmak için odun yakmaz, gerekirse başkalarına yaktırırlardı.

Yahudi Mezar Taşı

Müslümanlar gibi domuz eti yemezler, mezbaha da hahamın gözetim ve duasıyla kesilen dana ve kuzu eti ihtiyaçlarını haftada bir karşılarırdı. Haham ve Musevi kasap olmaksızın kesilen ve satılan etlerden yemezlerdi. Yahudilerin yediği ete kaşer denirdi.

Yahudilerde kız kaçırma, zorla evlenme söz konusu olmazdı. Görüşme, tanışma ve isteme yoluyla evlenme gerçekleşirdi. Uygun görülürse nişan yapılır, nikahları sinagogda, düğünleri havranın arkasındaki salonda yapılırdı. Evlenecek gelin ve damat gelinlik ve damatlıklarını giyip, el ele tutuşarak törene gelirler, hahamın karşısında nikahları kıyılır, daha sonra yine el ele tutuşarak çıkarlardı.

Cenaze adetlerine gelince, ölüyü haham yıkar, giysileriyle gömülmez, yıkandıktan sonra sarılırdı. Cenaze alayı mezarlıktan dönüşte terzi yüzüğü büyüklüğündeki küçük fincanlardan birer dolu içki içerlerdi. Ölenin arkasından ağlamazlar, ölümünden üç gün sonra pide hayrı yaparlardı.

Yahudilerin bayramları ve kutlamaları şöyle olurdu:

1. Çardak Bayramı: Geniş bir alana çardak yapılır, bunun gölgeğinde toplanırlar, yemekler yenir, dualar okunur, söyleşiler yapılır, daha sonra gruplar halinde dağılarak bağ, bahçe, dere kıyılarına gezintiye çıkılırdı.

2. Tavuk Bayramı: Hayır günü, şükran günü olarak tavuklar kesilir, yemekler yapılıp dağıtılır ve yenilip içilirdi.

3. Hamursuz Bayramı: Bir hafta süren yortuda, oruç tutulur, ekmek yenmez, İzmir'den getirilen yufka ile yumurta, peynir, süt ve benzeri gıdalar alınır. Bu bayramın ilk günü ayinden sonra giyinip, süslenip mesire yerlerine gezmeye gidilirdi.

Bergama Yahudileri kibar, konuşkan, sevimli ve sevecen insanlardı. İş ve ticaret yaşamında dürüst, çalışkan ve güvenilir özellikler taşırlardı. Kavga, gürültü, olay çıkarmazlar, hiçbir Musevi karakola düşmezdi.

Bergama'dan en son göç edenlerden, Ekin loncasında yün tüccarı YOKO; Osman Nuri Ersezgin'e ve Bergama'nın ileri gelenlerine havrayı camiye çevirmelerini, böylece ibadet yerlerinin korunabileceğini söylemiş, ancak Anıtlar Yüksek Kurulu izin vermeyince bugün bakımsızlıktan çatısı çökmüş, duvarları viran olmuş, ahşap düzeneği çürüyüp sökülmiş, arkasındaki kitaplık ve toplantı salonu olan yer Çocuk Esirgeme Kurumu adına kullanılırken yanmış ve tarih dondurulmuş, bellekler unutmaya yatmıştır.

Yahudi Mezar Taşı

MAŞATLIK

Bergama'da 2. sanayi sitesinin yanında , Polis Karakolunun karşısında Maşatlık denilen Yahudi Mezarlığı bulunmaktadır. Burada dağınık şekilde mezar taşları tek tek incelenmiş, üzerindeki yazılar fotoğraflanıp okutulmuştur. Mezarlığın bakımsızlığı Bergama'da Musevi azınlıktan kimsenin kalmayışı ile ilgilidir. İzmir'de oturan Bergamalı Yahudilerden Doktor Hindo Sadi ve Musevi Cemaati Başkanlığından İSAC ISTRAMU mezar taşlarının okunması, havra yazıt ve çeşme kitabelerinin çözülmesinde büyük yardım göstermişlerdir.

Yahudi Mezar Taşı

Maşatlıkta, etrafı duvarlarla çevrili aile mezarı dışında diğer mezarlar dağınık, mezar taşları yıkılmış durumdadır. Kaymakamlık ve Belediye, Maşatlığın bu görüntüden kurtulması için duyarlıdır. İSAC ISTRAMU da cemaatin destek ve katkısı ile gerekenin yapılması için harekete geçeceğini belirtmiştir.

HIRİSTİYAN YAHUDİLER

Bergama'daki Yahudilerin, Havra kitabesine bakıp İspanya'dan, 500 yıl önce geldiklerini görmek yeterli değildir. Çünkü Hristiyanlığın yayıldığı III-IV. yüzyıllarda da Bergama'da Hristiyan olan Yahudiler bulunmaktaydı. Helenistik dönemin inanç ve uygulamalarından tamamen kopmamış, bir takım Yahudi Hristiyanların yaşadığına tanık olmaktadır. Hatta kazılarda MENORA (yedi kollu şamdan) ile süslü kapı ve pano tepeliği bulunmuşsa da, Bergama'daki Sinagog'un Kızılavlu karşısında olduğu kanıtlanmıştır.

BERGAMA'DA HIRİSTİYANLIK

Kilise Çanı (Bergama Müzesi)

Khristos ya da Hristo, İsa adının Yunanca yazılışı olup Hristiyan sözcüğü buradan türemiştir. Kilise sözü de yine Yunanca Ekklesia yani toplanılan yer demektir ve bu sözcükten doğmuştur. İslamiyet'te cami ve cemevi sözcüğü de toplanma yeri anlamını içermektedir.

Hristiyanlık, Filistin'de doğmuş, Roma İmparatorluğu içinde yayılmaya başlamış, köleler ve yoksullar arasında tutunmuş, baskı, kıyım, vahşi hayvanlara arenalarda parçalatma gibi akıl almaz işkenceler yaşanmış, bu yüzden inananlar yer altına(katakomp)sığınmak zorunda kalmışlardır.

Anadolu'da Hristiyanlık erken yayılmış, havariler Efes ve diğer yedi kilisenin bulunduğu şehirlerde büyük etki sağlamışlardır. Bu yedi kilise

şunlardır:

1. Ephesus (Efes)
2. Smyrna(İzmir)
3. Pergamum(Bergama)
4. Thyatira (Akhisar)
5. Sardis (Sart)
6. Philadelphia (Alaşehir)
7. Laodicea (Denizli)

BERGAMA'DA ETKİLEŞİM

Hristiyanlık öncesi Bergama, paganist merkez, çok tanrılı din odağı, putperest başkent gibi görülüyordu. Başta Zeus Sunağı, Athena, Dionysos, Demeter, Hera, Asklepios, Trayan tapınakları ve Serapion nedeniyle “şeytanın tahtı” diye anılıyordu.

Bugün Kızılavlı diye anılan SERAPİS TAPINAĞI Hristiyanlığın II. yüzyılında Mısır tanrısı Osiris(SERAPİS), tanrıça İsis ve Harpocrates adına yapılmıştı. Bu tapınağın çift yuvarlak binalarından birisi bugün cami olarak kullanılmakta, asıl binanın ortasında ise temel duvarları görülebilen Bazalika yer almaktadır. Yani Kızılavlı denilen yapı Paganizm, Hristiyanlık ve Müslümanlık adına kullanıla gelmiştir.

İLK KİLİSELER

Anadolu'da en eski kiliseler İ. S. 313 dolaylarında yapılmıştır. İncil'de Yedi Asia kiliselerinden söz edilirse da bunların varlığı kesin değildir. Bunlardan

günümüze kalan en küçük bir kalıntı bile yoktur. Ayrıca bu “Yedi Kiliseye, Aziz Yohanna (Jan-Yahya)nın vahiy mektuplarının ne zaman, kimlerce yazıldığı da bilinmiyor. Bu dönem kiliseleri birer ilkel tapınak niteliğinde küçük yapıtlardan ibaret olması nedeniyle ilk yedi kiliseden biri olan Bergama kilisesinin de izine rastlamak mümkün değildir. Kiliseler, başlangıçta, eski çok tanrılı dinlerin tapınakları örnek alınarak ve onların kalıntılarından yapılan ve mimarlıkta BAZALİKA denilen türden yapıları. Uzunlamasına, dikdörtgen iç mekanlı, karşılıklı iki uzun kesimi olan, içinde mihrap, kürsü, adak masası, ermişlerin gömüldüğü bir mahzen mezar yeri, koro yeri gibi açık bölmeleri olan yapıları. Bergama’daki Kızılavlu içinde yer alan ve sonradan bu antik yapının malzemesi kullanılarak yapılan kilise de Bazalika’dır. Dolayısıyla yedi kiliseden bir olarak gösterilmesi sakıncalıdır. İlk yedi kilise Bazalika tipi değildir; ahşap ve garip yapılarıdır. ancak bu kilise yıkılıp yok olduktan sonra yerine Bazalika yapılmış olabilir.

İsa’dan sonra I. ve II. yüzyıl kiliselerini belirlemek, saptamak olası değildir. Çünkü ilk inanç sahipleri gizleniyor ve ibadetlerini saklı evlerde yapıyorlardı.

Roma İmparatoru Decius (249-251) zamanında Hristiyanlığı benimseyen üç kişi anfitiyatroda vahşi hayvanlara parçalatıldı. Roma valisi OUİNTİLANUS, Akhisar piskoposu PAPYLUS’u tanrılara kurban adamayı reddettiği için, aynı kentten din adamı CARPUS’u ve Bergamalı AGATHONİCE adlı kadını anfitiyatroda diri diri yakmıştır. Agathonice’ye, çocukların için Hristiyanlığı bırak dendiğinde hiç duraksamamış, tanrı onlara bakar diye yanıtlamıştır.

III. yüzyılın sonlarında Bergama, pagan merkezi olmaktan çıktı. İmparator Diocletianus (284-305) zamanında Asia Eyaletinin bir Hristiyan kenti haline geldi.

İmparator Theodosius (379-395) döneminde ise Bergama, metropolit merkezi konumuna çıktı. Böylece piskoposluk merkezi olan Bergama’da ise kilise ve manastırlar yaygınlaştı. Kozak, Bölcek, Zeytindağ gibi yerlerde kiliseler ve ormanlık alanlarda manastırlar kurulmuştur.

Roma İmparatoru Konstantin, 313 yılında Milano Fermanı ile Hristiyanlığı serbest olarak tanıdı ve “büyük” sanı almaya hak kazandı. Yine büyük sanıyla anılan Theodosius da 379 yılında tahta oturunca, Hristiyanlığı devlet dini olarak resmen kabul etti.

HAVARİ YAHYA’NIN BERGAMA KİLİSESİNE GÖNDERDİĞİ MEKTUP

Hiz. İsa, M. S. 34 yılında çarmıha gerilince annesi Meryem, havari SAİNT JEAN (YOHONNA-YAHYA) koruyuculuğunda kaldı. M. S. 42-48 arası Ephesos-Aladağ’daki Panaya Kapulu adı ile anılan yere gelip yerleştiler. Aziz Yahya, Apocalypse’de bildirdiğine göre yedi kiliseden söz ederken, Bergama’da Hristiyan bir cemaat oluştuğu anlaşılmaktadır.

Yedi kiliseye gönderilen vahiy mektuplardan genelleme yazılanın içeriğini İncil’den alıntı yaparak aktaralım:

I. MEKTUP

“Yohanna kardeşimiz,

Allah’ın sözü ve İsa’nın tanıklığı üzere Patmos denilen adada idim. Tanrının gününde ruh gibi oldum ve arkamda boru sesi gibi büyülü bir ses işittim. Gördüğünü kitaba yaz ve yedi kiliseye, Ephesos’a, Pergamon’a, Smyrna’ya,

Thyateira'ya, Sardes'e, Philadelphia'ya, Laodikeia'ya gönder, diyordu. Ve benimle söyleşen sesi görmek için döndüm. Ve döndüğümde, yedi altın şamdan ve şamdanların ortasında ayağa kadar uzun giysilerle giyilmiş ve göğsüne altın kuşak kuşanmış insanoğluna benzer birini gördüm. Ve onun kaşı ve saçı ak, yapağı gibi ak, kar gibiydi; ve onun gözleri ateş alevi gibiydi;ve sağ elindeydi yıldız vardı, ve ağzından iki ağızlı keskin bir kılıç çıkıyordu;ve yüzü kuvvetinden parlayan güneş gibiydi. Ve onu gördüğüm zaman onun ayakları önüne ölü gibi düştüm. Ve sağ elini benim üzerine koyup dedi:Korkma;birinci ve son diri olan benim;ve ölü idim ve işte sonsuzluklar sonsuzunca diriyim ve ölümün ve ölümler diyarının anahtarı bendedir. İmdi gördüğün şeyleri ve bundan sonra olacak şeyleri, benim sağ elimde gördüğüm yedi yıldızın sırrını ve yedi altun şamdanı yaz. Yedi yıldız, yedi kilisenin melekleridir ve yedi şamdan yedi kilisedir. ”

Bu vahiy mektuptan sonra Aziz Yahya, yedi kilisenin meleklerini ayrı ayrı yazdırılan mektupları iletmektedir. Yedi kiliseden Bergama Kilisesi meleşine yazılan vahiy şöyledir:

II. MEKTUP

“Ve Bergama’da olan kilisenin meleşine yaz:

Bergama’daki kilisenin cemaatine bildirilir ki;iki yüzü keskin kılıcın sahibi size şunları söylüyor.

-Sizin nerede oturduğunuzu bilirim, şeytanın tahtı oradadır, sizin aranızda inancı uğruna öldürülen benim tanıdığım Antipas’ın öldürüldüğü günde bile bana inancınızı yitirmedeğinizi biliyorum. Buna karşı sizlerin bazı yanlışlıklar yaptığınızı düşünüyorum. Orada İsrailoğullarını, önlerine putlarına sunulan yiyecek ve adakları yedirerek ve onları fahişelerle eğlendirerek kandırmayı Balak öğretti. Çünkü orada Balam öğretisine hala bağlı kalanlar var. Ayrıca yine aranızda Nikolacı’ların öğretisine bağlı kalanlar da var.

Bu durumda tövbe etmeniz gerekir, yoksa hemen oraya gelir ağızımdaki iki yüzü keskin kılıçla onlara savaş açarım. Kulağı olan herkes, aziz ruhun kiliselere neler söylediğini duysun. Yengi sağlayanlara (doğru yolu bulanlara) Tanrının gizli nimetlerinden bir kısmını ve üzerine kazıyanlardan başka hiç kimsenin bilmediği yeni bir ad kazanmış olan, şeytandan koruyacak beyaz taşlı kolyeyi vereceğim. ”

II. MEKTUP VE YORUM

“Sevgili dostum, kardeşlerim için ne kadar inançla çalışıyorsun. . . Burada, kiliseye olan sevgini anlattılar. ”Şeklinde söz ettiği, GAIUS’tur. GAIUS’tan sonra Bergama cemaatinin başına ANTİPAS getirilmiştir.

Hristiyanlığın ilk çıkış yeri ve İncil’in ilk okunduğu yer, Efes’ten sonra Bergama’dır. Saint Jean (Aziz;Yahya), Antipas adında sadık bir adamını Hristiyanlığı yaymak amacıyla misyoner olarak Bergama’ya göndermiştir. Kent halkı, Antipas’ın değişik yerlerde toplantılarına katılmış, görüşlerini dinlemiş ve İsa dinine yönelmeye başlaması ile birlikte egemen güçler, paganistler, çıkar çevreleri telaşa kapılmışlar ve sonunda Antipas’ı Bergama’da öldürmüşlerdir. Bunun üzerine aziz Yahya , gönderdiği vahiy mektupta, çok tanrılı dini, yaşatmak ve puta tapıcılığı sürdürmek isteyenleri uyarmakta, İsa dinine inananlara ise ödüller verileceğini açıklamaktadır.

Aziz Yahya, peygamber İsa’dan “İki yüzü keskin kılıcın sahibi” diye söz eder. Bu tanımlama İbranice yazılan mektuba dayanılarak yapılsa da aslında var olan ve en etkili sayılan bu iki yüzü kılıç, bedenle ruhu, geceyle gündüzü, düşünceyle duyguyu birbirinden ayıran tanrının kılıcıdır.

Aziz Yahya Bergama’ya yazdığı mektupta putperest merkezi oluşunu, Akropolis’teki Zeus Sunağı’nın dev kabartmalarını put olarak kabul ettiğini, Athena

Tapınağı'ndaki Athena'nın heykelini, Roma hanedanının anıtlarını pagan inanç sembelleri olarak gördüğünden "şeytanı egemen olduğu yer" ya da "şeytanın tahtı" diye tanımlanmaktadır. Öte yandan Asklepion denilen Bergama Sağlık Ocağında sağlık tanrısı Asklepion Tapınağı vardı ve şeytanın tahtı olarak burasını ileri sürenler de bulunmaktadır. Kimi Skolastik sapmacılar, Asklepion Tapınağı'nda mistik bir kasa içinde şeytan oturuyordu ya da doğrudan bu tapınağın içinde tahtı olduğunu da belirtmişlerdir.

Bergama'da Hristiyanlığı yaymakla görevlendirilen ANTİPAS, pirinçten yapılmış, boğa biçimindeki bir kaptan ateşe verilip suda haşlanarak öldürülmüştü. Yeni ahit'te geçen Yunanca bir sözcük olan MARTYR, tanıklık eden anlamında kullanılmıştır ve Hz. İsa'nın inancına, kişinin ömür boyu tanıklık etmesini ifade eder. Görünüşte Hristiyan olan ve yeni bir dine geçmiş olan bazı kimseler BALAAM'ın öğretilerine de inanmaya devam ediyorlardı.

"Vaad edilen toprakları"ni aramaya çıkan bazı İsrailoğulları, AMORİTİ'leri topraklarından sürerek, MOABİTİ'lerin ülkesine yakın bir yere yerleştiler, Moabitilerin kralı BALAK, Amoritilerin başına gelenlerin kendi halkının başına da gelmesinden korkuyordu. Tevrat'ta peygamber olarak gösterilen BALAAM'ı, İsrailoğullarını lanetleyip uzaklaştırması için ülkesine çağırdı. Balaam, bu konuda başarılı olamadı. Balaam, İsrailoğullarını MOABİTİ kadınlarıyla zina yapmaya ve komşularının paganlara adadığı yiyecekleri yemeğe alıştırdığı görülmektedir. Yahudi ırkının Ürdün vadisine girmesini önlemek için onları lanetleyen bir büyücü olan BALAAM'ı dinden sapma ve tapınak fahişeliği açısından suçlamaktadır. Bazı Yahudiler putlara tapan kurban edilmiş hayvanların etini yemeğe kandırılmıştır. Bergama'da buna eşdeğer olaylar yaşandığı anlaşılmaktadır.

Nikola öğretilerine gelince, I. yüzyılda yaşayan Antakyalı Nikola, Hristiyanlıkla paganizmi kaynaştıran bir papazdır. Aziz Yahya, Bergama'da Nikola inancında olanları uyarmak gereğini duymuştur.

BERGAMA'DAKİ ESKİ KİLİSELER

1. BAZALİKA (SN. JEAN KİLİSESİ)

Kızılavlu'nun içinde yer almakta olup M. S. IV. yüzyılda yapılmıştır. İsa Peygamberin havarilerinden Sn. Jean adını taşımaktadır. Kızılavlu diye bilinen SERAPİS tapınağının iç alanına dikdörtgen planda yerleşen kilise;planı, büyüklüğü ve eski tapınak içinde yapılışı nedeniyle Bazalika tipindedir. Bu büyük kilise bir yerde şehrin katedrali sayılmaktadır.

Kızılavlu'yu görenler Anadolu'nun en yüksek yapısı olan Serapis

Sn. Jean Kilisesi (Bazalika)

Tapınağının ana yapısı ortasında inşa edilen kilisenin temel ve duvar kalıntılarını fark edeceklerdir. Kullanılan yapı malzemelerinin Serapis tapınağına ait olduğu bellidir.

Bazalika denilen kilisenin, yedi kiliseden biri olduğu söyleniyorsa da doğru değildir. İlk kiliseler ahşaptan olup hiçbir izi kalmamıştır. Bu söylenti Bazalika'nın, Sn. Jean Kilisesi adıyla anılmasından kaynaklanmaktadır. ancak bu alanda, Bazalika'dan önce hatta Serapion'dan önce ilk kiliselerden birinin yapılma olasılığı vardır.

2. HAGİA SARANTA (Kutsal Kırklar)

Madra Dağı'nın eteklerinde Kırklar köyü vardır. Mahmudiye Köyü yakınlarında yer alan bu köyün adı tarihin derinliklerinde anlam bulur.

M. Ö. 316 yılında Roma komutanı Lucinus , Hristiyanlığı seçen 40 Romalı askerine kızarak, onlara çok ağır bir ceza verdi. Çok soğuk bir gecede , Sivas yakınlarındaki donmuş bir gölün üzerinde çıplak olarak durmaktı bu ceza. Başlarında bekleyen nöbetçinin yanında sıcak su dolu kaplar vardı. Hristiyanlıktan vazgeçerlerse sıcak su dökünerek donmaktan kurtulabilirlerdi. Gece yarısı oldu, donmak üzereydiler, direniyorlardı, ancak içlerinden biri, 39 arkadaşını bırakıp, sıcak suya doğru koşmaya başladı. 39 arkadaşının direnişini gören ve hayran kalan nöbetçi asker de soyunup onlara katıldı ve sayıları yine 40 oldu. İşte bu anda gökyüzünden bir ışık indi, inançlarına sıkı sıkıya sarılmış askerleri örtüp acı çekmelerini engelledi. Lucinius geldi, donmakta olan askerlerin üzerine odun yığarak yaktı ve küllerini bir dereye attı. İşte bu külleri toplayan rahipler, Anadolu'nun dört bir yanına dağıldılar ve gittikleri yerlerde kiliseler yaptılar. Kırklar köyü bunlardan biridir.

3. AGORA KİLİSESİ

Kale eteklerinde, aşağı Agora'nın avlusunda yer almaktadır. Günümüze ulaşabilen bir kalıntısı yoktur.

Kilise Sütunu

4. AKROPOL KİLİSESİ

Athena tapınağı iç mekanına yapılmış bir Bizans kilisesidir. Yıkıntılarının altında Athena Tapınağı kalıntılarına rastlanılmıştır. Büyük Jüstinian zamanında inşa edilen kilise, Athena tapınağının kuzeyinde yer almaktadır.

Akropol Kilisesi

Günümüze ulaşan mermer taban döşemeleri, doğuya doğru uzanmakta olup M. S. VI. yüzyıl olarak zamanlandırılmaktadır.

5. ASKLEPION KİLİSESİ

Asklepion'da yaşayan Hristiyanlar için Bizans döneminden kalma bir kilise olduğu bilinmektedir. Burada yapılan kazılarda kilisenin giriş merdivenleri ortaya çıkarılmıştır.

6. AYA TEODARİ KİLİSESİ

Osmanlı Dönemi Bergama'sında Kale Mahallesinde yaşayan Ortodoks Hristiyan Rumlara ait bir kilisedir. Bugünkü 14 Eylül İlköğretim Okulu'nun bahçesinde yer almaktaydı. Kurtuluş Savaşı'ndan sonra Rumların göç etmesiyle kilise bakımsız kalmış, 1960'da çökme tehlikesi karşısında yıkılmıştır. Bugün okulun avlusunda iki adet iri siyah granit sütunları oturak gibi durmaktadır. Kilisenin çok görkemli olduğu, iç duvarlarında freskler ve ikonlar bulunduğu söylenegelmektedir.

7. ZODOHOS PİYİ KİLİSESİ

Yine Kale Mahallesinde, Osmanlı Dönemi'ndeki Rum azınlığa ait bir kilisedir. Küçük alanın yakınında yer almaktaydı. Kurtuluş savaşı sonrası yıkılmıştı.

8. AYİOS YEORGİOS (AYASOFYA)KİLİSESİ

Büyük Alan (Domuz Alanı YEORGİOS alanı)ile Akropol yolu arasında yer almaktaydı. Osmanlı Rum Ortodoks kilisesidir. Bergama'nın o zamanki en büyük kilisesiydi. Ahşap olduğu için Kurtuluş Savaşı sonrası bakımsızlıktan çöküp yıkılmıştır.

9. AYASOFYA

Bergama'daki ilk kiliselerden olup Türkler tarafından fethedilince 1398'de Ulu Cami'ye dönüşmüştür.

10. TİYATRO TERAS KİLİSESİ

Akropol Tiyatrosu terasında Bizans Dönemi kilisesi vardı. Günümüze hiçbir izi kalmamıştır.

11. MANASTIRLAR

İncecikler ile Caber köyü arasında, Kozak Göbeller köyü yanında, Bölcek yakınlarında manastırlara rastlanmıştır. Ayrıca Kadıköy'de ilkokulun bulunduğu alanda büyük bir kilise bulunmaktaydı.

BERGAMA'DA HİRİSTİYAN İNANÇ VE GELENEKLERİ

Bergama'da yaşayan Rumlar, Ortodoks Hristiyan mezhebinden Osmanlı vatandaşıydılar. Yüzyıllarca birlikte yan yana, çarşıda pazarda ekonomik ilişkilerimiz, komşuluk ve kardeşlik derecesinde gelişmiştir.

Rumların bir kısmı, Bizans halkı olarak Osmanlı fetihlerinden sonra, haraç ve cizye ödeme koşuluyla din, inanç, mezhep, mal, mülk özgürlüğü verilince birlikte yaşamaya razı olmuşlardır.

I. Dünya Savaşı ve Kurtuluş savaşı sırasında Yunanistan'da yeni göçlerle Yunanlılar yerleştirilmeye ve azınlıktan çoğunluğa geçme uygulanınca dost ve kardeşliğimiz bozulmaya yüz tutmuştur. Anadolu'da yaşayan ve Bizans halkı olan Ortodoks kesime biz Rum deriz. Bunlar Yunan'dan ayrıdır. Hatta biz Anadolu'ya DİYAR-I RUM, İKLİM-İ RUM demiş, Trakya'ya da Rumeli demişsek burada durup düşünmek gerek. Mevlana Celaleddin Rumi demek Anadolulu Mevlana Celaleddin demektir. Yahudilerle nasıl kardeşçe yaşadysak, Rumlarla da kaynaşmış bir toplum gibiydik. Göçmenler aramızı bozdu, bizim zerrece kötü niyetimiz görülmemiştir. Kurtuluş Savaşı'nda, işgalci eylem geri püskürtülünce Rumlar göç etmek zorunda kaldı. Ayrılık çok zor oldu. Kimisini yanımıza konuk alıp güvencede tuttuk, kimisi ağlayarak gitti. Çünkü savaşın getirdiği ortamda korku dağları sarmıştı. Diken üstünde gibi hissediyorlardı, kendilerine ve Rum avukat SAVA'ya güvence

vermemize karşın telaş ve panik nedeniyle çekip gittiler. Balkanlar'daki Türkler de aynı ortam üzere buraya geldiler. Yeni devlet, yeni toplum, ulusal yapı ve Cumhuriyet Türkiye'sine geldik. Tarih iki kere yazılmaz. Zaman geriye alınmaz, ancak belgelerle önümüze serilip değerlendirme fırsatı verir.

Bakıyorsunuz, Midilli'ye göçmüş Bergamalı Rumlar, oralardan da Bergama'ya gelmiş adalı Türkler. Modern zamanlardayız, karşılıklı turist gibi gezip görüşüyoruz. Midilli'deki Bergamalı Rumlar, anılarını anlatıyor, yazıyorlar. Karşılıklı haberleşiyoruz, bazen Kale Mahallesiindeki evlerini ziyarete geliyorlar. Biz Midilli'de özlem gideriyoruz.

Bergama'da Hristiyanların Nisan sonu ya da Mayıs başında bir hafta paskalya kutlamaları yapılırdı. Arife güne sayılan Pazar günü defne-mersin günü diye adlandırılırdı. Çocuklar defne-mersin dalı toplarlardı, üzerlerine rengarenk kumaş şeritleri takarlardı, teller ve tüllerle süsleyip ayrıca dallarına limon, portakal, kuru karanfil asıp dalın tepesine de küçük bir çan takarlardı.

Bu görüntü içinde dinsel halk şarkıları söyleyerek sokakları gezen çocuklara , evlerden yumurta ve üzümlü kek dağıtılırdı. Yumurtalar soğan kabuğu ile kaynatıldığı için sarı sarı olurdu.

Paskalya haftasının büyük Perşembe günü aileler topluca kiliseye giderlerdi. Aynı gün, aileni en yaşlı bireyi, tüm aile bireylerinin alınına leylek kanı sürerdi. Sirkeye batırılmış bir marul yaprağı ile alınları üzerine haç çıkarılırdı. O gün ağır işlerden ve çivi çakmaktan kaçınırlardı. Paskalya Cuması, yaş günü sayılır, topluca ilahiler okunurdu. Paskalya haftasında Hz. İsa'nın simgesel cenazesi omuzlarda taşınır, önde fener alayı, altı kanatlı melek resimleri, rahipler, en arkada halk , yürüyüş kolu oluştururdu. Ayrıca evlerde alnı ve sırtı kırmızıya boyanmış kuzu kurban edilirdi. Paskalya Cuması yemek pişirmezler, daha önceden hazırladıkları hafif şeyleri yerlerdi.

ARİSTODEME G. SOFİANO “GÜİDE DE PERGAME” adlı yapıtında Bergama ile ilgili şu bilgileri vermektedir.

Osmanlı Devleti'nin son zamanlarında (1914-1922) arası Bergama'nın durumunu eksik de olsa şöyle gösteriyor:

Koordinatları : 24° 53' Doğu Boylamı

39° 60' Kuzey Enlemi

Nüfusu :70. 000 Genel

10. 700 Merkez (7 Nahiye + 187 köy +Bergama)

26. 000 Rum

Nahiyeleri: Dikili-Kınık-Çandarlı-Altınova-Kozak-Zeytindağ-Turanlı

Köy Sayısı: 187

Limanları: Dikili-Altınova-Makaron-Zeytindağ-Şakran-Bademli-Çandarlı

Kilise:2 Şapel:3 Hamam:4

Cami:10 Mescit:25 Otel:2 Han:12

Değirmen ve yağhane:24

Yüzölçümü:2800 km²

BOGOMİL MEZHEBİ

Hıristiyanlık'ta Katolik, Ortodoks, Protestan mezheplerinin dışında Heteredoks bir mezheptir. Tanrı dostları anlamına gelir ve Bulgaristan'da doğmuş, göçmenlik yoluyla Ege ve Bergama'ya yayılmıştır. Başat ilkeleri arasında:

1. Üçlemeyi (Baba +oğul + kutsal ruh) benimsemiyorlar.
2. Hz. İsa'nın ölümünden sonra dirileceğine inanmıyorlar.
3. Ruhban sınıfı kabul etmiyorlar.
4. Vaftiz yapmıyorlar.
5. Günde beş kez diz çökerek dua ve ibadet ediyorlar.
6. Dünyayı karanlıklar ve aydınlıklar felsefesiyle kabul ediyorlar.
7. Anadolu Aleviliği ve Bektaşilik etkileşimi gösteriyorlar. Bu yüzden

Bosna Bogomillerinin %40'ı Müslümanlığa geçti. Bunlara BOŞNAK denilmiştir.

Boşnaklar, 1878 Berlin Antlaşması ile Avusturya-Macaristan yönetimine girince göç etmeye karar verdiler. Bir kısmı Ayvalık, Burhaniye, Bergama yörelerine yerleştiler. Boşnaklarda genellikle:

1. Tarım ve hayvancılık
2. Kasaplık
3. Manavlık en geçerli mesleklerdir.

Boşnaklar akraba evlilikleri yapmazlar, aile aralarında ve komşuluk ya da dost ilişkilerinde çok içtenlikli olup son derece sadıktırlar. Evlerinde akşamları mutlaka çilingir sofrası kurulur, kadın kocasının sofrasını özenle hazırlar ve içkisi bitinceye kadar yanından ayrılmazdı. Çocuklar bu sofraya yaklaşmazlar, anne babalarını yalnız bırakırlardı. Yatsı vakti gelince , erkek ağzını üç kere çalkalar, isterse yatsı namazını kılardı.

1922 RUM İSTATİSTİK VERİLERİ

	Nüfus	Kilise	Şapel	Papaz	Okul	Erkek	Kız	Öğrt.
BERGAMA	8500	2	5	5	3	800	280	14
KAŞIKÇI	150	-	-	-	1	20	10	1
MAKARON	150	1	3	1	1	15	10	1
KABAKUM	700	1	1	1	1	50	28	1
ALTINOVA	1200	-	-	-	2	60	35	2
SAĞANCI	1200	1	5	1	2	60	35	2
KALARGA	600	1	1	1	1	30	15	1
ZEYTİNDAĞ	850	1	-	-	1	55	25	1
ŞAKRAN	200	-	1	-	1	20	10	1
ÇANDARLI	2000	1	2	1	2	90	65	3
KINIK	2700	2	5	5	1	20	10	1
GÖÇBEYLİ	240	-	1	-	1	20	10	1
POYRACIK	60	-	-	-	-	-	-	-
KADIKÖY	700	1	-	1	1	55	30	2
BÖLCEK	80	-	-	-	-	-	-	-
SARICALAR	100	-	-	-	-	-	-	-
BADEMLİ	900	2	2	1	1	55	35	2
DİKİLİ	4500	2	5	2	2	180	125	6
İSMAİLLER	600	-	-	-	1	80	80	2

ÇİFTLİKLER:

Dikili	MAKARON ÇİFTLİĞİ	A. ELİOPOULO
Dikili	PANDAZOPLU ÇİFTLİĞİ	PANDAJ OPOULO
Çandarlı	PAŞMAKLI ÇİFTLİĞİ	H. MARGOSIAN
Zeytindağ	KURFALLI ÇİFTLİĞİ	BALOUKSİAN
Dikili	HANIM ÇİFTLİĞİ	RIZA PAŞA
Çandarlı	KRANTOĞLU ÇİFTLİĞİ	ED. BALTACI PAŞA

AZINLIKLARIN YERLEŞİM KONUMU

Bergama'da Osmanlı Dönemi'nde Türk-İslam halkı yanında Rumlar, Yahudiler ve Ermeniler yaşıyorlardı.

Türkler genel olarak Atmaca, Gazi Paşa, İnkılap Mahallelerinde Ermeniler 14Eylül İlkokulu ile eski Gazi İlkokulu civarında yani Talatpaşa mahallesinin doğu kesiminde, Rumlar ise Talatpaşa Mahallesi batısı ile Kurtuluş Mahallesi Ulu Cami çevresi, İslamsaray Mahalleleri kuzeyinde otururlardı. Yahudilerde İslamsaray Mahallesi kuzeyinde, ama asıl çoğunluğu Üçkemer Köprüsü, Demirci Mahallesi, Harputlu Caddesi, Yeni Cami arkası ve İstiklal Meydanı ile İnkılap Mahalleleri civarında yerleşmişlerdi.

Kırsal alanlardan Kadıköy, Zağnos, Sağancı, Karahıdırlı, Ancalos (Bademli), Makaron (Kabakum) kesimlerinde Rumlar bulunuyordu.

BERGAMA İSLAM ÇAĞI

İLK İSLAM DALGASI

Bizans Dönemi'nde Emevi İslam orduları MESLEME komutasında dalga dalga ilerleyerek Bergama'ya kadar gelmişler, bir ara kalede karargah kurup çevreyi yağmalamışlardır.

İstanbul kuşatmasına yol açan bu ilerlemelerde, İslam orduları ile ilk tanışma gerçekleşmiş, fakat olumlu iz bırakmadan eriyip gitmiştir.

TÜRKLERİN GELİŞİ

Selçuklular zamanında Bergama, Bizans'ın elinde kalmıştır. Yani ne Malazgirt Savaşı, ne de Miryakefelon Savaşı sonrası Bergama fethedilmemiş, dolayısıyla Bergama'da Selçuklu izleri yoktur.

Anadolu Selçuklu devleti Köseadağ Savaşı'ndan sonra dağılmaya yüz tutmuş, 1299 Osmanlı Beyliği kurulmuş, 1302 de hala Bergama, Bizans'ın çizgisinde yer almaya devam etmiş, bu tarihten sonra Karasi Beyliği sınırları içinde görülmüştür.

KARASI BEYLİĞİNDEN KALMA İNANÇ COĞRAFYASI İZLERİ

Karasi Beyliği, Osmanlı Beyliği gibi uç bölgesinde olup, fetih yoluyla Bizans'a karşı büyümüştür. Balıkesir ve Bergama olarak iki merkezi vardır. Bergama ve çevresinin düşmesinde Karesi oğlu Kalemşah kadar, Menteş Beyin damadı Sasa Bey büyük rol oynamıştır.

Fethedilen yerler kutsanmış, dede mezarları, alp-eren anıtlarla donatılmıştır. Eski Tekkeköy (Güneşli)adı üzerine tekke-türbe kutsaması içinde önem kazanmıştır. Büyük bir türbe ve yanında yazısız taşlar dikili mezarlık inanç coğrafyasının simgesidir.

Karaveliler Köyündeki Karasi Mezarlığı

TEKKE DERE TÜRBESİ

Burada Bizans'a karşı savaşta şehit düşen Komutan Mehmet Ül İns'i ve askerleri yatmaktadır. Komutan dede, şehitler alperen konumunda kutsi kimlik kazanmışlardır. Bu görüntü, fethedilen toprağı vatan haline dönüştürme gayretidir. Kutsanmış topraklar, şehitlerle kazanılmış belde, azizler ve dedeler yurdu, toprağın üstünü fethedenler, mezarlar yoluyla altını da fethetme gereği duymuşlardır. Bu bazen o kadar ileri gitmiştir ki Göçbeyli-Alibeyli dolayında Üvecik denilen yerde görülen dede türbesinde olduğu gibi mezar kibleye dönük olmadığından kolayca anlaşılan Hristiyan aziz mezarıdır ve fakat biz hemen dede türbesi haline getirerek, toprağın altının ve üstünün el değiştirdiğini kanıtlamışızdır.

Mehmet ül İnsi türbesinin yerel söylencesi çok farklılaşmıştır. Şimdi izleyelim:

“ Kozak yaylasında kuraklık yaşanmış, ot yeşermez, ağaç yapraktan kaçır olmuş, insanlar azık bulamaz, hayvanlar sazlık bulamaz olmuş, kuşlar uçmaz, kurtlar kaçmaz, çiçekler açmaz olmuş. Umarsız insanlar, medet aramaya düşmüşler. Bir dedenin etrafına üşüşmüşler. Dede Efendi hayıflanmış, olup biteni görünce depreşmiş, kepenegini silkelemiş, elindeki asayı üç kere dolaştırıp gökyüzüne savurmuş. Gidin, bu asanın düştüğü yere varın güldür güldür akan suyla anaları, bebeleri, danaları, düveleri, çiçekleri, böcekleri güldürün demiş. Karşı yamaca varıp, asayı bulmuşlar, çekiverince asanın boyunca su fışkırır durmuş. Sevinmişler, erişmişler, Dede Efendi'ye şükranına koşmuşlar. Kıtlıktan, susuzluktan mezarlıkta yer kalmamışken, Dede Efendi aralarında yitik düşmüş, türbesini yapmışlar, el sürüp yağlamışlar, ah edip ağlamışlar, her vakit yanına varıp bir çaput bağlamışlar, dilek tutup sağlamışlar. ”

KIZ TÜRBEİ

Karasioğulları Beyliği Aclan Bey'den sonra ikili yönetilir oldu. Balıkesir merkezde Demirhan, Bergama merkezde Yahşi Bey bulunurdu. Üçüncü kardeşleri Dursun Bey ise, Osmanlı Padişahı Orhan Bey'in yanında tutuluyordu.

Demirhan nice zalim bir yöneticiyse, Yahşi Bey de adı gibi güzel yahşi insandı. Halk, baskı sürdükçe, delllenmiş ve kalkışma noktasına gelince varıp Orhan Bey'e, medet demişler. Padişaha diyesiler ki bizi bu sahipkırandan kurtar ve dahi Dursun Beyimiz, başımıza dura dursun.

Orhan Bey, Dursun kardeşimizi yanına alıp Balıkesir'e dönüp yüzünü, yürümüş. Kentin varoşunda Hacı İlbeiyi, Evrenos, Ece Halil ve gazi Fadıl Beyler karşılamış konukları. Demirhan denilen zalim bey, tozu dumana katıp kaçmış, Bergama kalesine kapanıp kendini sağlama almış.

Dursun Bey de Bergama'ya gelmiş peşi sıra. Ağabeyi Demirhan ile görüşmek, görüşüp uzaklaşmak, uzlaşıp da barışmak, barışıp da anlaşmak, anlaşıp da umut saçmak istemiş. Kaleye tırmanmış, burçlara yaklaşmış, agasını ünlemiş, beri gel eyleşelim, eyleşip söyleşelim demiş. demir kıran , sahip kıran , karındaşının karnını delen zalim kral, kaleden fırlattığı okla Dursun Beyi oracıkta şehit etmiş.

Mezarı şimdi Gazi İlköğretim Okulu'nun karşısında. Bergamalı bir kadın tarafından yapıldığı için Kız Türbesi diye de anılır. Karasi Prensi Dursun Bey'di, bu ulu kişi, çeplemlik ağacı çaputlarla süslüdür. Dilek tutulur burada ve umutlar çiçek açar. İnanç terapi bazen neşterden keskindir.

GÖÇERLERİN KONUŞLANMASI

Anadolu'ya gelen Yörükler, yörümek sözcüğünde olduğu gibi yere bağlanmayıp göçebe yaşamışlardır. Bu yüzyıllar süren gelenek zamanla biçim değiştirmiş, konar göçer denmiştir. Özlücesi yayla-kışlak arası yani yaz-kış uyumlu konup göçme olarak belli bir yöreye sabitlenme gerçekleşmiştir. Örneğin bizim buralarda kışın körfeze (Edremit gibi) yazın yaylaya (Kozak-Madra-Karadağ gibi)inip çıkmışlardır. Bu rutin hareketlere rağmen yerleşik yaşam henüz yoktur. Konar-göçer sözü bu anlamdadır, artık Yörükler konuşlanma durumundadır.

GÖÇER CUMALIKLARI

Madra ve Yund dağlarında yaylayan Yörükler, Cuma namazını cemaatle kılma gereği nedeniyle yaylada ya da vadide cumalıklar inşa etmişlerdir. Öğle vakti olduğunda çay kıyısındaki bu cumalıkta toplanmış ve topluca Cuma namazı kılmışlardır. Hatta erkekler cumalıkta bir arada bulunuşundan yararlanarak düşman baskınları olunca güvenlik önlemleri alınmış, cumalıkların yeri yeniden belirlenmiş, askerlerin nöbet tutabileceği biçimde ve komutanın emri ile cumalıklar inşa edilmiştir. Söylenenlere göre bir gecede inşa edilen cumalıklar vardır. Sucahlı Köyü cumalık camisi böyledir.

Başlıca cumalıklar Kozak'ta Aşağı Cuma, Kınık'ta Cumalı ve Sucahlı'dır. Cumalıklar bugün çevresinde yerleşmeler nedeniyle köy haline gelmişlerdir. Kınık Cumalı Köy Camii kitabeleri 762 H (1630m.)Sucahlı Camisi 994 H (1585) olduğu anlaşılmaktadır. Poyracık'ta Yıldırım Beyazıt Camisi, Bergama'da da 1398'de kiliseden (Ayasofya)dönüştürülen Ulu Cami yöremizin en eski inanç coğrafyasının kilometre taşlarıdır.

YÖRÜKLER VE TÜRKMENLER

Göçebe aşiretlere genel olarak Yörük denir. Yörüklerden Şaman inancını bırakıp Müslüman olanlarına Türkmen denir. Bugün farklı anlamda kullanıldığı, Alevi aşiretlere Türkmen dendiğini görüyoruz. İşte ünlü aşiretler:

BERGAMA YÖRÜKLERİ

YAĞCI BEDİRLER
KARAKEÇİLİLER
KILAZLAR
KUBAŞLAR
DERİCİLER
HARDALLAR
KAANLILAR
AKÇAKOYUNLULAR
BURHANLILAR
CAFERİLER
SÖĞÜTLÜLER
DÜNDARLILAR
KINIKLILAR
GÖÇBEYLİLER

BERGAMA TÜRKMENLERİ

ÇEPNİLER
TAHTACILAR
DEMİRTAŞLILAR
TİMURCU DERELİLER

ALİBEYLİLER
YUKARİBEYLİLER
AŞAĞİBEYLİLER
ÇITAKLAR
SARICAOĞULLAR
TURANLILAR
TIRHALALILAR
BALABANLILAR

ORHAN BEY'İN BERGAMA'YA GELİŞİ

Balıkesir'den kaçıp Bergama'ya sığınan ve kardeşi Dursun Beyi kale surlarından attığı okla vuran Demirhan'ı teslim almak üzere şehrimize gelen Orhan bey kaleyi kuşattı. Demirhan, kaleden inerek teslim oldu. Böylece Karasi ülkesi ve Bergama Osmanlı Devleti'ne katılmış oluyordu. Tarih vermek gerekirse 1357 yılında gerçekleştiği söylenebilir.

Böylece Osmanlı Devleti'nde merkeze bağlı Karasi eyaleti oluşmuş, Süleyman Paşa vali atanmıştır.

II. Murat'ın padişahlığı zamanında Zağnos Paşa'ya, Karasi sancağı arpalık olarak verilmiş, dolayısıyla Bergama da Zağnos Paşa'nın etki alanına girmiştir. Bergama'da Zağnos köyünün doğuşu bu gelişmeyle ilgilidir.

Bergama'da ilk Osmanlı eserleri Koyun Köprü, Ulu Cami ve Selçuk Minaresi sayılabilir. Bu dönemde bir kaza merkezi olan Bergama, kadılıkla yönetilirdi.

GÖÇERLERİN YERLEŞİME ZORLANMASI

Kentler, kasabalar ve ova köyleri dışında dağlarda, yaylalarda, orman alanlarında, otlaklarda, çayırlarda dolaşa gelen göçerler XIX. yüzyıla değin göç-kon hareketini sürdürdüler. Ancak bu dalgalanma köy ve kasabaları rahatsız ediyor, ekili ve dikili yerlere zarar veriyor, hırsızlıkla ve yağmalara yol açıyordu. 1842 yılında aşiretlerin sabit yayla-kışla hareketine bağlanması, bağımsız köy kurmaları ve yerleşmeleri önerildi. Örneğin, Kubaşlar 28, Karakeçili 14, Yağcı bedir 15, Çepni 36, Akkoyunlu 11 köy halinde yerleşmişlerdir.

ORTAKOL MÜFETTİŞİ TİYATROCU AHMET VEFİK PAŞA

1862 yılında Karasi Vilayeti Mutasarrıfı Ahmet Süleyman Paşa tarafından Bergama Kazası Müdürü İzzet Bey'e gönderilen bir buyrukta, haydut ve eşkıyanın Anadolu Ortakol Teftiş Nazırı Ahmet Vefik Paşa tarafından şiddetle takip olunacağı bildirilmekte ve alınan önlemlere yardımcı olması istenmektedir.

Ayrıca konar göçer aşiretlerin düzeni bozdukları ve soygunculuk yapıldığı bunu önlemek için zorunlu iskan yaptırılmasından söz ediyordu. Bunun üzerine aşiretler bulundukları yere köy kurmaya başladılar. Yığma damlar, oyma toprak evler, tek oda oyuklar, sazdan-çamurdan yapılar oluştu. Yani uydurma, isteksiz veresiye yapıları bunlar. Devlet yasağı üç gün sürer diye umursamadılar. ancak baskı sürünce "Ak çadırdan çıktık, kara dama mahpus olduk." demeye başladılar.

Bursa’da tiyatro kuran koca vali, halka nice dram yaşattı ki söylemler az geliyor, “Çadır yırtan” paşa diye nam salıp gerçek yaşamı ona göre kurgulanmış olanlara apansız çadır tiyatrosu gibisine oyunlara kalkıştı.

Başlangıçta göstermelik köyler vardı. “Üçdam, Beşev, Yalnızdam, Yalnızev” gibi köy adları buradan kaynaklanır.

Bu yüzden dağ köylerinin tarihi 150 yıllıktır. Dağ köylülerinin kimliğini, benliğini, dirliğini, erliğini koruduğu, Kurtuluş Savaşı’nda civanmert davrandıkları, özelliklerini ve güzelliklerini yaşattıklarını görmez misiniz? Aşiret tarihlerini halıya, kilime, heybeye, çuvala, çoraba, oyaya, yazmaya bir roman gibi işlemişlerdir. Kozak köylerini Madra köylerini, Geyikli köylerini, Karadağ köylerini, Yund dağı köylerini gittim, gezdim, gördüm. Özümüz orada, gözümüz orada, sözümüz orada saklıymış bilesiniz.

TAHTACILARDA İNANÇ VE GELENEKLER

Ormanlık alanlarda yaşayıp yerleştikleri için TAHTACI ya da AĞAÇERİ adları verilmiştir. Adlarından anlaşıldığı üzere ağaç kesimi, kerestecilik, tahtacılık ve katırlarla ağaç nakliyesi işleriyle uğraşmaktadırlar.

Bergama’da YERLİLER, YERLİKAYA, KOZAK DEMİRCİDERE köylerinde varlıklarını sürdüren tahtacı Türkmenleri vardır.

DURHASAN DEDE

Adana dolaylarında Tahtacılardan YANYATIR aşireti yerleşmişken, Adana derebeyi Hızır Paşa, Durhasan Dede’nin ölümü üzerine dul kalan karısının güzelliğine tutularak, kadını ele geçirmeye çalışmıştır. Bu nedenle Durhasan Dede Aşiretiyle savaşmış, yılgınlığa düşen aşiret de Demircidere’ye göç etmiştir. Bunun kanıtı da Durhasan Dede’nin karısının gömütünün Kozak-Bağyüzü köyü Koca Mezarlığında bulunmasıdır.

SARIKIZ SÖYLENCESİ

Hız. Ali Kan Kalesi’ni kuşatıp ele geçirdiğinde, kralın kızını tutsak almışken, ansızın Fatıma Anamız çıkıp gelmiş. Hız. Ali’nin yakasına yapışınca, kralın kızı oracıkta can vermiş. Fatıma Ananın bu kıskançlığına Hız. Ali şaşır kalmış, nedenini sorunca “iki oğlumuz var, biricik de kızımız olsaydı” diye yanıt almış. Bunun üzerine Hız. Ali de “Git Kabe’ye kızını al demiş. ” Fatıma Anamız, Kabeye varınca, nur topu gibi bir kız bulmuş, sevinçle Hız. Muhammed’e gidip haber vermiş, ancak Hız. Muhammed “Bu güzel kızı görmek için benim üçüncü gözüm yok, iki gözüm Hasan ve Hüseyin’dir. ” demiş. Hız. Fatıma çocuğu kaleye geri gidip bırakacak bırakacakken , kale kapısında yan yatmakta olan Salmanla

karşılaşmış. Salman “sahibim Ali’nin bana emri emanetini almaya geldim. ”deyip çocuğu kapıp kaybolmuş.

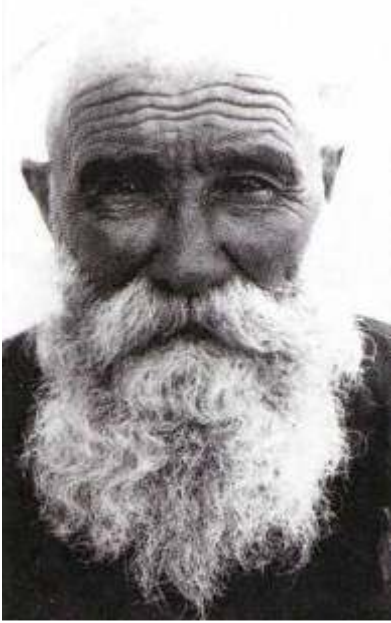
Böylece Salman lalası olmuş. Kaz Dağı’nda Sarıkızı büyüttmüş. Nice zaman geçmiş Sarıkız, öyküsünü anlatan Salman’a kardeşlerimi ve anamı bana göster diye yalvarmış, Fatıma Anamızı etkileyen Salman Hz. Ali’den izin kopartıp, Sarıkızla buluşturmuş. Ancak Fatıma anasını görür görmez düşüp ölmüş. Salman da saçları ağarıp, kocalaşmış.

Hız. Fatıma da üzüntüden yıkılmış, yedi kız sağ yanına, yedi kız sol yanına ve yedi kız da yüzükoyun her gün sürünerek Ali’ye yaklaşmışlar. 21 gün sonra Hz. Ali’nin karşısına çıkmışlar.

Fatıma Anamızın Sarıkızı görmeye gittiği dönem, güz dönemi olduğu için Dionizak adetlerinde olduğu gibi hasat, bağ bozumu şenliklerine denk düşen ulu şölenler yapıla gelmektedir.

ÇOCUKLUK İKRARI

12 yaşına gelen bir çocuğa alevi inancını öğretmek, ana ve babanın gittiği yolu göstermek için çocukluk ikrarı yapılır. Önce babası bir kurban keser, çocuğun boğazına da beyaz bir çember ve beline bir kement bağlanır. Alevi dedesi gelir, çocuğun ikrarını aldırır. 18 yaşına kadar nerede olursa olsun kavga, olay, kötülük çıkardığında babasına haber vermekle yükümlüdür. İkrara olan çocuk yalan yere yemin etmez. tahtacı yemini şöyledir:

İKRAR OLSUN

Oniki imamın hışmından giden
Oniki imam düşmanım olsun
Oniki imamın kanlısı olayım
Muhammed şefaati etmesin
Muhammed Ali’nin kanını içeyim
Yolumu inkar edeyim
Ali’nin kılıcı boynuma olsun

DELİL

Tahtacılar delil, çitlenbik ağacından yahut bakırdan yapılır. Delil yakılacak kabın içine zeytinyağı, ortasına da çıkına sarılı tuz konur. Kandil gibi yakılır.

Alevilerde olduğu gibi Tahtacılar da İmam Caferi mezhebinden, Şeyh Safevi buyruğundan, 12 imam uyruğundan ve Erdebilli

postundandırılar.

Bunlarda karısını boşamak yoktur, ömür boyu geçinmekle yükümlüdürler. Alevilik inancı içinde 7 farz, 3 sünnet, 4 kapı, 12 erkan, 12 imam, 14 masum, 17 kemerbest ve 40 makam vardır. Bunları her Alevinin bilmesi gerekir.

7 FARZ

MUSAHİP, MÜREBBİ, REHBER, MÜRŞİT, AŞİNA, PEŞİNE, ÇEĞİLDAŞI olarak sayılır. Kimilerine göre ise 2 müsahip, 2 eşleri, 1 mürebbi, 1 rehber ve 1 mürşit diye sayılır.

3 SÜNNET

ALLAH, MUHAMMED ve ALİ yani inanç üçlemesi vardır.

4 KAPI

ŞERİAT, TARİKAT, MARİFET ve HAKİKAT'tir.

12 ERKAN

SEMA, SEKİ, YÜLÜME, BAĞÇIVAN ERKANI, KOYUN ÇOBANLIĞI ERKANI, TOKMAK ERKANI, GÜREŞ, DEĞİRMENCİ ERKANI, ÇAMAŞIR YUMA ERKANI, KEDİ ERKANI, LÜLE ERKANI, LALE ERKANI'dır.

12 İMAM

ALİ, HASAN, HÜSEYİN, ZEYNEL ABİDİN, MEHMET BAKIR, CAFER SADIK, MUSA KAZIM, ALİ RIZA, MEHMET NAKİ, ALİ NAKİ, HASAN ASKERİ, MEHMED MEHDİ'dir.

14 MASUM-U PAK

Ali oğlu MEHEMMET EKBER, Hasan oğlu ABDULLAH, Hüseyin oğlu ABDULLAH, Hüseyin oğlu KASIM, Hüseyin oğlu ZEYNÜLABA, Zeynülaba oğlu KASIM, Mehmet Bakır oğlu ALİ EFTAR, Cafer Sadık oğlu ABDULLAH, Müşarülileyh oğlu TAYYİP, Mehmet Naki oğlu CAFER, Hasan Askeri oğlu CAFER ve Müşarülileyh oğlu KASIM'dır.

17 KEMERBEST

Hasan, Hüseyin, Hadi Ekber, Abdülvahit, Ebubekir, Ömer Tayip, Osman Turap, Mehmet Hanife, Abdülrauf, Ali Ekber, Abdülvehap, Abdülcilil, Abdürrahim, Abdülmuin, Abdullah Abbas, Abdülkerim, Abdüssamet'tir.

40 MAKAM

<u>SERİAT</u>	<u>TARİKAT</u>
İman	Tevbe
İlim	Talip
Namaz-Oruç-zekat	Saç ve Giysi
Helalı Bilmek	Nefis
Haramdan kaçmak	Saygı
Nikah	Korku
Şeriat evi	Hakka inanç
Şefkat	İbret-Hidayet
Temizlik	Cemiyet, nasihat, muhabbet
Emri Maruf	Aşk-Şevk-Sefa-Fakirlik

<u>MARİFET</u>	<u>HAKİKAT</u>
Edep	Turap olmak
Sakınma	72 milleti bir görmek, gıyap etmemek
Sabır	Eline gelenle yetinmek
Kanaat	Herkesçe güvenilir olmak
Ar-Utanma	Tevekkül
Cömertlik	Sohbet
Bilim	Sır
Miskinlik	Teberra
Marifet	Münacat
Özünü bilmek	Müşahade-i Celb-i Şevk'tir.

DOLU GÜLBANKI

Allah Allah dolusu kabul ola
Muradı hasıl, tuttuğu ileri gide
Şah-ı Merdan yardımcısı ola
Dolusu Ab-ı Kevser ola
Taşa dökülmeye, aşkta eksilmeye
Divan dergahına yazıla,
Gerçekler demine hu. . . .

SOFRA DUASI

Allah Allah Allah, hak bereket vere,
Lokma ham ola, biz yedik hak artıra
Evi, ocağı şen ola, kısmeti gür ola
Taşa dökülmeye, arta eksilmeye
Halil İbrahim bereketi vere, gerçeğe hu. .

KURBAN GÜLBANKI.

Allah Allah Allah, kurban kabul ola
Hakka geçe, hak divanında hak yazıla
Kayasına kalkan belasına bekçi olan
Yiyip yedireni yargılaya
Evi, ocağı şen ola, kısmeti gür ola
Her neye niyet ederse Allah kabul eyleye
Taşa dökülmeye, arta eksilmeye
Şefaatinde mahrum eylemeye
Divan dergaha yazıla gerçeğe hu. . .

SÜPÜRGE DUASI

Allah Allah Allah, hizmeti kabul ola
Muradı hamd ola, tutuğu ileri gide
Hizmetiyle yüzü ak ola
Selman Ferras'ın himmeti hayır ola
Gerçeğin demine hu. . .

TERCUMANI SAKİ DUASI

Erenler meydanında saki merdanı aşk ola
Muhip hanedanın kalline pür nur, pür şevk olsun
Erenler meclisinde dair sakilik edene aşk olsun
Hüseyin ile Hasan aşkına içen canlara aşk olsun
Ben Cemali zati pak Ali Abara salavat.

TAHTACI KİTAPLARI

Tahtacıların kutsal olarak tanıyıp okudukları kitaplar şunlardır:
Menakıb-ı Hanefi, Faziletname, Salname-i Sadrettin, Hüseyiniye, Noktatül Beyan ,
Hutbetül Beyan, Sakiname, Hacıbektaş Velayatnamesi, Kumruname, Cavidan ve
Miratü'l Makasıt

MEYDANA GEÇMEK-MUM SÖNDÜRMEK

Halk arasında mum söndürme diye yersiz ve bilgisiz eleştiri yapılan bu ayın
perşembe günü olur. Baba veya dedenin çağrısı üzerine perşembe akşamı cemaat
toplanır, delil uyumadan önce gülbank çekilir.

Durumu iyi olan kurban keser, evinde pişirip, dolu şişeleriyle babanın evine
varırlar. Boğazı iplenecek ikraha gençler de birer Cebrail (horoz)keserler, evlerinde
pişirip pilav ve dolularla birlikte getirirler.

Cemaat, babanın evinde toplanınca, delil uyandırılmaya çağrılır. Delilci
gülbank çeker, herkes secdeye varır.

“Allah, Allah Allah, delil kadim ola
Muratlar hasıl ola, tuttuğumuz ileri gide
Şahmerdan eksiklerimizi, tamama yaza

On iki imam, on dört masum-u pak, on yedi kemerbestin himmeti
Üstümüze hayır ola
Delillerimiz şahmerdan delili ola.
Gerçeğin demine hu. . .

Bu gülbank okunduktan sonra, delil sağ köşeye konur. Sıra ile meydan döşeğine müsahipler ile eşleri çağrılır. Büyük müsahip başta olmak üzere hep birden gelecek babanın sağ dizine niyaz ederler, bu niyaz esnasında müsahipler kolları altına gelmek üzere yatarlar. Büyük müsahibinin üzerine küçük müsahibin kolu uzanır. Küçük müsahibin üzerine büyük müsahibin bacasının kolu ve öbür bacasının kolu da aynı biçimde uzatılır. Her müsahibin hiç olmazsa şahadet parmağının ucunun büyük müsahibe değmesi şarttır. Bu dört gönlün bir olması içindir. Bütün cemaat bu suretle ayini tamamlar, erkana yatırıldığı zaman şu dua okunur.

Lailahe illallah Ali Veliyullah
Lafetail seyfillah zülfikar hal gaziler halidir
Yol erenlerin kadim yoludur.
Gafil olman
Hey erenler değen üstat elidir
Üstat nefesi tarikat iman destur şah diyelim
Gerçeklerin demine hu. . .

Müsahiplere iki şaplak vurulur. Bacılardan gebe olanlara şaplak vurulmaz. Bacağı alçak olanlara yani evli olup da müsahibi olmayanlara, birer şaplak vurulur. Bunların bacılarından baba hakkı için bir top kumaş alınır.

CENAZE TÖRENİ

Hasta ölürse başında beklenir ve nefes söylenir. Gündüz göçerse istemişse nefes okunur. Kadınlar toplanıp ağıt söylerler.

Ölünün boyu iple ölçülür, mezar kazanlar çapa ve küreği omuzlarına almazlar, baş aşağı tutarlar. Kadın mezarı memeye kadar, erkek mezarı göbeğe kadar sandık gibi kazılır.

Ölü yıkayıcı önce abdest alır. Üzerine 7 türlü dövülmüş bahar dökülür. Ölüye kesilmemiş gömlek, don giydirilip kefene sarılır. Ölü gömülmeden önce yakınları yüzünü açıp koklamak ve elini öpmek için sıraya girerler. Bu iş bitince ölünün yüzüne beyaz bir tülbent örtülür.

Ölü tabuta konduktan sonra evde ya da mezarlıkta cenaze namazı kılınır. Mezara konurken tabutun kapağı ve ölünün yüzü açılır, son kez yakınları yüzünü koklar elini öper. Helalleşme töreni bitince tabut mezara indirilir. Toprakla örtüldükten sonra sapıtma ağacı denilen ve uzunluğu 1 metreyi geçmeyen ağaçlar çaprazlama sıralanır, üstüne de mersin, selvi dalları yığılır. Herkes mezara üç avuç toprak atar.

SEVİLEN HAYVANLAR

Geyik, turna, koyun, koç, çaylak horozdur.

SEVİLMEYEN HAYVANLAR

Ayı, maymun, keklik, domuz ve tavşan olup, ayı kabalığınan, maymun çirkinliğinden, keklik Hüseyin'in kanını içtiğinden, domuz haram olduğundan, tavşan hayız getirdiğinden sevilmez.

MUHARREM YASI VE ORUÇ

Muharrem ayında 12 imam aşkına 12 gün oruç tutulur ve yas çekilir. Oruca başlamak için şafak vakti sarı karıncanın ayağı görülünce ya da gavur-müslüman ayrılıncaya kadar niyet edilir. Güneş batınca oruç bozulur. Oğundurma orucu onulmaz hastalılardan korunmak için 2 gün devamlı tutulur. Akşamdan akşama üç kaşık çorba içilir. Oruç tuzla açılır.

Oruçlu iken nerede ve ne vakit olursa olsun selamlaşmada “Yuh-münkire” denir ve “lanet yezide” yanıtı alınır. Muharrem yası yıkanılmaz , aynaya bakılmaz, bir şey koklanmaz, türkü söylenmez, saz çalınmaz, eğlenip oynanmaz, rakı içilmez, bit-pire öldürülmez, karı-koca birlikte yatmaz. Yalnız 11. gün çamaşır yıkanır ve giysiler değiştirilir. 12 gün öğleyin oruç açılır. Kurban kesilir, lokma yapılır, aşure pişirilir ve dağıtılır.

MEZARLARA RAKI DÖKME

Tahtacı adetleri Orta Asya Türk inanç ve geleneklerine benzemektedir. Yukarıda anlattığımız gibi cem ayinlerinde , delil ayinlerinde dolu içmek adettendir. Dağda yapılan ayinlere gidilirken yoldaki mezarlığa uğranılır ve mezarların üzerine rakı dökülürdür. Çünkü rakı içme biri ibadet gereğidir. Rakı merasimi icra edilirken, oturma biçimi, sakilik, rakı dağıtımı ve içme usulleri bir kurallar zincirdir. Tahtacıların mezarlara yatak yorgan getirme, yiyecek su koyma, buralarda hayır törenleri yapma adetleri yer yer devam etmektedir.

HIDIRELLEZ

Aleviler, Hidrelleze çok önem verirler. O gün hayvanların başına yular vurulmaz, evlerin kapılarına çiçekler asılır. Büyük ayin yapıldı. Ayin sırasında kadın erkek rakı bölüşürler, yemeklerden birbirlerinin ağzına lokma tutarlardı.

6 Mayıs akşam olunca evden ateş çıkmaz, evde yanan ateş de söndürülmezdi. Dağ ve tepelerde kaynaklar, pınarlar, su sızıntısı olan yerler kutsal sayılır, buralara adaklar konur, dilekler tutulurdu. Hızır ile İlyas'ın bu su kenarlarında buluşacaklarına inanırlardı.

ALEVİLERDE ÜÇLEME

Allah-Muhammed-Ali inancı Orta Asya geleneklerinde;
Gök-güneş-ateş olmuş Hristiyanlıkta ise;
Allah-İsa-Meryem olmuştur.

Alevilik de , ahlak da üç temel kurala bağlanmıştır.

Elini-dilini-belini sakınmak en önemli ilkedir. Bu üç sözcüğün baş hedefleri EDEP sözünü oluşturmaktadır. Bir çok inançta geçerli olan muska üç köşelidir. Tanrı'nın da üç büyük erki, yaratmak, yaşatmak, öldürmektir. Ayrıca "Aşına, işine, eşine ve özüne, sözüne, gözüne sahip ol." Türkmen inancının ilkeleridir.

ALEVİLERDE DÖRTLEME

Allah, eski yazı ile dört harf olarak yazılır.
EHL-İ BEYT:Ali, Fatma, Hasan, Hüseyin.
Ateş, su, hava, toprak.
Doğu, batı, kuzey, güney.
Şeriat, tarikat, marifet, hakikat.
Tatlı, tuzlu, ekşi, acı.
Cebrail, İsrail, Mikail, Azrail.
Davut, Musa, İsa, Muhammed.
Zebur, Tevrat, İncil, Kuran.
Maliki, Hanbeli, Hanefi, Şafi gibi dörtleme dikkat çeker.

ALEVİLİKTE BEŞLEME

Bir elin beş parmağı, başparmak Muhammed, şahadet parmağı Ali, ortanca Fatıma diğer ikisi Hasan ve Hüseyin'dir.

ALEVİLİKTE ALTILAMA

Allah, Muhammed, Ali, Fatma, Hasan, Hüseyin ayrıca yer ve gök altı günde yaratılmıştır.

ALEVİLİKTE YEDİLEME

Tarikatta yedi erkan vardır.
Gökkuşağı yedi renktedir.
İnsan başında yedi delik vardır.
Hafta yedi gündür, yer-gök yedi kattır.

ALEVİLİKTE SEKİZLEME

Cennet 8 kapılı ve 8 bölümdür.

ALEVİLİKTE DOKUZLAMA

Kuran'da esma-i hüsnâ 99, tesbih 99 adet oluşu ile anlamlıdır.

ALEVİLİKTE ONİKİLEME

12 İmam, 12 burç, 12 ay, insandaki delik sayısı da 12'dir.

ALEVİLİKTE RENKLER

Muhammed.	Beyaz	Kırmızı.	Alevi rengi, kızılbaş
Tarikat.	Yeşil	Siyah.	Yar
Ali.	Al	Beyaz.	Genç kızı simgeleri.
Fatma.	Siyah		
Hasan.	Sarı		
Hüseyin.	Pembe		

ALEVİLİKTE İKRAR BOZMA CEZALARI

Osman Bayatlı'nın anlattığına göre müsahipler, sağdıçlar ve eşleri dünya ve ahiret kardeşler. Öz kardeş gibi dul kalsalar bile aralarında nikah düşmez. Buna ikrar denir.

Bayatlı "Alevi geleneği ve adetleri" adlı kitabında:

"Bir dernek gecesinde iki müsahip, birbirlerinin eşleriyle çıplak olarak, kilim üstüne yatırılır, üzerlerine geyik postu örtülür. Bütün günahların bu post üstüne dökülmesi esas olduğundan, bu yatıştan, elini-dilini-belini sağlam tutarak kalkmak gerekmektedir.

60 yıl önce, Deliktaş köyünde yapılan bir ayinde delikanlılardan Kocabıyık Durmuş'un hisleri uyanır ve yanındaki kadına fazla sokulur. Bunu gören dede,

-Bu adamın yeri yurdu yoktur diyerek, onu dışarı çıkartır.

Kocabıyık yaptığından utanır, insan içine çıkamaz olur, kendini köy yakınındaki yüksek bir kayadan aşağı atar. Ertesi gün de bir çukur kazılsın, başı dışarıda gömülsün diye buyruk verilir. Böylece mundar vücudu temizlenmiş olur." diye yazar.

Osman Bayatlı adı geçen kitabında başka bir örnek olarak Kozak Demircidere Köyü'nde geçen olayı şöyle anlatır:

"Bergama'nın çam ağaçları ile kaplı Kozak yaylasındaki Aşağıbey köyünde bulunan bir orman memuru ile, bu köye yakın Demircidere köyünden birisi sağdıç olurlar.

Demircidereli askere gider; arkadaş ormancı yine gelir, gider. Kemerbaşından gelin gelen güzel Güllü'nün gebe olduğunu duyan köylü, kadınla konuşmaz. Ona bir şey vermezler, yalnız görüncesi ekmek verir. Çocuk doğup, kocası dönünce, durumu kendisine anlatır. Hiç ses çıkarmaz. Karısı ile de görüşmez, konuşmaz. Çünkü ikrar bozulmuştur.

Birkaç gün sonra kadın, Madradağ eteğinde çadır kuran ailesinin bulunduğu yere gideceğini söyler ve evden çıkar. Ertesi gün, çamlık içinde kadın belindeki kuşakla ağaca asılmış bulunur. Çocuk da kundaklı olarak ağacın dibindedir."

Yine bir başka örnek de Pınarköy'den verilmektedir.

"90 yıl önceydi. Pınarköy'de dernek kurulmuş, ayin yapılıyordu. Zincirleme bir kadın, bir erkek elleri birbirinin omzunda diz üstü çevrenmişlerdi. Bu arada Mehmet Gület adında birisi elini omzuna koyduğu güzel kadını fazla sokulmasından yararlanarak mincıklamıştı. Bunu kapı yanında duran gözcü görmüş, erkan bozulmasın diye, ayin bitinceye kadar uyarmamıştı.

Gece horoz ötüşünde ayin biter, katarda birbirlerine yaklaşıp ikrarı bozanlar dedeye duyurulur. Başta ana-baba ve akrabaları olmak üzere hemen bir

toplantı yapılır. Cezaları Mehmet ile Mihriban'a aktarılır. Adam kendisini bir çam ağacına asacaktır. kadın ise çayın devegömen çukuruna atılacaktır. ”

Pınarköy’de 70 yıl önce yaşanmış bir olay da şöyledir:

“Pınarköy’den Sultan adında bir kızın, aynı köyden bir çobanla seviştiği, gizlice buluştuğu duyulur. Ana-babası kızı iyice sıkıştırırlar. Buna içerleyen kız da kendisini bir ağaca asar. Bir ay sonra; kızla seviştiği söylenen çoban Hasan arkadaşına şöyle konuşur:

-Sultan’ı düşümde gördüm. Ben cennetteyim, sen de gel, diyor. Bunu anlattıktan sonraki gün çoban kendisini vurur. ”

Bir başka ilginç olay Karaçitlenbik köyünde yaşanmıştır.

120 yıl önce 25 yaşlarındaki İbrahim ile 20 yaşındaki karısı Zeliha Çingilli’nin ikrardan döndükleri anlatılır.

Bunlar ben ikrardan döndüm, ikrarın altına girememe demişler, nasıl ikrar almışken boğazıma ip dolanırsa, yine bir ip alıp boğazına üç defa çevirip kopardıktan sonra, ipi ateşe atmışlardır. Bundan sonra karı-koca, sağ kolunu sol kolunun üstüne, sol elini sağ koltuk altına sokup iki kolunu birleştirerek dizlerini de üç kez bağlayıp çözerler. Ayağa kalkıp sağına soluna dönerek, silkelenir ve ikrarı kırdırıp kurtuldum derler.

Bunun üzerine köyde hiç kimse bunlarla konuşmaz, kimse onlara bir şey vermez ve buna dayanamayan aile Altınova’ya göçer.

ALEVİ GELİNİ

DUVAK KİLİMİNİN ANLAMI

Pınarköy’den Yusuf Öztürk’ün Osman Bayatlı’ya anlattığına göre:

Aşiretler, çadır hayatı yaşarken, yırtım dedikleri şimdiki duvak yoktu. Dokuma duvakları kullanılıyordu. Bu duvak, gelin kilimi denilen kırmızı bir kilimdir. Zemini nar çiçeği al, ortası gül denilen bir süstür. Bu kilim güneşin doğuşu ve batışından, Fatma ana duvağından ve Hz. Ali’nin çadırından rengini almıştır.

GELİN TACI VE ANLAMI

Gelinin alnında yedi renkli taç Fatma ana kuşağı, gökkuşağını simgeler.

Taç üstündeki üç çiçek üçleme işaretidir, sağa ve sola sarkan telden yapılmış iki çiçek Hasan ve Hüseyin’i, alnındaki 28 ya da 32 altın ise 28 Arap harfini, 32 farzı belirtir. İki kaş arası mihraptır. Başındaki tomaka ise yıldırım düşmesin diyerdir. Çene altından geçerek başa bağlanan sakandırık üstünde 12 madeni düğme ve 3’ lü çingillar 12 imam ve üçleme inancını vurgular.

Gelin saçı eskiden 40 belik örülür, 40 makamı simgelerdi. Sonraları 12’ye inmiştir.

GELİN GÖĞÜSLÜĞÜ

Yeşil kumaş, etekleri kırmızı bez süslüdür. Dört ucundan arkaya bağlanır. Böylece mahrem yer örtülmüş olur. Döşcelik de denilen göğüslük üstüne kutsal sayılara göre altın ya da kıstık(sucuk-gerdanlık)takılmaktadır.

Ayrıca ekin otu tohumu, çitlembik özü, mavi boncuk, mercan ve sedeften yapılmış gerdanlık da kullanılmaktadır.

Gömlek beyaz olup boy gömleğidir, gömleğin üstüne üçetek entari giyilir ve sarı astarlı oluşu Sarıkızı simgeler.

LİBADE VE KUŞAK

Üç etek üstüne kadife ve çuhadan, üzeri klaptan işlemeli libade ve ceket giyilir. Fermene, kesik, yelek ve cepken adı da verilen libade kutsal bir giysidir. Gelinin belindeki iki kemerden biri Hz. Ali ve kemerbest denilen 17 oğlunun, diğeri Fatıma ana kuşağının sembolüdür. Çepni gelininde kuşakta 12 gümüş sikke, 4'lü 10 sıra çılkak 12 imam, 4 kapı, 40 makam işaretidir. Kuşaktaki 2 düğme hasan ve Hüseyin'dir. Gözlerin çevresindeki 6 çılkak peteksiz anlamındadır. Kemerin ucunda bulunan 14 küçük çılkak, 14 masum-u pak, 12 büyük çılkak 12 imamı, 72 boncuk Kerbela şehitlerini belirtir.

ÇİZME-ÇORAP

Ayaktaki sarı çizme Sarıkızı simgeler. Kınalı çorap ellerine kına yakılması uğur anlamındadır. Gelin oğlan evine geldiği, kınalı elleriyle un çuvalını açar ve bereket sağlar.

LİBADELERDEN ÖRNEKLER

BERGAMA'NIN İSLAM KENTİ OLMASI

Bergama XIV. yüzyılın başında Türklerin eline geçmiş, başka bir deyişle, 1302 sonrası İslam rengine boyanmıştır. Bu tarih, beylikler dönemi başıdır. Yani Anadolu Selçukluları dağılmış yerini beylikler almıştır. Bergama'da Karesioğulları Beyliği'nin alanı içindedir. Ancak beylikler döneminde vatan tutma, üst yönetim, siyasal egemenlik süreci yaşandığından İslam tabanı oluşumu ve alt yapısal yansımalar henüz gerçekleşmemiştir. Yani cami, mescit, medrese gibi İslam yapıları, anıtları, izleri yoktur. Oysa çok ivedi İslam damgası vurulması ve artık yeni vatan dedirtme telaşı olduğu için şehitlikler, mezarlıklar, türbeler öncelleşti. Komutanların şehit oldukları yerler türbe oldu. Örneğin, Güneşli(Tekke dere) köyünde Mehmetül İns türbesi gibi. Bergama'da Dursun bey'in şehit düştüğü kale eteğinde ki Kız Türbesi gibi, Alibeyli köyünde bir aziz papaz mezarının dede mezarına dönüşmesi gibi.

Bergama'da İslam eserleri, Osmanlı Devleti'nin egemenlik tarihi ile görülmeye başlar. İlk önemli adım Koyun Köprü'dür. I. Murat zamanında Kınık yolunda Bakırçay'ın kolu üzerinde yapılan bu köprü restore edilmiş haliyle ve tüm görkemiyle hala tarihin kilometre taşı olarak karşımızda durmaktadır.

CAMİLER MESCİTLER

İkinci Osmanlı eseri I. Murat'ın oğlu Yıldırım Beyazıt zamanında yapılan Ulu Camidir.

XIV. yüzyıl sonraları XV. yüzyılın başlarında Parmaklı mescit, Lonca Mescidi, Çukurhan, Êmir sultan Camisi, Demirtaş Mescidi, Hoca Sinan Mescidi bunlar arasındadır.

XV. yüzyılın ilk yarısında İncirli Mescit, Kurşunlu Cami, ikinci yarısında Kulaksız Mescit, Arslanlı Cami dikkat çeker.

XVI. yüzyılın ilk yarısında Hacı Hekim Camisi, Laleli Camisi, Ansarlı Cami, Şadırvan Camisi ve Darül Hadis yapılmıştır.

XIX. yüzyılın ilk yarısında Kulaksız

Selçuk Minaresi

Camisi, Harputlu Mescidi, Hatuniye Mescidi, Yeni Cami, K lahbaşı Mescidi ve Selimiye camisi inşa edilmişti. Ayrıca mahalle aralarında, İslamsaray Mescid, Turabey Mescidi, Hacı İlyas Mescidi, Solak Halil mescidi,  akıldak Mescidi, Yumurtalı Mescit, İbn lm rsel Mescidi zaman içinde önemli yapıtlardır. Yine Demirtaş Mescidi, Kızılavlu Camisi, Selçuk Minaresi yanındaki Cami, Emir Sultan Camisi, Yumurtalı Mescid ve İbnim rsel Mescidi yıkılmıştır.

M HRAP AÇILARI

Cami ve mescitlerin usta mimarlar tarafından yapılmadığı ya da kiliseden dönüşüm geçirdikleri gibi nedenlerle mihrapları kibleye göre farklı a ılardadır. Örneğin:

Yeni Cami	46 derece
Ulu Cami	26 derece
şadırvan Cami	21 derece
Kurşunlu Cami	21 derece
Laleli Cami	20 derece
Turanlı Cami	20 derece
Parmaklı Mescit	14 derece
Lonca Mescidi	5 derece
Harputlu Mescidi	3 derece kayıktır.

SELÇUK M NARES 

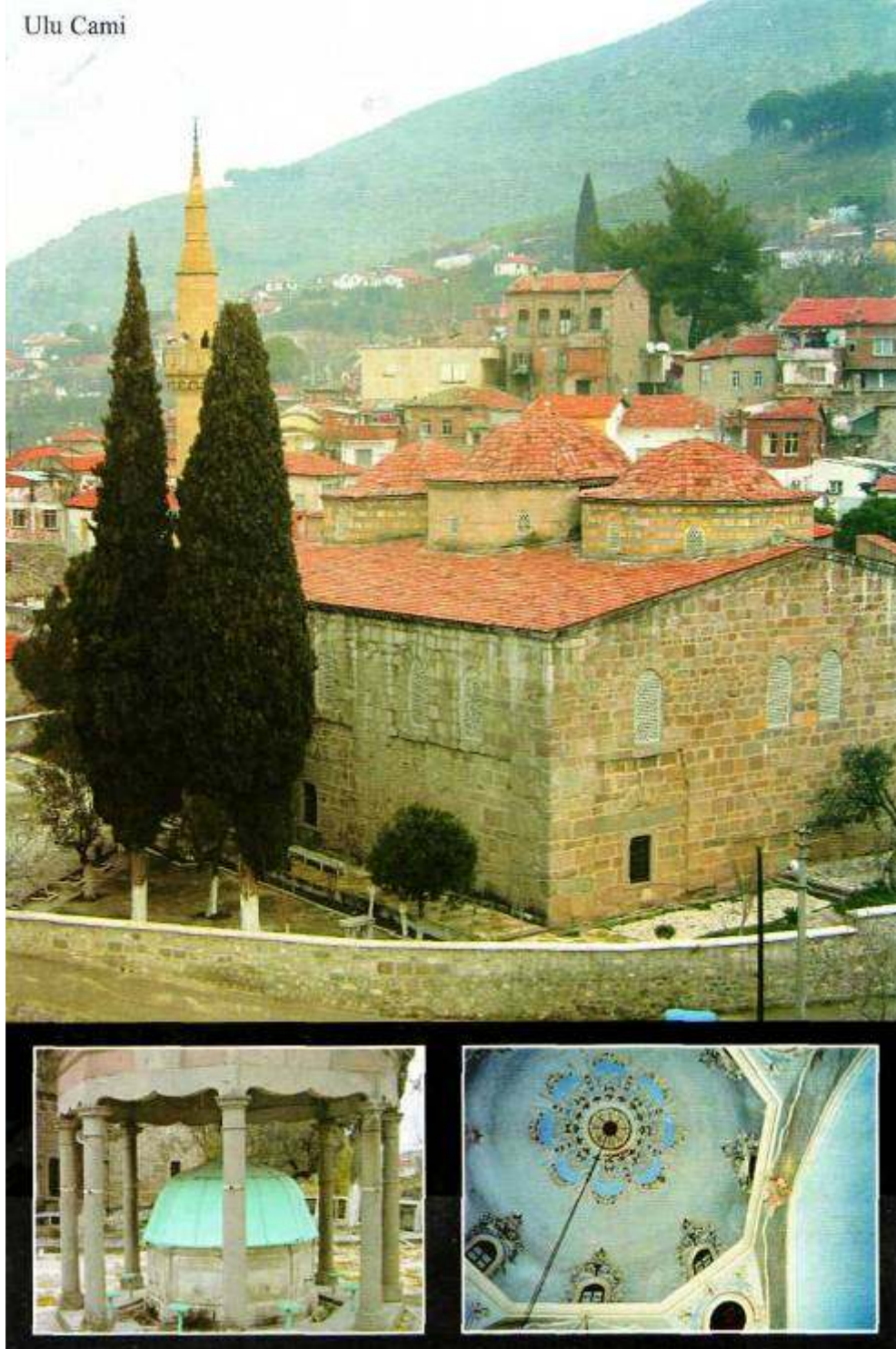
şadırvan Cami yanında yıkılmış olan Arap Camisinin ayakta kalmış güdük minaresidir. Mimari tarzı ve işçiliği nedeniyle Selçuk Minaresi adı verilmiştir. Ancak Selçuklu eseri değildir. XIV. yüzyıl başında beylikler dönemini çağrıştırmaktadır. Gövdesi açık yeşil, kiremit rengi sırlı tuğlalarla yapılmıştır. Tuğla işçiliği gibi şerefe stili de Selçuklu özelliği taşımaktadır. Minare uzunluğu şerefeye kadar 17 m. olup 54 basamaktır. şerefeden sonra 3 m. aleme kadar uzanır.

ULU CAM 

Yıldırım Beyazıt (1389-1402) zamanında Poyracık ve Bergama'da iki cami yaptırılmıştır. Bergama Ulu Cami kitabesinde:

Sultanlar sultanı
Arap ve Acem emirlerinin emiri
Gaziler ve Mücahitler yardımcısı
Murat hanın oğlu Sultan Beyazıt han, yazmaktadır.

Binanın    cephesindeki temellerin, daha eski bir binadan kaldığı, arka temelin ise genişletilerek yapıldığı, Domuz alanındaki gimnasyumdan getirilmiş antik taşlar kullanıldığı, yılanlı vazo kabartma taşından anlaşılmaktadır. 1832 yılında Bergama'ya gelen Fransız Tarih i Charles Texier bu binanın Bizans'ın küçük Aya Sofia'sı olduğunu, kitabesine ve süslemelerine rastlanmadığını söyler. Kale Mahallesi, Bizans sonrasında Hristiyanlardan arınmış, bu Ayasofya'nın yerine Ulu Cami inşa edilmiş, fakat Charles Texier geldiğinde harabe halini görmüş,

bahçesi, duvarları yıkıntı ve akıntılarla dolmuş, bu mahalleye tekrar Hıristiyan Rumlar yerleşip, Müslümanlar çayın öbür yakasına geçince, Ulu Cami fark edilmiştir. Belki de fırtınadan yıkılan eğik minaresi yüzünden cami kullanılmıyordu. Neyse 1905 yılında Bergama Kaymakamı Kemal Bey, Ulu Cami'yi ortaya çıkarmış ve yeni baştan onarmış, kapı üstündeki kitabeleri ve iç süslemeleri gün ışığı

görmüştür. Belediye başkanı Sami Altan, mihrap ve duvar süslemesinin sıva altında kalan yitik kısımlarını kazıtıp yeniden meydana koymuştur. Bu sırada eski minare temeli üzerine yeniden 38 m. ve 103 basamaklı minare yapılmıştır.

Selatin Camisi olgusuna karşın iki ya da dört minareli şartı gerekirken, tek minareli oluşu, diğer minarenin yıkıldığını gösterir.

PARMAKLI MESCİT

XVI. yüzyıl sonlarında yapılmış olup kitabesi yoktur. Pencere parmaklıklarının özgün işçiliği yüzünden bu ad verilmiştir. Altı üstü 9 penceresi, 8 köşeli kubbesi, son cemaat yeri ile çok kullanışlı bir yapıdır. Önündeki çeşmesi ile yanındaki mezarlığı kaldırılmıştır.

LONCA MESCİDİ

XV. yüzyıldan kalma, Çukur Hanla birlikte yapılmış olup kitabesi yoktur. 23 basamaklı ezan okuma yeri, güdük bir minareye dönüştürülmüştür. Mezarlığı kaldırılmış, ancak dükkan ve evlerle kuşatılmıştır.

HOCA SİNAN MESCİDİ (Yanık Konak Yakınında)

XVI. yüzyıldan kalmadır. Kare planlı, sekiz köşe kasnak kubbeli ve kiremitle örtülmüştür. 23 basamaklı minaresi vardır. Son cemaat mahalli ahşaptır.

İNCİRLİ MESCİT

Küplü Hamam ile Taşhan arasındadır. Kitabesi yoktur. XVI. yüzyıldan kalmadır. Kare iç alanlı ve kubbelidir. Son cemaat mahalli bir oda haline getirilmiştir. Çeşmesi, mezarlığı ve imam odası kaldırılmıştır.

Parmaklı Mescid

Lonca Mescidi

KURŞUNLU CAMİ

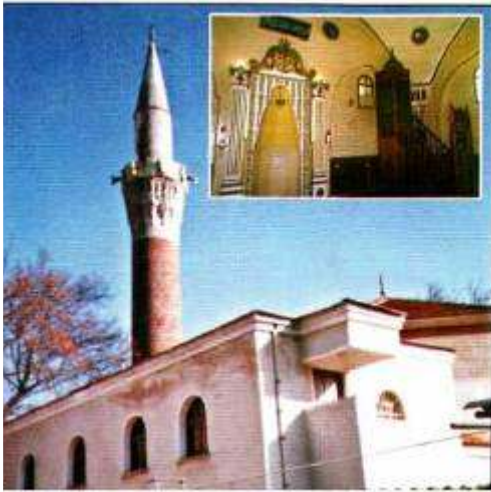
Cumhuriyet alanında olup kitabesinde Safi oğlu Hacı Hasan tarafından 873(1439) tarihinde yaptırıldığı anlaşılmaktadır. Kubbesi kurşunla kaplı olduğu için bu adla anılır. Eski kapısı kitabenin altındadır. Kuzeye bakan kapısı sonradan açılmıştır. Minber ahşap, mihrap alçı, mahfel sonradan yapılmıştır. Minaresi 41 basamak ve 20 metredir. Caddeye bakan Maşallah yazısı 1301(1885) tarihinde konmuştur. Burada bulunan yılan kabartmalı taş ise sökülüp İzmir'e götürülürken denize düşerek yitirilmiştir. Cami avlusu Karaosmanoğlu haziresiydi. Mezarlar kaldırılmıştır, taşları da müzeye konmuştur.

Kurşunlu Cami

HACI HEKİM CAMİSİ

Peynir pazarı yanında, Mevlana Hacı Hekim tarafından 919(1513) tarihinde yaptırılmıştır. Dıştan 8 köşe kubbesi kiremitle örtülüdür. Minber ahşap, mihrap alçı işidir. Son cemaat mahalli ahşap olup sonradan yapılmıştır. Cami avlusundaki mezarlar sonradan kaldırılmıştır.

Hacı Hekim Cami

İncirli Mescit

LALELİ CAMİ

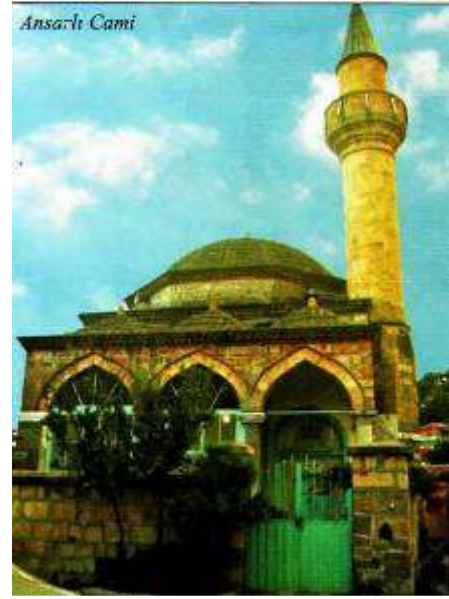
Viran kapı yakınında, tiyatronu yanında olduğundan antik taşlardan da yararlanılarak 948 (1534) tarihinde yapılmıştır. Kitabesi yoktur. Minaresi 1311(1895) depremi ile yıkılmıştır. Şimdiki minaresi sarı taştan ve daha kalın olarak yapılmıştır.

ANSARLI CAMİ

Selçuk Mahallesi, Çukurbağ semtinde olup Ali oğlu Hacı Ahmet tarafından 950(1513) tarihinde yaptırılmıştır. Dıştan 8 köşe kubbesi kiremitle örtülüdür. Minber ahşap, mihrap alçı işidir. Son cemaat mahalli ahşap olup sonradan yapılmıştır. Cami avlusundaki mezarlar sonradan kaldırılmıştır.

ŞADIRVAN CAMİ

Kozak yolu, Şadırvan caddesindedir. Kitabesinde Hacı Osman oğlu Hasan tarafından 957(1550) tarihinde yaptırıldığı yazılıdır. Kare plan üzerine 8 köşe geçmeli kubbesi, kubbede altı küçük penceresi ile ilginç ferahlık sağlanmıştır. Minber, mermer işçiliği, mihrap alçı süslemeleriyle dikkati çekmektedir. Müezzin mahfeli, kadınlara ayrılmış ve arkaya doğru genişletilmiştir. Son cemaat mahallinde 3 kubbe yer almaktadır. Cami avlusunda yer alan şadırvan 1240(1885) tarihli olup Bergama Voyvodası Abdullah Ağa tarafından yaptırılmıştı.

Aslanlı Cami

ASLANLI CAMİ

Taş Han arkasından Viran kapı'ya çıkılan yoldadır. Aslanzade tarafından yaptırıldığı ve Sofizade Hoca Ahmet'in 1660 yılında tamir ettiği, fakat asıl yapımının XVI. yüzyıl eser, i olduğu anlaşılmaktadır.

Minaresinin kaidesinde Bizans işçiliği gösteren mermer devşirme parçalar kullanılmıştır.

Caminin batısındaki geniş alanda, müftülerin müderrislik yaptığı, Müftü Medresesi bulunuyordu.

KULAKSIZ CAMİ

Bankalar Caddesi, Karadut semtindedir. Kapı üstündeki kitabesinde 1217(1803) tarihinde Çelebi Hacı Mehmet kızı Ayşe hatun tarafından yaptırıldığı okunmaktadır.

Kuzey duvarındaki iki kemer ve bu kemer duvarında korent tarzı başlık burada XVI. yüzyıldan kalma eski bir yapı olduğunu göstermektedir. Minaresi 25 m.olup 67 basamaklıdır.

Bu caminin önünde hariç, arkasında dahil medresesi bulunuyorken, sonradan yıkılmıştır.

Eskiden caminin adı Gazi Hayrettin Mahallesinde olduğu için bu adla anılırken Müftü Mehmet Efendi'nin Kulaksız namı imamı burada görev yaptığı için yadigar kalmıştır.

MESCİTALTİ MESCİTİ

Şadırvan yolu Bedesten sokağındadır. Kapı üstündeki kitabesinde 1158 (1745)tarihinde Hüseyin Ağa tarafından yaptırıldığı anlaşılmaktadır.

Dört köşe planlı , büyük yontu taşlardan, dört kemerli olarak yapılmış, ahşap son cemaat mahalli eklenmiştir. Dört duvar üstü kubbeliydi. Bugün yapı değişiklik geçirmiş durumdadır.

Kulaksız Cami

HARPUTLU MESCİDİ

İnkılap Mahallesi, Harputlu Sokağındadır. Kapısı üzerindeki kitabede Harputluzade Murtazaoğlu Hacı Mustafa Ağa tarafından 1224(1809) tarihinde yaptırıldığı okunmaktadır. Mescit karşısında Hacı Mustafa Ağa'nın konağı bulunmaktadır.

*Emir Sultan Cami
(Yıkık Minare)*

YENİ CAMİ

Bankalar caddesinde yer alan merkez camisidir. Kitabesinde Karaosmanoğullarından İbrahim Nazif Ağa tarafından 1224(1809) tarihinde yaptırıldığı yazmaktadır. Cami, zemin kat üstüne inşa edilmiş kare planlıdır. Girişte son cemaat mahalli kapalı hale getirilmiştir.

Mihrap alçı, minber ahşap işçiliği gösterir. Minaresi 1914 depreminde yıkılıp yeniden yapılmıştır. Avlusunda 16 medrese odası bulunuyordu.

KARAOŞMAN SEBİLİ

Yeni Caminin karşısında Karaosmanoğlu Hacı Ömer Ağa tarafından 1229 (1814) tarihinde yaptırılmıştır. Yola bakan üç cephesi mermer olup çatısı ahşaptır. Solda mermer alınlık üst şeridinde

salonun yıldızı, orta ve sağda saksı, gül ve gırlantlarla süslenmiştir. Üç penceresinden kabartma rozetli musluk delikleri, aralarında selvi ağaçlarıyla stilize edilmiştir.

EMİR SULTAN CAMİSİ

Turabey mahallesi, Üçkemer semti yakınlarındaydı. Kitabesinde Bergama Voyvodası Mustafa Ağa tarafından 1246 (1831) tarihinde onarıldığı okunmaktadır. Dolayısıyla cami Yıldırım Beyazıt zamanında Emir Sultan tarafından inşa edilmiş olduğu yine kitabeden anlaşılmaktadır.

Cami köhneleştiği için 1943 yılına kadar Vakıflar idaresi tarafından yıkılmıştır, yıkık minaresi hala ayaktadır.

KÜLAHBAŞ MESCİDİ

Doğancı Caddesi'nde olup kitabesinde Külahbaş Hacı İbrahim tarafından 1239 (1823) tarihinde yaptırıldığı anlaşılmaktadır.

HATUNİYE CAMİSİ

Hatuniye caddesi'nde olup, Dayıoğlu eşi Şemsi Hatun tarafından 1292 (1875) tarihinde yaptırılmıştır.

SELİMİYE MESCİDİ

Zafer mahallesinde olan mescidin kitabesinde TIRNOVALI KOCA MEHMET ve halk tarafından 1300(1884) tarihinde yaptırıldığı yazılır.

CUMHURİYET DÖNEMİNDE YAPILAN CAMİLER

1. Kurtuluş Camii:1950 yılından Kızılavlu Serapis Tapınağı yuvarlak binalarından Kale mahallesine bakarı cami haline getirmişlerdir. Aslını bozmadan mihrap ekleyerek yapılmıştır.

2. Gaziosmanpaşa Camii:Gaziosmanpaşa Mahallesindedir.

3. Alaeddin Camii:Eski ve yeni sanayi siteleri arasında yer almaktadır. 1987'de yapılmıştır.

4. Bahçelievler Camii:Bahçelievler Mahallesi'nde 1955'te yapılmıştır.

5. Sultan Camisi:Zafer Mahallesi'nde 1997'de yapılmıştır.

Bahçelievler Cami

6. **Fatih Camisi:**Atatürk Mah. 1965'te yapılmıştır.
7. **Maltepe Camisi:**Maltepe Mah. 1970 yılında yapılmıştır.
8. **Mezarlıkbaşı Camisi:**Fatih Mah. 1989 yılında yapılmıştır.
9. **Zafer Camisi:**Zafer Mah. 1987 yılında yapılmıştır.
10. **Eroğlu Camisi:**1988 yılında yapılmıştır.
11. **Osmanlar Camisi:**İnkılap Mah. 1963 yılında yapılmıştır.
12. **Fevzipaşa Camisi:**Fevzipaşa Mah. 1989 yılında yapılmıştır.
13. **Kozak Mescit:**Selçuk Mah. 1980 yılında yapılmıştır.
14. **Plevne Camisi:**Maltepe Mah. 1989 yılında yapılmıştır.
15. **Sennur Burcu Cami:**Kurtuluş Mah. 1997 yılında yapılmıştır.
16. **Yunus Emre Camisi:**Atatürk Mah. 1997 yılında yapılmıştır.

KÖY CAMİLERİ

1. Ayaskent Camii	(1817)	38. Cevaplı Camii	(1855)
2. Kaşıkçı Camii	(1950)	39. Göçbeyli Camii	(1322)
3. Karahıdırlı Camii	(1973)	40. Kadıköy Camii	(1936)
4. Sindel Camii	(1219)	41. Alibeyli Camii	(1955)
5. Soğancı Camii	(1926)	42. Kozluca Camii	(1959)
6. Avunduk Camii	(1000)	43. Ilgındere Camii	(1322)
7. Gökçeyurt Camii	(1992)	44. Çaltıkoru Camii	(1965)
8. İncecikler Camii	(1930)	45. Yalnızdam Camii	(1975)
9. Yerliler Camii	(1953)	46. Kaplan Cami	(1971)
10. Çakırlar Camii	(1952)	47. Zağnos Camii	(1963)
11. Gaylan Camii	(1972)	48. Alhatlı Camii	(1327)
12. Örenli Camii	(1246)	49. Durmuşlar Camii	(1272)
13. Armağanlar Camii	(1964)	50. Sarıcalar Camii	(1944)
14. Avunduruk Camii	(1920)	51. Çamoba Camii	(1959)
15. Maruflar Camii	(1972)	52. Muratlar Camii	(1970)
16. Alacalar Camii	(1979)	53. Yeniler Camii	(1320)
17. Küçükaya Camii	(1970)	54. Bölcek Camii	(1863)
18. Kaleardı Camii	(1953)	55. Yukarıbey Koca Camii	(1970)
19. Ovacık Camii	(1959)	56. Yukarıbey Orta Camii	(1830)
20. Çürükbağ Camii	(1972)	57. Yukarıbey Yeşiller Camii	(1874)
21. Üçtepe Camii	(1984)	58. Çamavlu Camii	(1984)
22. Süleymanlı Camii	(1982)	59. Aşağıbey K. Camii	(1974)
23. Aşağıkırıklar Camii	(1965)	60. Aşağıbey K. Z. Camii	(1975)
24. Aziziye Camii	(1958)	61. Karaveliler Camii	(1965)
25. Bozköy Camii	(1962)	62. Aşağı Cuma K. Camii	(1947)
26. Çamköy Camii	(1954)	63. Ayvatlar K. Camii	(1967)
27. Çitköy Camii	(1954)	64. Göbeller K. Camii	(1973)
28. Dağıstan Camii	(1937)	65. Hacıhamzalar K. Camii	(1975)
29. Eğrigöl Camii	(1975)	66. Hisarköyü Camii	(1956)
30. Hamzalı Süleymaniye	(1900)	67. Kaplan K. Camii	(1985)
31. Çamtepe Camii	(1957)	68. Kıranlı K. Camii	(1955)
32. Ahmetbeyler Camii	(1968)	69. Güneşli K. Camii	(1947)
33. Tiye Camii	(1980)	70. Okçular K. Camii	(1991)
34. Y. Kırıklar Camii	(1990)	71. Terzihaliller K. Camii	(1901)
35. Doğancı Camii	(1957)	72. Yukarı Cuma K. Camii	(1981)
36. Ferizler Camii	(1901)	73. Turanlı B. C. Camii	(1301)
37. Paşaköy Camii	(1908)	74. Karalar K. Camii	(1880)

Kozak Kaplan Camii

75. Çeltikçi K. Camii	(1974)
76. Akçenger K. Camii	(1974)
77. İneşir K. Camii	(1984)
78. Oruçlar K. Camii	(1955)
79. Topallar K. Camii	(1966)
80. Yukarıada Camii	(1938)
81. Yortanlı K. Camii	(1964)
82. Eğiller K. Camii	(1929)
83. Ürkütler K. Camii	(1964)
84. Pirveliler K. Camii	(1958)
85. Hacılar K. Camii	(1978)
86. Çobanlar K. Camii	(1978)
87. Katrancı K. Camii	(1955)
88. Kırcalar K. Camii	(1338)
89. Sarıcaoğlu K. Camii	(1330)
90. Tırmanlar K. Camii	(1981)
91. İsmaili K. Camii	(1216)
92. Atçılar K. Camii	(1838)
93. Bayramcılar K. Camii	(1330)
94. Balaban K. Camii	(1961)
95. Seklik K. Camii	(1930)

96. Tavukçukuru Camii	(1955)
97. Kocaköy Camii	(1986)
98. Koca Haliller K. Camii	(1980)
99. Bekirler K. Camii	(1980)
100. Öksüzler K. Camii	(1958)
101. Hacılar K. Camii	(1974)
102. Rahmanlar K. Camii	(1960)
103. Mescit Camii	(1306)
104. Camii Kebir Camii	(1309)
105. Yeni Camii	(1967)
106. Mimar Sinan Camii	(1976)
107. Yeniköy Camii	(1939)
108. Kurfalı K. Camii	(1956)
109. Koyuneli K. Camii	(1815)
110. Örlemiş K. Camii	(1850-1993)
111. Demirci K. Camii	(1955)
112. Kızıltepe K. Camii	(1967)
113. Çalibahçe K. Camii	(1982)
114. Kazıkbağlar Mh. Camii	
115. Yoğurtdöken Mh. Camii	(1980)
116. Fevzipaşa Mh. Camii	(1910)
117. Kapıkaya K. Camii	(1987)
118. Aş. Iğindere K. Camii	(1957)
119. Eski Mahalle Camii	(1967)
120. Halilağalar K. Camii	(1989)
121. Bataklik Mh. Camii	(1983)
122. Hacıveliler Mh. Camii	(1976)
123. Karaömerli Mh. Camii	(1989)
124. As. Mh. Kurtuluş Camii	(1989)
125. Cevizlioza Camii	(1969)
126. Atatürk Mah. Camii	(1990)
127. T. Çukuru Koca Camii	(1977)
128. İkizler K. Camii	(1990)
129. Koca K. Ova Camii	(1975)
130. Gültepe K. Camii	(1990)
131. Bozyerler Mh. Camii	(1992)
132. Kocaoba Mh. Camii	(1977)
133. Bölcek Yeni Camii	(1997)
134. Ayazkent Sanayi Camii	(1998)

MEZARLAR-YATIRLAR-TÜRBELER

TÜMÜLÜS MEZARLAR

Bergama'da ilkçağdan kalma Maltepe, Yığmatepe, Tavşantepe, Mezarlıktepe, İkiztepe dikkatimizi çeker. Bunlardan Maltepe, Mezarlıktepe ve İkiztepe açılmış, diğerlerinde araştırma yapılmamıştır.

MALTEPE TÜMÜLÜSÜ

Maltepe Mahallesinde, orduevinin arkasında yer alır. Yüksekliği 20m. apı 170 m. ve çevresi 500 metredir. Akropole bakan yamaç çökünce, kapı ortaya çıkmış ve içindeki eşyalar çalınmıştır. 1900 yılında planlı çalışma yapılmış, kapı n açılmış, koridor ve mezar odaları temizlenmiştir. Giriş koridorunun boyu 45m. genişliği 4. 45 m. ve yüksekliği 3. 15 metredir. Ana koridora dikey olarak 17 metrelik ikinci bir koridor yer alır. Buradan  mezar odasına geçilmektedir. Bu anıt mezar yontma taşlarla örülmüş, fii kemerlerle kenet yapılmıştır. Kama biçimli 13 taştan oluşan kemerler iten harçla inşa edilmiş, arkası çakıltaşı ve kireç harcı ile doldurulmuştur.

Altta kalan mezarın üstüne çakıl yığılarak oluşturulan bu yüksek tepenin tam üstünde bir oyuk vardır. Burada bir anıt yapı olduğu, temel taşlarının söküldüğü anlaşılmaktadır.

Maltepe anıt mezarı, Bergama'nın kurucusu Pergamos'un annesi Andromache için yapılmıştır.

YIğMATEPE TÜMÜLÜSÜ

Fatih Mahallesinde, Maltepe'nin 700 m kadar güneydoğusundadır. Yüksekliği 35 m. çevresi 500 m. olan bir duvarla çevrilmiştir. Tümülüsü açma girişimi nedeniyle ortadan yarık, çift tepe halini almıştır. Çevre duvarının dışında, 60 m. genişliğinde, 5 m. derinliğinde bir hendek bulunmaktadır. Demek ki bu hendekten çıkan toprakla tepe oluşturulmuştur.

Prof. Dörpfeld tarafından 1905-1909 arası burada yapılan kazılarda önce hendek dibinden kapı aranmış, bulunamayınca eskiden kazılan yarık yerden araştırma yürütülmüş, ancak çakıl tünel yıkılma tehlikesi gösterince vazgeçilmiştir.

15. 9. 1939 Dikili depreminde tepenin doğu yamacında çökme görülmüş, fakat toprağın oynak çakıl olmasından ötürü yapılan araştırma sonuç vermemiştir. Tepenin toprak seviyesinden 4-5 m. altında mezar odalarının varlığı ileri sürülmektedir.

Yığmatepe, Bergama'nın mitoslarda yer alan kurucusu Telephos'un, annesi AUGÉ'nin mezar anıtıdır.

MEZAR TEPE

Bergama'nın yeni mezarlık bölgesi karşısında yer alan ikiz tepelerden ilkidir. 1900 yılında yapılan araştırma sonucu mezar bulunmuştur. Buluntu olarak ortasında Nike yer alan altın bir çelenk ele geçirilmiştir. Ele geçen iki kılıç, mezarın bir komutana ait olduğu izlenimini vermektedir.

Bulunan bu tarihi eserler Bergama Kaymakamı Kemal Bey tarafından İzmir Valisi Kamil Paşa'ya, Kamil Paşa da II. Abdülhamit'e göndermiştir. Bu eser 1907 yılında İstanbul arkeoloji Müzesi'ne konmuştur.

İKİZTEPE

Mezartepe'ye yakın olduğu için İkiz Tepeler diye anılır. Birbirinden ayırmak amacıyla Mezartepe ve İkiztepe demeyi uygun gördük.

Bu tepede yapılan kazıda Helenistik döneme ilişkin bir mezar bulunmuştur. Mezarın içinde krallık dönemi özelliklerini taşıyan bardaklar ve altın düğmeler ele geçmiştir.

İkiz tepenin yükseltisi ve eni 10 m. dolayındadır. Her iki tepede bulunan mezar, trahitten yapılmış lahitlerdir.

AHİRET İNANCI

Tümölüsler, mezarlar, lahitler incelendiğinde, buluntulara bakıldığında ilkçağ Bergama'sında dinsel inanç yoğunluğu gözlenmektedir. Çok tanrılı inanç gereği, yer, gök, deniz, güneş, ay, zafer, savaş, şarap, bereket, güzellik, aşk gibi varlık ve simgelere tapındıkları anlaşılmaktadır. Ayrıca mezarlarına konan eşyaların ahiret inancı taşıdıkları çünkü araç, gereç ve yiyecekleri öbür dünyada kullanacakları varsayımı yapılmaktadır.

I. NEKROPOL

Bergama Krallık Dönemi Mezarlığı (Nekropol)Kozak yolunda Tekke Boğazı denilen yerde ve Selinos Çayı'nın iki yanında yer almaktadır. Çay ve sel sularıyla çoğu bozulmuş aşınmış ve dağılmıştır.

1945 yılında müze tarafından yapılan (Nekropol) araştırmasında ilginç buluntularla karşılaşmıştır. Üç mezardan, pişmiş topraktan yapılmış üç maske çıkarılmıştır. Bunlardan biri trajedi, ikisi komedi maskesidir. Bazı mezarların aktörlere ait olduğu söylenebilir. Bir diğer mezarda orak şeklinde vücuttaki yağları sıyıran araçlar ele geçmiş ve bunun bir pehlivan mezarı olduğu kanısını güçlendirmiştir.

İlkçağ inanç dünyasında, ölümler mezara gömülünce, ağzına para konurdu. Nekropolde kafataslarının ağızları açılarak toplanan paraların, bir yüzünde Nike, bir yüzünde miğferli Athena başı görülmektedir. Paralardan, mezarların M. Ö. II. yüzyıldan kaldığı anlaşılmaktadır.

II. NEKROPOL

Kadri Okulu-Kale eteği-Kozak yolu:Ermeni mezarlığının olduğu alandır.

Topçu Kışlası-Meyhane Boğazı çıkışı:Rum mezarlığı yer alırdı.

Hükümet konağı ile lise binası ve garaja doğru Türk Mezarlığı , Viran kapı amfi tiyatrodan Selçuk Bey Okulu'na doğru Musalla Mezarlığı, Petrol Ofisi-İzmir Garajı-Asklepion yolu sapağına kadar Rum Mezarlığı uzanırdı.

Koca mezarlık;Kınık yolu, Bergama ve kestel çayları arasındadır.

Maşatlık:Yeni Sanayi Sitesine varmadan Bergama Çayı kıyısındadır.

OSMANLI DÖNEMİ

BERGAMA KENTİ MAHALLELER VE HALK

1. Kurşunlu Mahallesi	İslam	93 Hane
2. İplikçi Yunus Mahallesi	İslam	45 Hane
3. Atmaca Mahallesi	İslam	77 Hane
4. Kadı Hayrettin Mahallesi	İslam	71 Hane
5. Divan-ı Hisar Mahallesi	İslam	52 Hane
6. Sofular Mahallesi	İslam	69 Hane
7. Hoca Sinan Mahallesi	İslam	56 Hane
8. Turabey Mahallesi	İslam	37 Hane
9. Eyik Hasan Mahallesi	İslam	66 Hane
10. Timurtaş Mahallesi	İslam	32 Hane
Toplam		598 Hane

11. Ermeni Mahallesi	Ermeni-Yahudi	21 Hane
12. Mahalle-i Cedid Mh.	Rum-Hıristiyan	58 Hane
13. Cam-i Kebir Mh.	Rum-Hıristiyan	52 Hane
14. Saray Mh.	Rum-Hıristiyan	120 Hane
Toplam		251 Hane
Genel Toplam		849 Hane

1844-45 (H. 1260-61)tarihli temettuat defterlerinde kaza merkezi 849 hane olduğu anlaşılmaktadır. 598'i İslam, 230'u Rum, 21'i Ermenilere aittir.

1831 ilk nüfus sayımı (vergi ve askerlik için erkek nüfus)

Bergama Genel	3452
Bergama Merkez	1917

(1297-1298)1882-1884 Devlet Salnamesinde Bergama İle İlgili Nüfus Verileri

İslam	25000
Gayri Müslim	6000
Müslüman Kıpti	100
Gayri Müslim Kıpti	30
Toplam	31130

(1307)1891 Salnamesinde Kaza Genel

İSLAM		
E	K	T
28235	25593	53928
GAYRİMÜSLİM		
E	K	T
5371	5464	10838
KAZA MERKEZİ		
E	K	T
11482	9715	21197

İslam Nüfusunun Genele Oranı %82
Azınlıkların Genele Oranı %16, 5
Kaza Merkezinin Genele Oranı %32, 3

1894 Tarihli Vital Guinet'in Verilerine Bakılırsa

	İslam	Rum	Ermeni	Yahudi	Yabancı	Toplam
Kaza geneli	23735	8416	1500	1000	586	35237
Kaza merkezi	8000	3416	1500	1000	586	14502

Vital Guinet'in biraz abartılı rakamlar verdiği ve sözel saptama yaptığı anlaşılmaktadır.

NÜFUS DEĞİŞMELERİ

Büyük İskender gelmeden önce yani M. Ö. IV. yüzyılın ilk yarısında Bergama'nın nüfusu 40. 000 dolaylarındaydı. Bergama Krallığı kurulduğunda yani M. Ö. III. yüzyıl başlarında nüfus 120. 000 olmuş, krallığın büyümesi ve Toroslara kadar uzanan devletin başkenti olması nedeniyle W. Radt'ın dediği gibi 150. 000'e ulaşmıştı. Krallığın merkezi olması, devlet kurumlarının toplanması, ordunun yerleştirilmesi, tutsak ve kölelerin getirilmesi yüzünden kentleşme gelişmiştir.

Bergamalı ünlü hekim Galenos'un bildirdiğine göre M. Ö. II. yüzyılda kent nüfusu 120. 000'dir. Bu nüfusun abartma olmadığı 100. 000 kapasiteli tiyatrolardan da anlaşılmaktadır. (Amfi tiyatro 50. 000, Helenistik tiyatro 25. 000, Akropol tiyatrosu 15. 000, Asklepion tiyatrosu 3. 500)Ancak bu parlak dönem Bizans Çağında giderek sönmüş ve bir gezginin bildirdiğine göre XIII. yüzyılda Bergama, bir baykuş yuvasına dönmüştür. Osmanlı Devleti döneminde kaza merkezi olarak yeniden gelişmeye başlamış, Türk nüfusun yanında azınlıklar da yerini almıştır.

XVIII:yüzyılda Bergama'nın nüfusu, Yunanlıların bağımsızlık için ayaklanmaları nedeniyle azalmış ve 14-15 bine inmiştir. Bu nüfusun içinde 3. 000 Rum, 300 Yahudi, 300 kadar da Ermeni olduğu saptanmıştır.

1308 (1892)Tarihli Aydın Salnamesi Nüfus Verileri:

Etnisite	Nüfusları	Yerli	K E	Yabancı
Türk	53. 323	25. 289	27. 503	304
Rum	10. 250	4. 290	4. 375	336
Ermeni	809	399	410	-
Bulgar	253			116
Yahudi	495	252	243	-
Geçici Yabancı	76			24

1308 (1892)Tarihli Nahiyelede Nüfus Dağılımı:

Nahiyelerin Adları	Kadın	Erkek	Toplam
Dikili	1306	1971	3277
Ayazmend(Altınova)	2166	1986	4152
Kilise (Zeytindağ)	1463	1288	2751
Nevahi-i Bergama (Kınık)	7110	6936	14046
Ilıca-ı Bergama (Turanlı)	4721	4196	8917
Çandarlı	2132	1838	4020
Kozak	2583	2525	5108

1312(1895) Tarihli Salnamede Nahiyeler ve Nüfus Verileri:

Nahiye Adları	Türk	Rum	Ermeni	Toplam
Nevahi-i Bergama	12242	1902	523	14. 6
İlica-ı Bergama	8753	317	-	9. 0
Ayazmend	4524	149	-	4. 6
Kilise	3791	441	-	4. 2
Kozak	5700	-	-	5. 7
Dikili	2992	1649	-	4. 6
Çandarlı	3409	1336	-	4. 4
Nıfs-ı Bergama	33222	3821	231	-
Bulgar				253
Yahudi				116
Çingene				208
Yabancı				116
Toplam				38. 02
Genel Toplam				66. 24

1896 Tarihinde Kazanın Nüfus Durumu (1)

Kazanın Genel Toplamı		
Erkek	Kadın	Toplam
37949	33181	71130

Kaza Merkezinin Toplamı		
Erkek	Kadın	Toplam
13352	9687	23039

Kaza merkezinin Kaza geneline oranı %32, 38'dir.

1898 Tarihinde Kazanın Nüfus Durumu (2)

Kaza Merkezi

İslamlar		
Erkek	Kadın	Toplam
7319	9643	16962
Ermeniler		
Erkek	Kadın	Toplam
150	131	281
Ecnebler		
Erkek	Kadın	Toplam
52	22	74
Kaza Merkezi Toplamı		
Erkek	Kadın	Toplam
10689	13093	23784

Rumlar		
Erkek	Kadın	Toplam
1316	2219	3535
Yahudiler		
Erkek	Kadın	Toplam
243	252	495
Yabancı		
Erkek	Kadın	Toplam
1609	826	2435
Kaza Genel Toplamı		
Erkek	Kadın	Toplam
35755	39409	75164

İslam nüfusunun kaza merkezi geneline oranı %71. 31
Azınlık nüfusunun kaza merkezi geneline oranı %18. 12
Kaza Merkezinin kaza geneline oranı %31. 64'tür.

1925 ve 1926 Tarihlerinde Nüfus Durumu (3)
Kaza Genelî

Yılı	İslamlar			Gayrimüslimler		
	E	K	T	E	K	T
1925	33462	38137	71599	428	428	856
1926	36684	41520	78204	440	437	877

- (1) 1312 Aydın Vilayet Salnamesi
- (2) 1314 Aydın Vilayet Salnamesi
- (3) 1926 İzmir Vilayeti İstatistiği Vilayet İstatistik Müdürü Hafız Ali Basım Evi İzmir 1927

1926'da Bergama'da Mübadillerin Durumu (1)

Kurtuluş Savaşı sonrası Anadolu'da bulunan Rumlar'ın büyük çoğunluğu ayrılmıştı. Aynı şekilde Yunanistan'dan ve Adalar'dan Türkiye'ye göçler olmuştu. Göçmenler arasından bazıları Bergama'ya yerleştirilerek Rumlar'dan boşalan emlaklar verildi. Bazı göçmenler ise Yunanistan ile yapılan anlaşmalar dışında gelmişlerdi. Ayrıca, Kurtuluş savaşı'nda işgaller sonucu yer değiştirmelerle, yeri yurdu tahrip olduğu için boş bulunan yerlere yerleşen mülteciler de bulunuyordu.

Yeni Mübadiller	
Nüfus	Hane
5360	1072

Gayri Mübadiller	
Nüfus	Hane
3000	600

Mülteciler	
Nüfus	Hane
650	130

Toplam	
Nüfus	Hane
9010	1802

1927'de Türkiye Cumhuriyeti'nde Yapılan İlk Nüfus Sayımına Göre Bergama'nın Durumu (2)

Kaza merkezi	Bucakların Nüfusu	Toplam
13868	50191	64059

1316(1901)Salnamesi Bergama Nüfusu

	Erkek	Kadın
Türk	7319	9643
Rum	1316	2219
Ermeni	150	131
Yahudi	243	252
Yabancı	1609	826
Uyruğu Yok	52	24

Buna göre Bergama Merkez:

Erkek :10. 689
Kadın :13. 093
Toplam :23. 782

Bergama Genel Nüfusu İse:

Türk erkek	29. 228
Türk kadın	32. 716
Rum erkek	4. 283
Rum kadın	5. 144
Ermeni erkek	340
Ermeni kadın	447
Yahudi erkek	243
Yahudi kadın	252
Yabancı erkek	1. 609
Yabancı kadın	826
Uyruksuz erkek	52
Uyruksuz kadın	24

Bergama Genel Nüfusu

Erkek :35. 755
Kadın :39. 409
Toplam :75. 164

**1300 (1884) Tarihli Salname
Bergama Belediyesi**

Bu salnamede Belediye Başkanı Hafız Salim Efendi ile meclis üyeleri şöyle izlenmektedir:

Mustafa Ağa, Hüseyin Efendi, Mustafa Ağa, Emin Ağa, Hristaki Efendi, Yani Efendi, Apostolaki Efendi, Kigorek Efendi, Solomon Efendi, Sandık Emni Kadri, Doktor Corcaki Efendi ve Komiser Halil Ağa.

Bu salnamede bir başka alıntı yapmak istiyorum:

“Bergama Kasabasının ortasından Dabağhane Çayı namında bir nehir geçer. İş bu nehrin iki tarafında altmışı aşkın Dabağhane (tabakhane-dericilik) vardır. Bergama kazasında 11 minareli cami ve 25 kadar mescit, 8 medrese ve 2 Rum, 1 Ermeni kilisesi ve 1 Yahudi havrası ve 739 dükkan, kahvehane ve meyhane vardır.

4 hamam, buharlı 9 çırçır fabrikası, 2 yağ fabrikası, 10 iplik imalathanesi, 7 su değirmeni, 13 han, 3 lonca, 4 sabunhane, 6 sebil vardır. Bergama hristiyan ahalisinin gureba hastanesi olduğu gibi İslam hastanesi dahi inşa olunmuştur. Bergama kazasında 32. 000 kadar nüfusun 25 bini müslüman, 6000 kadarı gayrimüslim, 100 müslüman çingene, 30 hristiyan çingenedir. Kaza genelinde büyük küçük 100 kadar erkek ve kız okulları vardır. İş bu okullardaki öğrenci sayısı 2500, bunu da 1900’ü İslam, 600’ü azınlık kesimindedir. Bu okulların en önemlisi Bergama İslam Rüştîyesi ile Nevahi-i Bergama , Ayazmend, Çandarlı İlkokulları, Hristiyanların kız okullarıdır.

Bergama tabur merkezi olmakla kışla, depo ve zabitan askerinin ikameti için 4 bina inşa edilmiştir.

Ünlü medreselerden Yeşilli ve Kocabaş medreselerinde iki bölüm kütüphane olup yaklaşık 450 cilt kitap bulunmaktadır.

Bergama Kazası ovasında 1 milyonu aşkın dönüm işlenebilir arazisi çevre kazalara göre daha verimlidir. Afet ve benzeri olumsuzluklardan etkilenmezse 950. 000 kile en iyi derecede hububat, ayrıca sebze, ot, zeytin, palamut dahi toplanır.

Kaza yöresinde 5 kaplıca vardır. Bergama hükümet dairesi önünden Dikili’ye kadar olan yol şose olduğu gibi Ayazmend ve Makeron’a da gidilebilir.

1307 (1891)Salnamesi - Bergama Köyleri

Adları	Nüfus	Hane	Adları	Nüfus	Hane
Saz çiftliği	66	15	Kalarga	209	60
Aşağıkırıklar	262	80	Tahtacı	187	45
Kapıkaya	243	50	Timurcu Boğazı	126	38
Kara Çetlemik	-	-	Narlıdere	114	26
Pınarköy	95	23	Karadere	247	57
Yalnızev	145	45	Babasagır	159	42
Yağcıbedir(Canoğlu)	69	13	Yağcıbedir(Yanıgöde)	154	37
Avunduruk	233	50	Çayıralanı	210	45
Kaleardı	-	-	Muhacir Hamzalı	94	28
Bölcek	371	100	Sarıcalar	417	100
Göçbeyli	989	238	Yukarıkırıklar	345	85
Musacalar	159	32	Kaşıkcı	158	32
Balabanlı	211	53	Sucahlı	174	45
Işıklar	143	36	İbrahimoglu	156	40
Bademalanı	186	45	İnceoğlu	441	90
Karasıgırlı	377	82	Kalde	214	45
Köseler	257	52	Çiftlik	137	27
Hamzahocalı	308	70	Yaylalar	70	16
Yaylacık Hardal	90	14			

Sağancı	382	110		Alacalar	241	58
Sindel	71	14		Cumalı	385	85
Çam	210	55		Tiğelti	226	45
Dündarlı	121	23		Karacaali	99	23
Armağanlar	369	82		Mustaklar	174	32
Kodukburnu	71	14		Bağalamı	53	11
Enalan(Tahtacı)	295	48		Değirmeneli	86	20
Kocaömerli	272	60		Örtülü	612	138
Dağıstan	261	52		Babakebir	868	202
Karateke	347	62		Aşıkviran	93	18
Büyükoba	162	28				

1312 (1896) Aydın Salnamesi
Bergama Demografisi

	Erkek	Kadın	Toplam
Genel	37949	33181	71130
Türk	31274	27611	58885
Rum	5706	4852	10558
Ermeni	334	438	772
Ecnebi	142	116	258 Bulgar
Yahudi	243	252	495
Yabancı	52	24	76
Çingene	116	96	212
Merkez Nüfus	13352	9687	23039

Hane sayısı:4176

Bu tarihte Bergama'nın 173 köyü, 69 mahallesi ve 15400 adet dükkan, mağaza, hane ve mekanı bulunmaktadır. Bunların 49 mahallesi, 167 köyü, 12826 hanesi İslam;17 mahalle ve 6 köy ve 2294 hanesi Rum;2 mahalle ve 190 hanesi ermeni ve 1 mahalle ile 90 hanesi Yahudi'dir.

Her hafta Pazartesi günleri pazar kurulduğunu bu tarihte bile görmekteyiz.

Osmanlı lirası (178), gümüş mecdiye (33), İngiliz lirası(195), Fransız lirası(155)kuruştan işlem görmektedir. Aynı yıl 1105 erkek, 842 kadın olmak üzere 1947 doğum ve 355 erkek, 452 kadın olmak üzere 807 ölüm, 1015 evlenme, 242 boşanma gerçekleşmiştir.

1317(1901) Aydın Salnamesi - Bergama Nüfusu

Etnisite	Kadın	Erkek	Toplam
Türk	7397	9742	17139
Rum	1350	2230	3585
Ermeni	131	150	281
Yahudi	252	243	495
Yabancı	22	52	74
Yabancı	850	1661	2551
Toplam	9750	13840	23590

Bu tarihe göre Bergama’da ayrıştırılan hane sayımı şöyledir:

Hane	3761	Kilise	2
Dükkan	827	Havra	1
Han	13	Ziraat Bankası	1
Hamam	5	Hastane	1
Hükümet Konağı	1	Ortaokul	1
Telgrafhane	1	İlkokul	5
Mescit	10	Medrese	8
Cami	14	Azınlık Okulu	2
Fabrika	1 pamuk un-1 yalnız un-1 un ve zeytinyağı		

1326(1910) Yılında Bergama

Kaymakam Kamil Bey, Naib Abdülaziz Efendi, Müftü Ahmet Hulusi Efendi, Mal Müdürü Ahmet Remzi Efendi, Tahrirat Katibi Rasih Bey ve yardımcısı Hüseyin Fehmi Efendi’dir.

Kaza İdare Meclisinde:Naib yardımcısı, tahrirat katibi, metropolit efendi ile seçilmişlerden Abdülkadir Efendi ve Hristaki Efendi bulunmaktadır.

Belediye, örgütünde ise başkan Mahmut Bey olup meclis üyeleri Hüseyin Hilmi Efendi, Hacı Hüseyin, Aleksandır, Mihalaki, Astemat, Sandık Emni Ali Osman Efendi, İkinci katip Mehmet, Doktor Kamil bey, yardımcısı İlyas ve kalfa Nikolaki’dir.

Aşar memuru Nazmi Bey, Telgraf ve Posta Müdürü Mustafa Efendi, Düyun-u Umumiye Memuru Zeki, Reji Müdürü Ali Agah, Orman Memuru Neşet, Nüfus memuru Ali, Evkaf vekili Mustafa Efendidir.

Bidayet Mahkemesi başkanı Naib olup üyeleri Harputizade Ömer Ağa ve Sucuoğlu Mihalaki’dir.

Deştiban İdaresi başkanı Süleyman Efendi, üyeleri Mehmet, Hüseyin Ağa, Kigorek Efendi, Kosti ve katip İbrahim’dir.

Mekteb-i Rüştîye (ortaokul) de 62 öğrenci, Mekteb-i İbtida-i resmi (Devlet ilkokulu) de 220, Mekteb-i İbtida-i Hususi(Özel ilkokul) 56 ve 80 öğrenci görülmektedir.

Bu tarihte Bergama merkezde 3517 hane vardır ve merkez nüfusu:

	Erkek	Kadın	Toplam
TOPLAM	7138	6621	13759
Dağılımı ise			
Türk	3762	3613	7445
Rum	2866	2454	5320
Yahudi	308	297	605

Göçmenlerin mahallelere göre dağılımı ise şöyledir:

Mahalle	Hane	Kişi
Ertuğrul Mahallesi	72	277
Selimiye Mahallesi	124	469
Kadriye Mahallesi	24	108
Süleymaniye Mahallesi	89	402

Bergama'nın Çiftlikleri:

Küçük yerleşim merkezleri haline gelen büyük çiftlikler Makaron Çiftliği, Peştemalcı Çiftliği, Pandezoplu Çiftliği, Kurfalı Çiftliği, Hanım Çiftliği ve Kırantoğlu Çiftliğidir.

Tepe(Harbe) Çiftlik, Harputlu Çiftliği, Payende Çiftliği, Velibey Çiftliği, Nimet Hanım Çiftliği, Simitçi Çiftliği, Fransız (Kadri)Çiftliği, Galip Paşa Çiftliği, Dumbay Çiftliği, Molla İsmail Çiftliği, Lökçü Çiftliği, Bano Çiftliği orta ve küçük çiftliklerdir.

Bergama Merkez Gayrimüslim

412 Erkek 405 Kadın 149 Hane

1923 (1939) Salnamesinde - Bergama Nüfus Dağılımı

Yerleşim Birimleri	Türk Erkek	Türk Kadın	Hane sayısı
Bergama Merkez	7497	8100	4294
Yukarıkırıklar	166	186	89
Avunduruk	114	111	42
Yanıgöde	64	58	30
Tiğelti	103	99	69
Esenli	47	21	22
Alacalar	118	119	53
Çamköy	121	100	151
Kadriye/Babasagır	55	53	26
Karadere Tepeköy	126	125	57
Süleymaniye	153	153	61
Karaçetlembik	58	37	26
Pınar	69	67	32
Narlidere	62	50	28
Aşağıkırıklar	70	61	38
Yalnızev	60	55	30
Çakırlar	40	31	27
Yerlitahtacı	92	108	45
Kaleardı Caber	85	65	37
İncecikler	123	111	65
Kapukaya Tahtacı	23	19	13
Sağancı	216	236	113
Ovacık-Kalarga-Tikveş	143	139	64
Karapınar-Sazçiftlik	15	25	22
Mahmudiye	161	199	60
Çitköy	134	172	57
Ahmetbeyli	102	128	37
Reşadiye-Zeytindağ	490	674	270
Tekkedere	155	127	52
Kurfalı	125	158	80
Sarıdere	36	43	15
Bozköy	126	158	65
Eğrigöl	127	123	59

Cevaplı	57	84	28
Koyuneli	157	190	99
Kızıltepe	67	90	45
Teke Çeçen	15	6	6
Örlemiş	89	107	38
Öksüz	67	77	27
Bahçedere	67	87	26
Aşağışakran	129	172	107
Yukarışakran	84	102	49
Çalibahçe	46	52	18
Çaparlı-Kilimalanı	32	29	89
Kozak-Yukarıbey	504	524	195
Hacıhamzalar	94	134	43
Aşağıcuma	102	124	47
Bağyüzü	267	263	122
Okçular	85	100	40
Hacıveliler-Solaklar	75	86	33
Tıfıllar	75	100	31
Demircidere	37	54	26
Kaplan	112	158	47
Ayvatlar	70	82	33
Hisar	79	97	32
Karaveliler	247	271	94
Kıranlı	167	189	55
Çamavlu	241	253	83
Tekke-Güneşli	59	71	22
Yukarıcuma	59	76	24
Terzihaliller	114	121	42
Aşağıbey	306	335	134
Göbeller	6	90	35
Göçbeyli	421	450	215
Ayas	202	231	109
Aziziye	141	158	60
Bölcek	238	272	139
Alibeyli	141	200	94
Kozluca	183	195	85
Çayırıldındere	195	213	90
Muradlar	54	77	30
Karakeçili	39	55	20
Kırcalar	93	123	40
Kırcalarbaşı Tahtacı	102	119	33
Katrancı	151	194	70
Akçenger	108	134	50
Çeltikçi	164	191	71
Tırmanlar	246	266	111
Dereköy	151	171	70
İneşir	78	87	30

Doğancı	108	141	38
Paşaköy	170	191	66
Örenli	200	234	67
Sarıcalar	237	232	112
Pireveliler	74	90	30
Çürükbağlar	84	113	34
Yoğurtdöken	89	118	33
Yalnızdam	137	157	71
Çamoba	120	155	50
Durmuşlar	337	383	174
Ahlath	92	107	42
Sarıcaoğlu	61	82	32
Ürkütler	160	180	73
Oruçlar	309	484	122
Çobanlar	54	62	29
Firuzlar	262	265	106
Kadıköy	342	317	176
Karalar	104	127	51
Zağnos	57	73	36

Cumhuriyet Döneminde Nüfus sayımları

Yıllar	Merkez	Genel
1927	13868	64059
1935	14837	57342
1940	14569	60292
1945	16351	66073
1950	16419	46851
1955	18032	48648
1960	21683	73119
1965	24121	82373
1970	27044	83169
1975	297009	90591
1980	34716	96846
1985	38849	95300
1990	44947	104174
1997	46880	94022
2000	53836	53009

BERGAMA'DA İSLAM İNANÇ YELPAZESİ

1. Şiiler (Alevi-Türkmen-Tahtacı-Çepni Kesim)

Demircidere	Çamköy
Yerli Tahtacı	Narlıca
Tepeköy	Sarıdere
Yalnızev	Pınarköy

2. Sünniler (Diğer köyler ve merkez ilçe)

Hanefi İslam kitlesi (Şafii var, maliki az, Hambeli yok.)
Nakşibendiler (Ana dal ve nurcu kolları)
Süleymancılar
Nurcular
Fethullahçılar
Kadiriler
Rufailer
Uşşakiler

Hanefi İslam kitlesi, folk inanç yoğunluğu olan kesim, siyasallaşmanın tabanıdır. Bergama'da Şafiiiler, doğulular arasında vardır. Dağıstan köyü Şafidir. Nurcular, Süleymancılar, Fethullahçılar, Işıkçılar cumhuriyete olmasa bile laikliğe tepki ortamında doğmuşlardır. Modern görüntülerine karşın politik gruplardır. Siyasal İslam'ın yumuşak yüzü olan bu tarikatlar ana kanal Nakşibendi karakterdedirler.

NAKŞİBENDİLER

Kurucuları Buharalı Bahaddin Nakşibend (1318-1389)adlı mutasavvıftır. Şeyh Abdullah Simavi tarafından XV. yüzyılda Anadolu'ya taşınmıştır. Tekke ve dergahlarda, tasavvuf öğreticisi içinde zikir yaparlar. Müridler arasında ast-üst hiyerarşisi vardır. (En yüksek derece kutup, şeyh, halife, mürid v. b.)Şeyh Said Ayaklanması ve Menemen Olayı, Nakşi eylemidir. Dolayısıyla cumhuriyet rejimine ve laikliğe karşı bir eğitim aldıkları ve öfke ile beslendikleri anlaşılmaktadır. Şeyh Said olayında İngiliz parmağı, Musul ve Kerkük petroleri düşünülürse dış mihrakların oyununa da düştükleri görülmektedir.

Lokal tepkilerin ötesine geçmeyen Nakşibend olayları 1970 sonrası İskender Paşa dergahı ve Mehmet Zaid Koktu önderliğinde siyasete yönelmiştir.

KADİRİLİK

Kurucusu Abdülkadir Geylani'dir. Özgün bir tasavvuf inancı içinde dergah, vakıf çerçevesinde toplanmışlardır.

RUFALİK

Zikir sırasında trans haline geçerler, fazla yaygın değildirler.

TİCANİLİK

Önderi Kemal Pilavoğlu laikliğe karşıt eylemlerinden mahkum olmasından sonra gücünü yitirmiştir.

SÜLEYMANCILAR

Bir tasavvuf tarikatından çok siyasi bir hareket özelliği taşır. Laiklik, Cumhuriyet ve Atatürkçülük ile barışık değildirler. Kuran kursları ve öğrenci pansiyonları ile büyümüştür.

NURCULAR

Saidi Nursi'nin görüş ve yazılarına bağlı kalmış bir tarikattır. Oysa Saidi Nursi bir tarikat kurmamış ve 31 Mart olayından sonra sürgün cezası çekip, politikadan uzak durmuştur. Eseleri Nur külliyesi olarak okunmuştur. Kürt olmasına karşın Nurculuk, İç Anadolu'da yaygınlaşmıştır.

TÜRBELER

Bergama'nın inanç coğrafyası içinde ziyaret edilecek anısı ve tarihsel kimliği olan önemli türbeler vardır. Bunların çoğu askeri kişilikler, komutanlar, prens ya da şehzadeler ve bir kısmı da dinsel kişiliklerdir. Başlıcaları şunlardır:

1. Dikili Sultan Baba Kabri	7. Delez (Kınık) Türbesi
2. Kız Türbesi	8. Ferizler Türbesi
3. Tekke Dede Türbesi(Güneşli)	9. Zeytinli Dede Türbesi (Yıldız Sin.)
4. Geyikli Dede Türbesi	10. Helvacı Dede Türbesi (MusallaBayırı)
5. Ecik Dede Türbesi(Alibeyli)	11. İplikçi Yunus Mezarı (Harputlu Mes.)
6. Sazkolan Dede (Kınık)Türb.	12. Araplıdede Türb. (Yıkık Minare)

1. DİKİLİ SULTAN BABA KABRİ

Zafer Mahallesi Dikili Sultan Bayırında yer alır. Bu bayıra ve Zafer mahallesi yamaç semtinin sokaklarına I. ve II. diye kategori edilerek Dikili Sultan adı verilmiştir. Tepedeki askeri bölgesi içinde ve Garnizon Komutanlığı binası yanındadır. Mezarın yanı başına dikilen yazıtta:

“Bu kabir Dikili Sultan Baba ismiyle anılan ünlü bir kumandana aittir. 1290 yıllarında Bergama'yı düşman istilasından kurtarmak için büyük çaba göstermiş, bu savaşlar sırasında düşman tarafından atılan bir okla şehit edilmiştir. Daha sonraki yıllarda Bergama halkı tarafından ulu bir kişi olarak anılmıştır. Kabri, Albay Selçuk Doğu tarafından korumaya alınmış, Albay Hidayet Aksoy'un nezaretinde 1984 yılında restore edilmiş olup, Tank Kur. Kd. Albay S. Nuri Karayunus tarafından

1991 yılında yeniden restore edilip gerekli bilgiler toplatılıp bu kitabe hazırlanmıştır.

2. KIZ TÜRBEİ

Gazi İlköğretim Okulu karşısında yer alan türbe Karasi Prensi Dursun Bey'e aittir. Demirhan'ın yönetiminden yılan halk Osmanlı Padişahı Orhan Bey'den yardım istemiş. Orhan Bey de yanında bulundurduğu Demirhan'ın kardeşi Dursun Bey'le Karasi merkezi Balıkesir'e gelmiş, Demirhan korkudan Bergama kalesine kapanmıştır. Ardından Bergama'ya gelen Dursun Bey, ağabeyi Demirhan'la görüşmek üzere kale surlarına yaklaşmış fakat atılan bir okla şehit edilmiştir.

Kız Türbesi

Mezarı kale eteklerinde söylediğimiz yere yapılmış, daha sonra Bergamalı bir kadın tarafından türbe inşaatı tamamlandığından kız türbesi denegelmiştir.

3. TEKKE DEDE TÜRBEİ

Kozak Güneşli köyünün eski adı Tekkedere idi. Yani buradaki türbeden ötürü böyle anılıyordu. Karesi komutanlarından Mehmet'ül İns askerleriyle burada şehit düşmüş ve daha sonra mezarı türbe haline getirilmiştir. (E. Eriş, Kozak tarihi.)

4. GEYİKLİ DEDE TÜRBEİ

Geyikli Dağı'nın tepesinde yer alır. Alevi dedesidir. Türkiye'nin başka yerlerinde de Geyikli dede vardır. Alevi inancına göre her yıl **baharda** topluca ziyarete gidilir, adaklarda bulunulur ve şölenler verilirdi.

5. ECİK DEDE TÜRBEİ

Göçbeyli'ye bağlı Alibeyli Köyü yakınlarındadır. Türbenin yönü kibleye dönük olmadığından bir Hristiyan aziz mezarı olabilir. Halkımız sahiplenmiş ve dede mertebesinde görmüştür. Yanında sıcak su kaynayan ve iri balıkları olan havuz kurmuştur. Balıkların dedenin kahraman askerleri olduğu inancı vardı. (E. Eriş, Turanlı Tarihi.)

6. SAZKOLAN DEDE MEZARI

Kınık'ta Sazkolan ya da Sazkovan denilen yerdedir. Şimdilerde yanında Burcu salça fabrikası bulunmaktadır. Dede mezarı tam kibleye dönük değildir. (E. Eriş, Kınık Tarihi.)

7. DELEZ TEPE MEZARI

Kınık'ta Delez denilen tepenin doruğunda bulunan mezar Delez yani Deli İlyas adına olup, söylencesi olan ulu bir kişidir. (E. Eriş, Kınık Tarihi.)

8. FERİZLERLİ DEDE MEZARI

Ferizler Köyü mezarlığında bulunan dede mezarı karşıdan fark edilmektedir. İki önemli mezardan biri Muallim Dede'ye aittir. Köyün imamı olan Muallim Dede aydın ve ileri görüşlü bir insandır. Menemen olayında Kubilay yanlısı tavırlarıyla dikkati çekmiştir. Diğer mezar ise Bodur Dede'ye ait olup, bu kişi ise Kubilay karşıtı olarak bilinmektedir.

9. ZEYTİNLİ DEDE TÜRBESİ

Zeytinli Dede Türbesi

Eski Yıldız Sineması bitişiğinde yer almakta ve yoldan oldukça yüksektedir. Türbe kule gibi örülmüş ve tepesinde zeytin ağacı büyümüştür. Belki de bu yüzden kitabesi, kimliği bilinmeyen mezara, Zeytinli Dede adı verilmiştir. Eski Yahudi Mahallesinde yer alması nedeniyle aziz mezarı da olabilir.

10. HELVACI DEDE

Musalla bayırı denilen yörede yer alır. Dilek tutup sevenler, helva hayırı yaparlar, dedeyi ziyaret ederler.

11. İPLİKÇİ YUNUS MEZARI

Mahalleye de adını veren ulu bir kişidir. Harputlu Mescit bahçesindeki hazirede yatmaktadır.

12. ARAPLI DEDE MEZARI

Yıkık Minare yakınında yok kıyısında ve evin duvarına bitişik haldedir. Bergama'daki Voyvoda Arapoğulları ile ilgili bir kişiliktir.

TÜRBE ADAKLARI-DEDE İNANÇLARI

Türbeler, ziyaret edilen, dilekte bulunan adak yerleridir. Hemen her türbede dedeye mum yakma, çaput bağlama ve dilekte bulunup dua okuma inancı sürdürülmektedir. Kız Türbesi, Ecik dede Türbesi, Geyikli Dede Türbesi gibi büyük türbelerde lokma hayırı, helva hayırı, yemek ziyafetleri düzenlenerek fakir-fukara yedirip içirilir. Evde kalan kızlar, çocuğu olmayan gelinler, askere giden gençler, hastalığa düşen aileler umut yolu için dedelerden medet umarlar. Dinimize göre ölümlerden medet ummak, dedelere mum yakmak, türbelerden deva aramak yoktur. ayrıca eskiden türbedarlık da vardı ve türbeyi temizleyen, bakım yapan kişiler

bulunur ve para ile türbe ziyareti yaptırılırdı. Tekke-türbe ve zaviyelerle ilgili Cumhuriyet kanunu gereğince bu gibi kurumlar kapatılmıştır.

BERGAMA COĞRAFYASINDA BATIL İNANÇLAR

Hıdrellez: 6 mayıs günü ve akşamı yaşanan bir inançtır. O gün Hızır ile İlyas Peygamber buluştukları için bu kutlu olaydan medet umulur.

Martaval Çömleği: Hıdrellez akşamı bir çömleğe yüzük, küpe vb. gibi eşyalar konur, üstüne gül yaprakları ve su serpilip ağzı oyalı bir bezle örtülür, zincir dolanır, kilitlenir ve gül ağacının dibine bırakılır. Sabah gençler giyinip, süslenip gelirler. Şarkı, türkü söyleyerek çömlek açılır. Maniler söylendikçe küçük bir kız çömlekteki eşyaları tek tek çıkarır. Kimin eşyası hangi mani okunurken çıktıysa niyet ona göre yorumlanır.

Zenginlik Tılsımı: Mal ve paraya kavuşmak için Hıdrellez akşamı gül dibine para, istedikleri eşyanın maket ya da oyuncak olanlarını gömerler. (Oyuncak araba, oyuncak ev, oyuncak bebek, para, altın, bilezik) Bunların gerçeğine kavuşmayı umarlar.

Var-Yok Hamuru: Hıdrellez akşamı evde hamur yoğrulur ve niyet tutularak ikiye bölünür. Birine var hamuru, diğerine yok hamuru denir ve hangisi kabarırsa, o yıl bolluk mu, kıtlık mı olacağı hakkında yorum yapılır.

Kaşık uğuru: Hıdrellez akşam bir tencere bulgur pilavı pişirilir. Yanına kullanılmamış bir deste tahta kaşık bırakılır. Sabah kaşıklar ateşe atılır. İçlerinden Hızır'ın dokunduğu kaşıklar yanmadığı için sandıkta uğur olarak saklanır.

Soğan Falı: Taze soğanın ortasında bulunan küçük, iki yaprağı boyalı iki ipe bağlanır ve akşamdan sabaha hangisi daha uzarsa ona göre niyet yorumlanır.

Su Niyetleri: Hıdrellez akşamı testilerdeki su boşaltılıp yeni su dolarken içine 40 çakıl taşı atılıp, 40gün içilirse dileklerin karşılık bulacağına inanılır.

Denize Girme: Hıdrellez gecesi denize, göle ya da akarsulara girip yıkanmak halinde yıl boyunca hastanılmayacağı kabul edilir.

Çiğ Yalamak: Hıdrellez sabahı güneş doğmadan otların çiğleri toplanır, yalanır ya da toplanan çiğ suyu ile yoğurt mayası, simit mayası yapılır. Hayvanların sırtına sürülürse sütü kesilmeyeceğine inanılırdı.

Gömmü Bulmak: Hıdrellez gecesi gömmü olan yerlerin üzerinde ışık demeti görülür, o gece uyumayanlara zengin olma şansı doğar.

Ateş yakıp üzerinden atlamak: Hıdrellez gecesi Hızır ile İlyas buluşur ve ortalık aydınlık hale gelir inancıyla ateş yakarak bu ortama destek verilir ve ateşin üzerinden atlanarak tüm kötülükler, musibetler alevler tarafından yanıp yok olur inancı yaşanır.

GELİN HAZIRLAMA

- Genç kıza, gelin oluncaya kadar kırmızı bez örtülmez.
- Gelin olunca al duvak örtülür.
- Genç kız gelin oluncaya kadar saçlarını kesmez örerdi.
- Gelin olan genç kız, saçlarını tas kırkma keserdi ve saçları gelin hamamında kesilir ortaya para atılırdı.
- Nikah sırasında gelinin koltuğuna ekmek koyarlar, sağ ayağını suya sokarlardı.
- Gelin ata binerken ters çevrilmiş kazana basarak inerdi.
- Gelin ata binerken bereket getirsin diye buğday, arpa ve para saçılırdı.
- Oğlan yengesi kız yengesine ön kol bud ile ekmek verirdi.
- Kız yengesi de oğlan yengesine bir çivi ile bir tuz taşı yollardı.
- Gelini ata babası bindirir, damat indirirdi.
- Attan inince gelini, kucağına alan damat, onu un ambarına götürür ve kapağını açtırırdı.
- Güvey gerdeğe anasının koltuğu altından geçerek girerdi.
- Gelin, görüncesi ile ilk günün sabahı, çeşmeye gider, birer testi su doldururlar, dönüşte yollara buğday, arpa saçarlar su serperlerdi. Eve gelince, gelin görmeye gelen komşulara bu sudan dağıtılır, suyu içen komşular:

“Kutlu olsun, uğurlu olsun,
Bir yastıkta kocayın
Başınız pınar, ayağınız göl olsun” diye mani söylerlerdi.

DİĞER BATIL İNANÇLAR

- Yere düşen çocuğa “Yere tükür para bulursun” denir.
- Bebeğe nazar değmesin diye, iki kişi üzerinden ip koparıp takar.
- Kötü bir konuşma sırasında tahtaya vurulup şeytan kulağına kurşun denir.
- Kapı eşiğine oturan iftiraya uğramış,
- Başka birinin yemek kaşığı kullanılırsa kaynanası ölmüş.
- Gökkuşağının altından geçen kız oğlan, oğlan kız olurmuş.
- Tencerenin dibindeki yemeği yiyenin düğününde kar yağarmış
- Hamile kadın ayva yerse, çocuğun gamzesi olurmuş.
- Erkek çocuk sakız çiğnerse, bıyığı çıkmaz yana yamuk olurmuş.
- Cuma günü ekmek pişirilirse meleklerin kanatları yanarmış.
- Ava giden adamın arkasından süpürge atılırsa tavşan vururmuş.
- Yıkanırken ayağın altı sabunlanırsa, sırat köprüsünden geçilirmiş.
- Düğmeyi, insanın üzerinde dikersen akı dikilirmiş.
- Bir insan destur demeden eşiğe oturursa, çarpılmış.
- Ölü evinden çıktıktan sonra başka eve girilmezmiş.
- Gece vakti eve, silahlı girilip çıkılmazmış.
- Kendine ait giysiyi başkası giyerse, üzüntün ona geçermiş.
- Makas ve bıçak elden ele verilmez, sabun ise elin tersi ile verilirmiş.
- Bir yere sağ ayakla girilip sağ ayakla çıkmalıymış.
- İlk konukladığın yerde gördüğün rüya, doğru çıkarmış.
- Sobanın borusunun çıktığı yer kızarırsa, kar yağarmış.
- Cuma selası arası temizlik yapılmazmış.

- Cuma selası ile ezan arası hiçbir iş yapılmazmış.
- Kadının sesinin gittiği yere kadar lanet gidermiş.
- İğne ayna ve benzeri şeyler kırıldığında uğursuzluk gelirmiş.
- İnsan dilini ısırırsa, et yermiş.
- Yemekte kaşıklar çarpışırsa konuk gelirmiş.
- Gece bulaşık bırakılırsa, şeytan yalarmış.
- Artık suyun üstüne su koymak günahmış.
- Sofrada lokma bırakılırsa, köpek ısırarmış.
- Sofrada yiyecek artığı bırakılırsa arkadan ağlarmış.
- Kız kahve içerse bıyığı çıkarmış.
- Dışarı saç atmak iyi sayılmazmış; bir kovuğa sokulurmuş.
- Gece tavuk kümesine girilirse, girenin gözleri kör olurmuş.
- Bir komşuya gittiğinde yemek yiyorlarsa tatmazsan bir yerin şişermiş.
- Ellerini birbirine kilitledin mi, nasibin de kilitlenirmiş.
- Güneş battıktan sonra iş işlenemezmiş.
- Ay ve güneş tutulduğunda, tüfek atılırsa tutulma geçermiş.
- Yolcu yerine varmadan, künge atılmazmış.
- Cuma günü hamur yoğrulursa, deve başı kadar eksik olurmuş.
- Hamile kadın ölü suyundan içerse, çocuğun benzi sarı olurmuş.
- Tavuk öterse, ölü suyu içerim dermiş.
- Bir insanın önüne yılan çıkarsa, işi ileri gidermiş.
- Köpek olan eve melekler girmezmiş.
- Bebegi aynaya göstermek ortak getirirmiş.
- Ayakkabı üst üste binerse, konuk gelirmiş.
- Gece önünden kedi geçerse uğursuzluk sayılırmış.
- Baykuş öttüğü evden ölü çıkarmış.
- Üç Cuma üst üste çamaşır yıkanır, o evden ölü çıkarmış.
- İnsanın sol kulağı çınlayınca kötüye yorumlanırmış.
- Heybenin üzerine oturanın ikiz çocuğu olurmuş.

-SONUÇ-

Bergama ve çevresi inanç coğrafyası çalışmamız bir rapor hazırlamak kaygısıyla başlamıştı. Bu amaçla inanç tarihinden, mitolojiden, arkeolojiden, mimari kalıntılardan, tapınak ve tapkı alanlarından mezarlıklardan notlar ve izlenimler topladık. Kapsamlı, oylumlu bir sonuç ortaya çıkınca açılımı genişletmeye yöneldik. Bergama'nın, ilk çağ inanç dünyasında önemli bir yer oluşturduğu saptanınca, konumuzu:

Kibele inancı

Paganizm-çoktanrılı inanç

Mithra inancı

Musevilik

Hristiyanlık

Şii İslam İnancı

Sünni İslam inancı gibi başlıklarla mercek altına aldık. İnançların düşünsel yapımından sonra tapınma alanlarına bağıntılı ve:

Kapukaya Kibele Tapkı Alanı

Akropol'deki Tapınaklar

Asklepion'daki Tapınaklar

Kızılavlu'daki Tapınaklar

Havra ve sinagoglar

Kilise, manastır ve şapeller

Camii ve mescitler ile cemevleri yayılımı içine alınmış oldu. Sonrasında bu inanç evrelerinde,

Sosyal yaşantı biçimi,

İnancın bölge kültür dokusu, ahiret inancı ve mezarlıklarına kadar geniş bilgilenme gereği duyduk. Tüm bunları yaparken Bergama tarihçesini aktarıp, inanç coğrafyasını bu tarihsel çerçeve içinde algılanma ortamı yarattık.

Sonuçta bu çalışma bizim önümüze şu bilimsel bulguları, araştırma verileri özgün yorum ve günümüzü ıstabilecek yeni bakış ve yaklaşımları getirmiştir.

1. Bergama, inanç coğrafyasında tarihsel birikim, zenginlik vardır. Dolayısıyla:

- Yöre insanı geniş bir hoşgörüde,
- İnançtan, felsefeye ve bilime ulaşan açılımı,
- Pozitif, nesnel ve seküler davranışta,
- Din ve inançlara saygı beslemede üstün bir konum elde etmiştir.

2. İnanç coğrafyasının maddi izleri görkemli eserlerle doludur. Dolayısıyla:

- Tapkı alanları, tapınaklar açık müze özelliği taşımakta,
- Sanat tarihi açısından merak ve ilgi konumu olmakta,
- Turizm potansiyeli yaratmaktadır.

3. Coğrafya, tarih ve inanç üçgeninde devşirilen en önemli sonuç bize göre şöyledir:

- a) Coğrafya insanın hamuru,
- b) İnanç, bu hamurun mayası,
 - *Coğrafya ;bu hamurun fırınlanması,
 - *Tarih;pişme zamanının tamamlanması,
 - *İnanç;ekmeğin sevgisi, kokusu, tadı ve lezzetidir.

Coğrafya hamurun niceliğini,
Tarih, ekmeğin niteliğini,
İnanç sofranın bereketini simgeler.

Bergama'da fırın, büyüktür,
büyük ekmek pişirir
ve herkesin karnı toktur.

Bergama'da inanç yelpazesi serinlik yaratmıştır.
Bergama'da coğrafya insanları sevecen kılmıştır.
Bergama'da tarih, insanlara yükseklik kazandırmıştır.

Bilgelik gösterir, o yüzden Bergamalılar.
O yüzden erdem sahibidirler.
Işığı yakalamışlardır.
Ve rehber onlardır

SONUÇ BİLDİRGESİ,

İnanç Coğrafyası adlı çalışmamızın yarar ve beklentileri şöyle sıralanabilir :

1-İnanç Turizmi:Günümüzde büyük önem kazanmaya başlayan din ve inanç yapıtları, tapınakları, sanat eserleri, tapkı alanları, dinler tarihi açısından önemli uğrak yerleri, kutsal alanların tanınması, tanıtılması, insan merakına sunulması, gezip görmek isteyenlere açılması, inananları, ilgilenenleri tatmin etmesi, turistik trafik kurulması.

2-Dinler Arası Diyalog:Tek tanrılı dinler başta olmak üzere karşılıklı yakınlaşma, ziyaret, tanışma, bilgi alışverişi, oluşan diyalog sayesinde bağnazlığın, karışıklığın, kin, garez ve düşmanlığın yok olması.

3-Hoşgörü :İnanç sahibi kişilerde olması gereken ilk güzellik sayılan gözlemlerle pekişmesi, farklı inanç ve farklı seçeneklere tahammüle yol açacak veriler sunulması.

4-Erdemlilik: İnanan insanın erdemli olması ve bu birikime tarihsel boyutlarda algılama yaparak yükselmesi;özü ile sözü ile, sabrı ile, yardımseverliği ile, hayırseverliği ile, acıması ile, sevgisi ile, saygısı ile olgun insan olması.

5-Gönül Zenginliği:Böylesi bir coğrafyada tarihsel iz ve birikimleri sinesinde toplamış bir Bergama'lı olarak zenginliğimizin farkına varılması, büyüklüğün ve görkemli atmosferin içinde, inananların küçük dünyasında arınmak ve Yunus Emre'nin ;

Yaratılanı hoş gördüm

Yaratandan ötürü

dizelerinin anlamına ulaşılması.

6-AB Standardı:Dünya bilimle, iletişimle, turizmle, teknoloji ile sınırları, duvarları yıktı geçti. Artık biz de dünyaya açılmalı ve hızla yerimizi almalıyız. Bu nedenle kabuğumuza çekilip, kendi yağımızla kavrulmak ya da kendi dünyamızda oyalanmakla yetinmek geride kalmıştır. Öyleyse hem dışa açılmalı, hem de kendimizi tanıtmalıyız. İki yönlü çalışma yapmak açısından İnanç Coğrafyası yapısının bir büyük kapı açacak olması öngörülerimiz arasında yer alıyordu.

İnanç Coğrafyası için onca uğraş verdik, onca etkili ve yetkili kişilerin dikkatini çektik, yol gösterdik, yardımcı olduk, didindik, bir eser ortaya koyduk ve en büyük desteği BERKSAV'dan gördük. Bizi onurlandırdı, iltifat etti, taltif verdi, gönüllerimizi hoş etti.

İmam oldu bu eser, düştü tarih

2003 Haziranın son günü

Mutmain oldu gönlüm sarıh

Şaheser gibi yayılsın ünü .

-KAYNAKÇA-

- OSMAN BAYATLI : BERGAMA TARİHİNDE İLKÇAĞ
OSMAN BAYATLI : BERGAMA'DA EFSANE VE ADETLER
OSMAN BAYATLI : BERGAMA TARİHİNDE KRALLIK DEVRİ
OSMAN BAYATLI : BERGAMA TARİHİNDE TÜRK İSLAM
ESERLERİ
OSMAN BAYATLI :BERGAMA TARİHİNDE YAKIN TARİH OLAYARI
OSMAN BAYATLI :BERGAMA TARİHİNDE ASKLEPİON
OSMAN BAYATLI :BERGAMA TARİHİNDE AKROPOL
OSMAN BAYATLI :ALEVİ GELİNİ VE İNANÇLARI
EYÜP ERİŞ :BERGAMA UYGARLIK TARİHİ
EYÜP ERİŞ :BERGAMA SÖYLENCELERİ
EYÜP ERİŞ :ATATÜRK DÖNEMİ BERGAMA
EYÜP ERİŞ :KINIK TARİHİ
EYÜP ERİŞ :ÇANDARLI'NIN ÖYKÜSÜ
EYÜP ERİŞ :KOZAK TARİHİ
EYÜP ERİŞ :TURANLI TARİHİ
EYÜP ERİŞ :DİKİLİ TARİHİ
ANSİKLOPEDİLER:
:İSLAM ANSİKLOPEDİSİ
:MEYDAN LAROUSSE
:ANNA BİRİTANNİCA
:DİNLER MEZHEPLER ANSİKLOPEDİSİ
SALNAMELER:
:AYDIN SALNAMELERİ
:İZMİR VİLAYET SALNAMELERİ
:İZMİR İL YILLIĞI
İSTATİSTİKLER:
:1831 NÜFUS SAYIMI
:1842 NÜFUS SAYIMI
:1923 NÜFUS SAYIMI
:1926 NÜFUS SAYIMI
:1927-1935-1940-1945-1950-1955-1960-1965- 1970-1975-
1980-1985-1990-1997-2000
NÜFUS SAYIMLARI
İ. H. UZUNÇARŞILI :KARESİ BEYLİĞİ TARİHÇESİ
İ. H. UZUNÇARŞILI :OSMANLI TARİHİ
E. ZİYA KARAL :OSMANLI TARİHİ
WOLFGANG RADT :PERGAMON
A. G. EDMONDS :TURKEY'S RELİGİOUS SİTES
FATİH CİMOK :SEVEN CHURCHES
A. G. SAFİANO :GUIDE DE PERGAME
STRABON :COĞRAFYA13-2, 6
STRATİS BALASKAS :100 YIL ÖNCE BERGAMA'DA BİR PASKALYA
BAYRAMI

AZRA ERHAT	:MİTOLOJİ SÖZLÜĞÜ
BEHÇET NECATİGİL	:MİTOLOGYA
ŞEFİK CAN	:KLASİK YUNAN MİTOLOJİSİ
A. YILMAZ	:TAHTACILARDA GELENEKLER
O. BAYATLI	:DÖRT ÇEPNİ KÖYÜ
O. BAYATLI	:BERGAMA TARİHİNDE SANAT ESERLERİ VE ABİDELER
CENGİZ ORHONLU	:OSMANLI İMP. AŞİRETLERİN İSKANI
FATİH CİMOK	:BERGAMA
GÜRKAN ERBEK	:ANADOLU MOTİFLERİ SERGİSİ
MÜZEYYEN GAZEZ	:1831-1927 TARİHLERİNDE BERGAMA
TARIK ZİYA İŞİTMAN	:BERGAMA COĞRAFYASI
XENEPHON	:ANABASİS
W. M. RAMSAY	:ANADOLU’NUN TARİHİ COĞRAFYASI
DÜKAS	:BİZANS TARİHİ
GEORGE THOMSON	:TARİH ÖNCESİ EGE
ŞADAN GÖKOVALI	:MTYHOLOGİA VE ANADOLU SÖYLENCERİ
WILHELM DÖRPFELD	:BERGAMA SAHİLLERİ COĞRAFYASI
SEFA TAŞKIN	:MİSYA VE IŞIK İNSANLARI
KAMİL SU	:BALIKESİR YÖRESİNDE YÖRÜK VE TÜRKMENLER
İBN-İ BATUTA	:SEYAHATNAMESİNDEN SEÇMELER

EYÜP ERİŞ

1946 Kınık doğumlu, ilk ve orta öğretimini burada tamamladıktan sonra İzmir Atatürk Lisesi'nden mezun oldu ve 1968 yılında Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi Tarih Bölümünü bitirdi. Tarih öğretmeni olarak yurdun birçok yerinde devlet okullarında ve özel okullarda öğretmenlik yaptı. 1978 yılında Milliyet Gazetesi'nin inceleme-araştırma dalında açmış olduğu "Harf Devriminin 50. Yıl ve Türk Kültürüne Etkileri" yarışmasında BİRİNCİLİK ödülü.

1981 yılında İstanbul Barosu'nun inceleme-araştırma dalında açmış olduğu yarışmada "Atatürk İlkeleri ve Tüze Devrimi" ÜÇÜNCÜLÜK ödülü almıştır.

1983 yılında Çevre Genel Müdürlüğü Yazı Yarışmasında,

1984 Milli Eğitim Vakfı Yazı Yarışmasında,

1985 Aşama Dergisi Soru Hazırlama gibi yarışmalarda, değişik dereceler aldı.

SAYGIDA MECBURİYET, SEVGİDE ÖZGÜRLÜK ilkesiyle Bergama için yayınlanmış eserleri:

Bergama Uygunluk Tarihi	(1979 ve 1990)
Atatürk Dönemi Bergama	(1990)
Bergama Söylenceleri	(1991)
Çandarlı'nın Öyküsü	(1992)
Tarihte Kınık '	(1993)
Turanlı Tarihi	(1997)
Dikili Tarihi	(1998)
Bakırçay Üçlemesi	(2003)